

บทที่ 2

เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเรื่องความต้องการของประชาชนต่อผู้นำในอุดมคติตามหลักคุณธรรมจริยธรรมทางการปกครอง กรณีศึกษานายกองคการบริหารส่วนตำบลท่าโพธิ์ อำเภอเมืองจังหวัดพิษณุโลก เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ผู้วิจัยจึงได้ทบทวนแนวคิด ทฤษฎี เอกสารทางราชการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

เอกสารที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำในอุดมคติ
2. แนวคิดความต้องการของประชาชนต่อผู้นำในอุดมคติ
3. ทฤษฎีเกี่ยวกับหลักคุณธรรมจริยธรรมทางการปกครอง
4. ความสำคัญของหลักคุณธรรมจริยธรรมทางการปกครองตามหลัก NPM
5. หลักธรรมาภิบาลกับการบริหารรัฐกิจแนวใหม่
6. ข้อมูลและลักษณะทั่วไปขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าโพธิ์
7. ความสำคัญขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นกับการพัฒนาชุมชน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กรอบแนวคิด

เอกสารที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำในอุดมคติ

ความหมายของผู้นำ

เมื่อผู้นำมีบทบาทและหน้าที่ที่สำคัญยิ่งในองค์กรทุกแห่งแล้ว จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าใจความหมายของคำว่า “ผู้นำ” ให้ถูกต้อง ในการนิยามความหมายของคำว่า “ผู้นำ” ได้มีนักวิชาการและนักบริหารอธิบายความหมายไว้หลายท่าน ผู้วิจัยขอเสนอพอสังเขปดังต่อไปนี้

Burdy (1972:43) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ผู้นำ” คือ บุคคลที่สามารถชักจูงให้คนอื่นปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจ ทำให้ผู้ตามมีความเชื่อมั่นในตัวเองและสามารถช่วยคลี่คลายความตึงเครียดต่างๆ ลงได้และนำกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งเอาไว้

เนดร์พัฒนา ยาวีราซ (2552:1) ให้คำจำกัดความว่า “ผู้นำ (Leader) หมายถึง บุคคลที่ได้รับการยอมรับและยกย่องจากบุคคลอื่น หมายถึง บุคคลซึ่งได้รับการแต่งตั้งหรือได้รับการยกย่องให้เป็นหัวหน้าในการดำเนินงานต่างๆ ในองค์กรต่างๆ ต้องอาศัยบุคคลที่เป็นผู้นำ และมีความเป็นผู้นำจึงจะทำให้องค์กรดำเนินไปอย่างบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และนำพาหน่วยงานไปสู่ความเจริญก้าวหน้า”

Frigon (1996:8) ให้คำจำกัดความว่า “ผู้นำ คือ บุคคลที่มีความสามารถในการบังคับบัญชาผู้อื่นและประสานงานให้ผู้อื่นทำกิจการให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ด้วยความเต็มใจ”

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต, 2546:25) ได้ให้ความหมายว่าผู้นำ คือ บุคคลที่จะประสานช่วยให้คนทั้งหลายรวมกัน โดยที่ว่าเน้นการทำงานร่วมกันหรือทำการร่วมกันก็ตาม เป็นไปด้วยความเรียบร้อยเป็นสุขบรรลุถึงจุดหมายที่ตั้งมาโดยถูกต้องตามธรรม

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต, 2549:26) ให้ความหมายไว้ว่า ผู้นำ คือ ผู้ชักพาให้คนอื่นเคลื่อนไหวหรือกระทำการในทิศทางที่ผู้นำกำหนดเป้าหมายไว้ หลายคนมีบทบาทเป็นผู้นำกันอยู่แล้ว เช่น เป็นผู้นำองค์กร ผู้นำสมาคม ผู้นำวัด และแม้กระทั่งหัวหน้าครอบครัวก็จัดว่าเป็นผู้นำ

Campbell (1997:169) ได้ให้คำจำกัดความว่า ผู้นำ คือ บุคคลผู้มีความสามารถในการบังคับบัญชาผู้อื่นและประสานงานให้ผู้อื่นทำกิจการให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ด้วยความเต็มใจ

กล่าวโดยสรุป ผู้นำ คือ ผู้มีศิลปะหรืออำนาจหน้าที่สามารถมีอิทธิพลเหนือผู้อื่น และนำบุคคลเหล่านั้นไป โดยเขาให้ความไว้วางใจ ไม่ขัดขวาง เชื่อใจอย่างเต็มที่ พร้อมทั้งให้ความเคารพนับถือ ให้ความร่วมมือและมีความมั่นใจในตัวผู้นำอย่างจริงจัง สามารถดึงความสามารถของผู้อื่นมาใช้ในการดำเนินการงานของกลุ่มหรือองค์การบรรลุผลสำเร็จและความเป็นผู้นำนั้นมีฐานะอีกอย่างหนึ่ง เรียกว่า เป็นนาคะ แปลว่าเป็นที่พึ่งของชาวโลก เหมือนอย่างที่พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่โลก ก็จึงเป็นโลกนาคะ แปลว่า เป็นที่พึ่งของชาวโลก ท่านผู้นำเมื่อนำได้ดีก็จะเป็นที่พึ่งของคนอื่น เป็นที่พึ่งของหมู่ชน จนกระทั่งเป็นที่พึ่งของมวลมนุษยชาติต่อไป

✦ ความสำคัญของผู้นำ

การที่มนุษย์เรามีการอยู่ร่วมกันมากๆ จำเป็นจะต้องมีผู้นำ ความเจริญก้าวหน้าของประชาชนและประเทศชาติบ้านเมืองขึ้นอยู่กับผู้นำ ซึ่งอยู่ในฐานะที่เป็นหัวหน้าหรือผู้บริหาร ผู้นำจึงมีความสำคัญประจักษ์ชัดที่จำเป็นสำหรับนักเดินทางและเสาเข็มที่มีความจำเป็นต่อการสร้างบ้าน อีกทั้งยังเป็นผู้สร้างหลักจริยธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม ซึ่งหากต้องการทราบถึงความเจริญรุ่งเรืองของแคว้นแคว้นหรือบ้านเมืองใดๆ แล้วต้องดูผู้นำเป็นหลักใหญ่

นอกจากนั้น บ้านเมืองมีภารกิจที่ต้องมีผู้รับผิดชอบในด้านต่าง ๆ จึงจำเป็นที่
จะต้องมีผู้นำเพื่อช่วยรับภาระของบ้านเมือง เช่น ผู้นำจะต้องเป็นผู้สร้างขวัญและกำลังใจให้
เกิดขึ้นแก่ผู้ใต้ปกครองและทรงไว้ซึ่งความยุติธรรมในสังคม เป็นต้น ในพระพุทธศาสนาเองก็ได้
มีการกล่าวถึงความสำคัญของผู้นำไว้เช่นกัน ดังในอัครคัมภีร์สูตร ที่ได้กล่าวถึงความสำคัญของ
ผู้นำไว้ว่า

*...สัตว์เหล่านั้นเข้าไปหาทำนรุกราม น่าดูกว่า น่าเลื่อมใสกว่า น่าเกรงขามกว่า
แล้วจึงกล่าวดังนั้นว่า มาเถิดท่านผู้เจริญ ขอท่านจงว่ากล่าวผู้ที่ท่านควรว่ากล่าว จง
ติเตียนผู้ที่ควรติเตียน จงขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบเถิด

*คุณสมบัติของผู้นำ

ผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้องค์กรบรรลุวัตถุประสงค์ได้ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้
ความสามารถและลักษณะต่าง ๆ ของผู้นำที่จะสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้นมี
นักวิชาการและผู้บริหารหลายท่านกล่าวไว้ ดังนี้

เดสเลอร์ (2004) กล่าวถึงคุณสมบัติที่ดีของผู้นำว่ามี 6 ประการ ดังนี้

- 1) เป็นผู้นำที่มีแรงจูงใจ หมายถึง เป็นผู้ที่มีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะ
ประสบความสำเร็จ มีพลังอย่างมาก และมีความมุ่งมั่นที่จะเอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ
- 2) มีความต้องการที่จะเป็นผู้นำ ชอบที่จะเป็นผู้นำมากกว่าผู้ตามและจะเป็นผู้ที่มี
อิทธิพลเหนือผู้อื่น
- 3) มีความซื่อสัตย์และมีคุณธรรม
- 4) เป็นผู้มีความมั่นใจ ซึ่งความมั่นใจจะมีบทบาทสำคัญต่อการตัดสินใจและทำให้
ผู้ใต้บังคับบัญชามีความเชื่อมั่นในผู้นำ
- 5) มีความสามารถในการรับรู้และมีความฉลาด
- 6) ต้องเป็นผู้ที่รู้จักองค์การเป็นอย่างดี เพราะจะเป็นข้อมูลที่จะช่วยในการตัดสินใจที่
ถูกต้องและเหมาะสม

โกเมซ-มิเจียและบัลคิน (2002) กล่าวถึงคุณสมบัติและทักษะสำหรับผู้นำที่ดีว่า
ได้แก่

- 1) เป็นผู้มีทักษะของการใช้อิทธิพล (Influence skills) โดยสามารถใช้ความเป็น
ผู้นำในการทำให้ผู้ปฏิบัติงานเต็มใจที่จะทำงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์การ
- 2) เป็นผู้มีทักษะในการมอบหมายงาน (Delegation skills) พร้อมทั้งสามารถทำ
ให้ผู้ปฏิบัติงานมีความรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมายนั้นด้วย
- 3) เป็นผู้มี ความยืดหยุ่น (Flexibility skills) และสามารถแก้ไขปัญหาที่กำลัง
เผชิญอยู่

4) เป็นผู้ที่มีทักษะในการจูงใจ (Motivational skills) โดยเป็นผู้สนับสนุนและจัดสร้างสภาพแวดล้อมเพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานทุ่มเทและอุทิศตนเองให้กับงาน

ทิมมส์และปีเตอร์สัน (2000) กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้นำที่ดีในมุมมองของผู้ปฏิบัติงาน โดย Franklin Covey Center for Research ได้ทำการสำรวจความคิดเห็นของผู้ปฏิบัติงานที่ประเทศสหรัฐอเมริกาจำนวน 37,000 คน ในปี ค.ศ. 1997-1998 ผลการศึกษาพบว่าคุณสมบัติของผู้นำที่ดีที่ผู้ปฏิบัติงานต้องการมี 11 ประการ เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่

- 1) เป็นผู้ที่มีความสามารถในการสื่อสาร (Effectively Communicate) รวมถึงมีความสามารถในการรับฟังด้วย
- 2) เป็นผู้ที่มีคุณธรรม (Exhibit Integrity) มีความซื่อสัตย์ (Honesty) และน่าไว้วางใจ (Trustworthy)
- 3) เป็นผู้ที่มีความสนุกสนานกับการทำงานเป็นทีม (Enjoy Team Work) ผู้ปฏิบัติงานต้องการผู้นำที่เป็นส่วนหนึ่งของพวกเขาและสามารถทำงานร่วมกับพวกเขาได้เป็นอย่างดี
- 4) เป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ (Be Visionary) และบอกกล่าววิสัยทัศน์นั้นคือผู้ปฏิบัติงานมีความคิดสร้างสรรค์และร่วมทำงานกับผู้ปฏิบัติงานเพื่อจะนำทีมงานไปสู่วิสัยทัศน์นั้น
- 5) เป็นผู้ที่กำลังตัดสินใจ (Make Decisions) มีความสามารถในการแก้ปัญหาเป็นนักวางแผนและเป็นผู้มีความสามารถในการจัดระบบการทำงานที่ดี
- 6) เป็นผู้ใส่ใจต่อความรู้สึกของผู้ปฏิบัติงาน (Demonstrate Caring) รวมทั้งมีความห่วงใย เห็นอกเห็นใจและให้การสนับสนุนผู้ปฏิบัติงานด้วย
- 7) เป็นแบบอย่างที่ดีได้ (Be a Model) ซึ่งมีความสำคัญคือจะส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมของผู้ปฏิบัติงาน
- 8) เป็นผู้ที่อุทิศตนเองให้กับงาน (Be Dedicated) และทำงานหนักเพื่อให้งานบรรลุเป้าหมาย
- 9) เป็นผู้ที่สามารถจูงใจผู้อื่นได้ (Be a Motivator)
- 10) เป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญ (Be Expert) มีความรู้ มีความสามารถและมีความเฉลียวฉลาด
- 11) เป็นผู้ที่มีความกล้าหาญ (Be Courageous) และกล้าที่จะยืนหยัดในหลักการที่ถูกต้อง

เฮลลีเกลและคณะ (1998) กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้นำที่จะทำให้ประสบความสำเร็จว่ามี 4 ประการ คือ

1) เป็นผู้มีวิสัยทัศน์กว้างไกล (Creating a Vision) มีวิสัยทัศน์ใหม่ๆและมีการร่วมกำหนดเป้าหมายกับผู้ปฏิบัติงาน ซึ่งจะทำให้ผู้ปฏิบัติงานมีความผูกพันกับเป้าหมายนั้นและจะพยายามดำเนินการเพื่อให้เป้าหมายนั้นบรรลุผล

2) เป็นผู้ที่มีความสามารถในการสื่อสาร (Meaning through Communication)

3) เป็นผู้ที่มอบอำนาจให้กับผู้ปฏิบัติงาน (Empowerment) โดยให้ผู้ปฏิบัติงานมีส่วนร่วมในการพัฒนาเป้าหมายและนโยบาย ซึ่งเมื่อเป้าหมายนั้นบรรลุผลผู้ปฏิบัติงานก็จะเกิดความพึงพอใจ รวมทั้งผู้นำให้การสนับสนุนเพื่อพัฒนาผู้ปฏิบัติงานและช่วยเหลือเพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานบรรลุเป้าหมายส่วนบุคคลด้วย

4) เป็นผู้ที่เข้าใจตนเอง (Self-Understanding) โดยรู้จักอ่อนแอและจุดแข็งของตนเอง และเป็นผู้ที่ต้องการข้อมูลย้อนกลับของผลการปฏิบัติงาน เพื่อปรับปรุงตนเองให้ดียิ่งขึ้น

เฮลลีเกลและคณะ กล่าวว่า คุณสมบัติต่างๆ เหล่านี้เป็นสิ่งที่เรียนรู้และสามารถพัฒนาได้ กล่าวโดยสรุปได้ว่า คุณสมบัติของผู้นำที่ดีนั้นควรเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการทำงานและมีทักษะด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล สิ่งต่างๆ เหล่านี้จะทำให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงาน ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่องค์กรนั้นๆ

แนวคิดความต้องการของประชาชนต่อผู้นำในอุดมคติ

“มนุษย์” ถือเป็นสัตว์สังคมที่จะต้องมีการดำรงชีวิตอยู่กันเป็นกลุ่ม เป็นชุมชนและเป็นสังคม การอยู่รวมกันนี้ก็มักจะมี ความแตกต่างและหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นด้านความรู้สึกนึกคิด ความต้องการ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนทำให้มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน อันก่อให้เกิดการพัฒนา และในขณะเดียวกันก็เกิดปัญหาหาระหว่างกันเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี เพื่อที่จะสนองต่อความต้องการและบรรลุประโยชน์และความสำเร็จที่เป็นจุดหมาย สิ่งเหล่านี้ต่างก็ต้องอาศัยการร่วมแรงร่วมใจระหว่างกันเป็นสำคัญ ซึ่งสื่อกลางที่สำคัญในการช่วยประสานคนให้ เกิดการร่วมแรง ร่วมใจกัน นั่นก็คือ “ผู้นำ” เพราะผู้นำเป็นบุคคลที่จะมาช่วยประสานกำลังแรงใจ และสมองในการทำงานร่วมกันในทางที่ดีเป็นธรรมให้กับสังคม ด้วยเหตุนี้ความต้องการของ ประชาชนต่อผู้นำในอุดมคติตามหลักคุณธรรมจริยธรรมทางการปกครอง จึงถือเป็นส่วนสำคัญที่ ทำให้ผู้นำที่ถือว่าเป็นบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถที่จะระดมทรัพยากรในด้านต่าง ๆ เพื่อใช้ ในกิจกรรมการพัฒนาและเพื่อให้งานพัฒนานั้นไปสู่จุดหมายที่ดีขึ้น ผู้นำท้องถิ่นจึงเป็นบุคคลที่ ช่วยให้ผู้อื่นหรือชุมชนได้มีการตกลงกันและพยายามหาทางให้ประสบผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมาย ที่วางไว้ โดยผู้นำจะมีอิทธิพลเหนือประชาชนในท้องถิ่นนั้น อันจะก่อให้เกิดการร่วมมือกัน ทำงาน โดยมุ่งความสำเร็จของชุมชนเป็นสำคัญหรืออาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า ผู้นำในอุดมคติตาม หลักคุณธรรมจริยธรรมทางการปกครอง ที่ประชาชนต้องการก็คือ ผู้ที่มีอำนาจหรืออิทธิพล สามารถชักจูงคนในชุมชนได้ (ไกรฤกษ์ ศิลาคม, 2555)

*การศึกษาความต้องการของประชาชนต่อผู้นำในอุดมคติ ตามหลักคุณธรรมจริยธรรม ทางการปกครอง ผู้วิจัยจึงมีมุมมองที่ว่า ผู้นำในอุดมคติตามหลักคุณธรรมจริยธรรมทาง การปกครองถือเป็นส่วนสำคัญยิ่งที่จะสามารถแก้ปัญหาวิกฤติสังคมได้ โดยผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่มี คุณลักษณะของความเป็นผู้นำที่เข้มแข็ง อันประกอบไปด้วยปัญญาและคุณธรรมอย่างสูง สามารถแสวงหาที่มงานที่ดีมีประสิทธิภาพได้ เพราะเมื่อผู้นำมีความเข้มแข็งในความซื่อสัตย์ สุจริตแล้ว การที่ผู้นำจะสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นภายในชุมชนก็จะเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม เพราะผู้วิจัยเชื่อเช่นกันว่าเมื่อผู้นำมีความเข้มแข็ง ชุมชนก็จะเข้มแข็งตามไปด้วย ตลอดจน ความเข้มแข็งในทางคุณธรรมจริยธรรมนี้ ก็จะกลายเป็นกระแสหลักของสังคมตั้งแต่ระดับบุคคล ระดับครอบครัว ระดับชุมชน ระดับสังคมและระดับประเทศชาติ อันจะเป็นการแก้ปัญหาและ พัฒนาสังคมได้อย่างยั่งยืน รวมสามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนต่อผู้นำใน อุดมคติ ตามหลักคุณธรรมจริยธรรมทางการปกครองได้อย่างสมบูรณ์

*จึงกล่าวได้ว่าในระบบการปกครองทุกระบบ ผู้นำถือเป็นผู้มีบทบาทอันสำคัญต่อชีวิต ความเป็นอยู่ของประชาชนในทุกๆ ด้าน เพราะผู้นำเป็นผู้ที่กำหนดแนวนโยบายในการปกครอง และบริหารชุมชน อาทิ ด้านการปกครอง การศึกษา การสาธารณสุข วัฒนธรรมประเพณีและ การทหาร เป็นต้น ฉะนั้น ผู้นำจึงมีส่วนสำคัญในเรื่องของชีวิตความเป็นอยู่ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมประเพณี สุขภาพอนามัยชุมชน การหล่อหลอมคนในสังคมด้วยระบบการศึกษา

การคุ้มครองความปลอดภัยในชีวิต เพราะผู้นำมีบทบาทสำคัญเช่นนี้เอง ทุกสังคมจึงใฝ่ฝันที่จะได้ผู้นำที่ดีและมีความสามารถมาปกครอง เพราะหากได้ผู้นำที่ไม่ดีมาปกครองก็ย่อมที่จะส่งผลกระทบต่อความเดือดร้อนแก่ประชาชนเป็นอันมากด้วย ยิ่งชุมชนปกครองโดยระบอบราชาธิปไตย ซึ่งมีบุคคลคนเดียวเป็นผู้มีอำนาจสูงสุด ก็ยิ่งที่จะต้องการผู้นำที่ดีมีความสามารถมากกว่าระบอบใดๆ เนื่องจากผู้นำมักจะใช้อำนาจตามอำเภอใจโดยไม่คำนึงถึงชีวิตจิตใจของประชาชน ดังนั้น ในสังคมทุกสังคมผู้นำในทุกระดับ โดยเฉพาะนักการเมือง จึงถือเป็นบุคคลที่มีบทบาทต่อประเทศทั้งในเชิงสร้างสรรค์และในเชิงทำลายความก้าวหน้าของประเทศ นอกจากนี้ ผู้นำในระดับหัวหน้าองค์กรทั้งราชการและเอกชน ตั้งแต่กระทรวง ทบวง กรม กอง ฝ่าย งาน ผู้นำเป็นผู้ที่มีอำนาจในการกำหนดนโยบายในการบริหารองค์กร เพื่อความสำเร็จขององค์กรที่คนรับผิดชอบ รวมถึงการเกี่ยวข้องกับผู้คนและชุมชนในองค์กร นอกจากนี้ผู้นำยังเป็นผู้ที่มีความสำคัญต่อชุมชน สังคม และประเทศ ที่สำคัญมีอิทธิพลต่อการกำหนดทิศทางในทางการคิดและการดำเนินชีวิตของผู้คนในองค์กรและชุมชนอีกด้วย เพราะฉะนั้น ผู้นำจึงเป็นผู้ที่จะนำพาสังคมไปสู่ความสุขและการพัฒนาที่ยั่งยืนหรือนำไปสู่ความทุกข์เกิดเป็นปัญหาชีวิตและปัญหาสังคมที่ซับซ้อนมากขึ้นได้

*จะเห็นได้ว่า แม้แต่ในพระพุทธศาสนาก็มีความเห็นว่าผู้นำนั้นถือเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญคือความสุขและความทุกข์ของราษฎรเป็นอย่างมากจากอดีตที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน ผู้นำของสังคมไทยทั้งภาครัฐและภาคเอกชนล้วนแต่มีส่วนสำคัญในการสร้างความเจริญก้าวหน้าของประเทศทั้งสิ้น แต่บางครั้งสังคมของไทยได้รับความเสียหาย ไม่สงบสุขหรือไม่พัฒนาเท่าที่ควรจะเป็น เป็นเพราะสาเหตุมาจากการขาดคุณธรรมจริยธรรมของผู้นำนั่นเอง พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนหลายอย่างที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของผู้นำตลอดถึง เป็นหลักการในการพิจารณาเลือกผู้นำสังคมได้เป็นอย่างดี อีกทั้งขณะนี้ประเทศไทยเองก็ได้มีคณะกรรมการเพื่อการปฏิรูปประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืนหลายคณะ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่า สมควรอย่างยิ่งที่จะศึกษาคุณลักษณะของผู้นำสังคมในอุดมคติ ตามหลักคุณธรรมจริยธรรมทางการปกครอง เพื่อจะได้ทราบคุณลักษณะที่แท้จริงของบุคคลที่ควรจะเป็นผู้นำสังคมที่จะสามารถขับเคลื่อนสังคมไทยไปสู่สังคมอุดมคติตามหลักคำสอนของพุทธศาสนา และเพื่อที่จะเป็นหลักเกณฑ์ให้สังคมไทยได้ใช้ในการปฏิรูปการเมืองไทยเพื่อให้ได้ผู้นำที่เป็นคนดีมีคุณธรรมจริยธรรมและประกอบด้วยคุณลักษณะผู้นำสังคมตามอุดมคติของพระพุทธศาสนา อันจะนำพาความสุขความเจริญที่ยั่งยืนให้กับสังคมไทยต่อไป (ไกรฤกษ์ ศิลาคม, 2555)

นอกจากนี้ ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาในอัครัญญสูตรก็ยังได้กล่าวถึง สวรรค์เกี่ยวกับการทำเนิครู้ไว้ว่า เดิมทีเคยมีคนยังไม่มั่งคั่ง ยังไม่มีระบบการปกครอง มนุษย์อยู่กันตามธรรมชาติ มนุษย์อยู่กันแบบปกคิสุข มีอาหารอุดมสมบูรณ์ดี ไม่มีกฎหมาย ไม่มีบ้านเรือน มนุษย์อาศัยดำรงชีพอยู่โดยอาศัยอาหารจากดิน ไม่มีการยึดครองที่ดิน ไม่มีการสะสมกักตุนสิ่งต่างๆ เช่น อาหารไว้ในครอบครอง ทุกคนอยู่อย่างสันติและยึดมั่นในความดีงาม ต่อมาเมื่อมนุษย์มีจำนวนมากขึ้นสังคมขยายมากขึ้น มนุษย์ที่ดีและชั่วก็ปรากฏขึ้น ปัญหาต่างๆ ได้เริ่มตามมา โดยเริ่มจากมนุษย์มีความคิดว่าเป็นการลำบากที่จะต้องไปหาอาหารและข้าวสาลี ทั้งเวลาเช้า กลางวันและตอนเย็น จึงได้เก็บข้าวสาลีมากักตุนไว้เฉพาะคน เพื่อที่จะสามารถ บริโภคได้หลายเวลา ต่อมามีคนเอาอย่างทำตาม จึงเป็นเหตุให้ข้าวสาลีในท้องทุ่งหมดไปและ เนื่องมาจากอาหารตามธรรมชาติค่อยๆ หมดไปและประชากรเพิ่มมากยิ่งขึ้น จึงมีการจับจอง พื้นที่อันเป็นแหล่งอาหารเพื่อเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนตัว ต่อมามนุษย์มีความเห็นแก่ตัว มีความโลภมากขึ้น มีความเกียจคร้านจึงไปขโมยอาหารของผู้อื่นและเมื่อถูกจับได้ก็ได้นำมาว่ากล่าว ตักเตือน ลงโทษ บางคนเมื่อถูกจับได้ก็โกหกว่าไม่ได้ขโมยเพื่อปกป้องตนเองจากความผิดและ เมื่อมีการขโมยเกิดขึ้นก็มีการรักษาป้องกันเกิดขึ้นด้วยศาสตราอาวุธเกิดขึ้นและผลที่สุดเกิด เป็นความวุ่นวายในสังคม เกิดการทะเลาะวิวาทกัน ด้วยเหตุนี้จึงเป็นแรงผลักดันให้คนในสังคม ต้องหาผู้ที่มาช่วยระงับความวุ่นวายในสังคม โดยผู้นำไม่ต้องหาอาหาร แต่ประชาชนจะแบ่ง อาหารในส่วนของตนรวมกันให้ ให้ผู้นำมีหน้าที่อย่างเดียว คือ ระงับข้อพิพาทและตัดสินอย่างเป็นธรรม แล้วประชาชนก็ได้เลือกบุคคลที่มีลักษณะพิเศษทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญาและ บุญบารมีขึ้นเป็นผู้นำครั้งแรก เรียกว่า มหาสมมติ เพราะมหาชนสมมติขึ้น ต่อมาจึงเรียกว่า กษัตริย์ จะเห็นได้ว่าตามทัศนะของพระพุทธศาสนา ในสภาวะธรรมชาติมนุษย์อยู่กันอย่าง สงบสุข ไม่มีทรัพย์สินส่วนบุคคล เมื่อมนุษย์มีทั้งคนดีและคนชั่ว กลุ่มคนชั่วสร้างปัญหาสังคมจน ไม่สามารถจัดการกันเองได้แล้ว มนุษย์จึงร่วมมือกันหาหนทางแก้ไขโดยการสร้างรัฐขึ้นมาเพื่อ การใช้ชีวิตอย่างมีระเบียบแบบแผนร่วมกันภายในรัฐ รัฐจึงเกิดขึ้นตามสัญญาประชาคมและ องค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของรัฐก็คือ การคัดเลือกผู้นำที่มีความสามารถ เข้มแข็ง มีคุณธรรม จริยธรรมมาเป็นผู้แก้ปัญหาสังคม โดยมีอำนาจลงโทษผู้กระทำผิดเป็นผู้ปกป้องคุ้มครองชีวิต และทรัพย์สินและตัดสินในกรณีความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคม เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว ความ จำเป็นที่ต้องมีการจัดระเบียบการเมืองการปกครองนั้น เนื่องมาจากความบกพร่องของสังคมที่ เกิดจากการกระทำของมนุษย์ผู้มีกิเลสและอีกส่วนหนึ่งนั้นก็เกิดจากสังคมที่ขยายใหญ่ขึ้นจึง จำเป็นต้องมีระเบียบและผู้นำคอยควบคุมผู้ได้ปกครองให้ปฏิบัติตามระเบียบ

*ประเภทของผู้หน้านั้น พระพุทธศาสนาก็ได้กล่าวไว้ในคำสอนเรื่อง อธิปไตย 3 ประการ ตามนัยแห่งอธิปไตยโดยสูตร โดยจัดแบ่งประเภทของผู้หน้าเป็น 3 ประเภท ตามหลักที่ผู้นำยึดถือในการปกครอง ดังนี้ ประเภทแรกคือ อัตตอธิปไตย ถือคนเป็นใหญ่ ประเภทที่สองคือ โลกอธิปไตย ถือโลกเป็นใหญ่และส่วนประเภทที่สามคือ ธรรมอธิปไตย ถือธรรมเป็นใหญ่ คำว่า “อธิปไตย” ในพระไตรปิฎกนี้ไม่ได้มีความหมายเหมือนกับคำว่าอธิปไตยในปัจจุบัน เช่น ประชาธิปไตย อภิชนาธิปไตยหรือคณาธิปไตย เพราะอธิปไตยในพระไตรปิฎกนั้น หมายถึง หลักที่ผู้ปกครองพึงยึดถือ กล่าวคือ เมื่อเป็นผู้ปกครองแล้วจะยึดถืออะไรเป็นใหญ่ ตนเอง ประชาชนหรือธรรม ฉะนั้น ธรรมอธิปไตยจึงไม่ใช่ระบอบการปกครองแต่เป็นหลักในการปกครองของผู้ปกครอง ที่ยึดถือเอาธรรมเป็นหลักใหญ่ในการปกครอง พระพุทธองค์ไม่ได้ทรงเห็นว่าระบอบการปกครองใดดีที่สุด ไม่ได้เสนอว่าจะเลือกผู้ปกครองด้วยวิธีใดหรือมีระบบในการจัดสรรอำนาจอธิปไตยอย่างไร เป็นแต่เน้นว่าถ้าเป็นผู้ปกครองแล้วควรยึดถืออะไรในการปกครอง (ปริชา ช้างขวัญอิน, 2540) ซึ่งสิ่งที่พระพุทธศาสนาสรรเสริญก็คือ ธรรมอธิปไตย คือ การยึดถือธรรมหรือความถูกต้องดีงาม เป็นใหญ่ธรรมอธิปไตย หมายถึง มีธรรมเป็นใหญ่ มีธรรมเป็นอธิปไตย กระทำกิริยา คือ ราชกิจทุกอย่างด้วยอำนาจธรรมเท่านั้น กล่าวคือ การตัดสินใจในการปกครองทุกอย่างจะต้องยึดหลักธรรมเป็นเกณฑ์เท่านั้น ดังนั้น ธรรมอธิปไตยจึงถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของการปกครอง

วิธีการปกครองก็นับเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญในการสร้างความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการปกครอง ซึ่งผู้นำส่วนใหญ่อาจใช้วิธีการบริหารงานที่คนเคยชิน วิธีการปกครองต่างๆ พอสรุปได้เป็น 3 ประการ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในข้างต้น

แต่ทั้งนี้ ผู้วิจัยกลับมีมุมมองที่ว่าการเป็นผู้นำจะต้องมีบทบาทที่แสดงให้เห็นถึงการเป็นผู้ที่สามารถครองคน ครองคน ครองงานได้ เพราะหัวใจสำคัญของการเป็นผู้นำจะต้องเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ซึ่งนั่นหมายถึง การบริหารงานที่ควบคู่ไปกับหลักธรรมมาธิปไตยที่มองเห็นความสำคัญที่ว่า ต้องถือความสำเร็จของงานเป็นสำคัญและจะต้องเป็นผู้ที่นั่งอยู่ในกลางใจประชาชนได้อย่างแท้จริง สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนโดยมองไปถึงเป้าหมายสำคัญที่ว่า ผู้นำที่ดีจะต้องสามารถมุ่งสร้างคุณภาพชีวิตของประชาชนทุกคนให้อยู่ดี มีสุขเป็นสำคัญ ดังนั้นผู้วิจัยจึงจะขอกล่าวถึงความสำคัญของหลักธรรมมาธิปไตย ดังนี้

ธรรมมาธิปไตย หมายถึง การถือธรรมหรือหลักการเป็นสำคัญและยึดเอาความสำเร็จของงานเป็นที่ตั้งเพื่อทำงานให้สำเร็จ ยินดีรับฟังคำแนะนำจากทุกฝ่าย ซึ่งรวมทั้งคนที่ไม่ชอบเป็นการส่วนตัว สามารถแยกเรื่องงานออกจากความขัดแย้งส่วนตัว ยอมโง่เพื่อศึกษาหาความรู้จากผู้เชี่ยวชาญ ดังที่ สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ติสฺสสมมหาเถร) นิพนธ์ไว้ว่า

“โง่ไม่เป็นเป็นใหญ่ยากฝากให้คิด

ต้องรู้โง่รู้ฉลาดปราดเปรื่องคน

ทางชีวิตจะรุ่งโรจน์โสดกนิผล

โง่สิบหนดีกว่าแบ่งเก่งเดี่ยวเดียว”

ผู้นำประเภทนี้เดินทางสายกลาง คือ ใช้ทั้งพระเดชและพระคุณ ใครทำดีต้องให้รางวัล ใครทำชั่วต้องลงโทษ ดังพุทธพจน์ที่ว่า

“นิกคณฺเห นิกคหารห°

กำราบคนที่ควรกำราบ

ปลุกคณฺเห ปลุกหารห°

ยกย่องคนที่ควรยกย่อง”

การปกครองเช่นนี้ทำให้ได้ทั้งคนและงาน นั่นคือ งานสำเร็จเพราะทุกคนมีโอกาส แสดงความสามารถ ผู้นำจะเปิดโอกาสให้คนที่คนไม่ชอบให้ทำงานด้วย ถ้าเขาคอนนั้นมีฝีมือ ดั่งกรณีของพระเดชพระคุณ พระธรรมมหาวิธานูวัตร เจ้าอาวาสวัดไร่ขิงรูปปัจจุบันใช้ทุกฝ่าย ทำงานให้ท่านซึ่งรวมถึงกลุ่มคนที่วิพากษ์วิจารณ์ท่าน ท่านกล่าวว่า “ใครจะตำว่าเราบ้างก็ไม่เป็นไร ข้อสำคัญขอให้เขาทำงานให้เราก็ก็นั่น”

วิธีการปกครองที่ดี คือ ธรรมาธิปไตยที่ใช้ทั้งพระเดชและพระคุณ ซึ่งทำให้ได้ทั้งน้ำใจคนและผลของงาน ผู้นำแบบธรรมาธิปไตยยึดธรรมเป็นหลักในการบริหาร เขามีธรรมะที่เรียกว่า ผล 4 ประการอยู่ในใจ คือ

1. ปัญญาผล กำลังความรู้หรือความฉลาด
2. วิริยผล กำลังแห่งความเพียร
3. อนวัชชผล กำลังการงานที่ไม่มีโทษหรือความสุจริต
4. สังคหผล กำลังการสงเคราะห์ หรือมนุษยสัมพันธ์

ผลหรือกำลังแห่งคุณธรรม 4 ประการจะช่วยให้ผู้นำปฏิบัติหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวคือ ผู้นำจะสามารถวางแผน จัดองค์การ แต่งตั้งบุคลากร อำนวยการและควบคุมได้ดี ต้องมีความฉลาด ขยัน สุจริตและมนุษยสัมพันธ์ ยิ่งผู้นำมีคุณธรรมทั้ง 4 ข้อมากขึ้นเท่าใด ก็ยิ่งทำงานได้ประสิทธิภาพมากขึ้นเท่านั้น ตรงกันข้าม ถ้าผู้นำคนใดขาดคุณธรรมทั้ง 4 ประการแม้เพียงบางข้อ เขาก็เป็นผู้นำที่ดีไม่ได้

ผู้นำต้องเป็นคนฉลาดรอบรู้และขยันขันแข็ง เรื่องนี้เข้าใจได้ง่ายว่า เมื่อคนโง่และเกียจคร้านเป็นผู้นำเมื่อใดก็พาให้องค์กรล่มจมเมื่อนั้น

คนบางคนมีทั้งความฉลาดและความขยัน แต่เขาก็ไม่ได้รับการเลื่อนตำแหน่งเป็นผู้นำ เมื่อสอบถามแล้วก็ได้รับคำอธิบายจากผู้ใหญ่ว่า “คนคนนั้นอะไรๆ ก็ดีหรอก เสียอยู่อย่างเดียว คือ เลว เขาเป็นคนที่ฉลาดและขยัน แต่ฉลาดโกงและขยันโกง” ดังนั้นผู้นำที่ดีต้องมีความฉลาด ความขยันและความสุจริต

คนบางคนที่คุณธรรมทั้งสามประการ คือ เป็นคนฉลาด ขยันและสุจริต แต่เขาก็ไม่ได้รับการเลื่อนตำแหน่งเป็นผู้นำ เมื่อสอบถามแล้วก็ได้รับคำอธิบายว่า “คนคนนี้เป็นคนดีจริง แต่คงเป็นคนดีที่โลกไม่ต้องการ เพราะเขาถือตัวว่าฉลาดกว่าคนอื่น จึงได้เที่ยววิพากษ์วิจารณ์ชาวบ้าน ขยันก่อศัตรูทั่วไป เขาเป็นคนที่พูดไม่เข้าหูคนและค่อนข้างจะถ่วงน้ำใจ” นี่แสดงว่าคนคนนั้นขาดมนุษยสัมพันธ์ จึงทำงานร่วมกับคนอื่นไม่ได้

ดังนั้นตามทัศนะของพระพุทธศาสนา ความเป็นผู้นำจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมี การเห็นที่การปกครองตนเองให้ได้ก่อนเป็นอันดับแรก เนื่องจากการจะเป็นผู้นำคนอื่นได้นั้นต้องสามารถปกครองตนเองให้ได้เสียก่อน ดังพุทธพจน์ว่า “บุคคลพึงยังตนให้ตั้งอยู่ในคุณอันสมควรก่อน แล้วพึงพร่ำสอนผู้อื่นในภายหลัง บัณฑิตประพฤตินอย่างนี้จึงไม่เศร้าหมอง” ทั้งนี้เป็นเพราะการจะเป็นผู้นำให้บุคคลอื่นทำตามหรือมีความเชื่อมั่นผู้นำต้องสามารถนำการกระทำได้ จะได้ไม่ถูกคำหยาบในภายหลัง หลักการดังกล่าวจึงเป็นการสอนให้คนมีภาวะผู้นำในตนเองหรือพัฒนาตนเองให้มีภาวะผู้นำก่อนที่จะก้าวขึ้นสู่การเป็นผู้นำ การพัฒนาตนเองดังกล่าวต้องพัฒนาทั้งทางกาย ทางวาจาและทางใจ คือ ไม่ให้คิดชั่ว พูดชั่วและทำชั่วซึ่งเป็นเหตุแห่งความเดือดร้อนของตนเองและสังคมแต่เพียงเท่านั้นยังคงไม่เพียงพอ แต่ยังต้องมีความสามารถในการทำสิ่งที่ถูกต้องเป็นธรรมและเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ตนและส่วนรวมได้ และการพัฒนาตนเองดังกล่าวจะต้องมุ่งเน้นที่การพัฒนาจิตใจเป็นสำคัญ ด้วยการปลุกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้มีในคนจนสามารถควบคุมจิตใจตนเองได้พระพุทธศาสนาถือว่า ผู้นำต้องเอาชนะใจของตนเองให้ได้ก่อน เพราะเมื่อสามารถชนะตนเองได้ ก็ชื่อว่าสามารถเอาชนะคนอื่นได้ทั้งหมด ดังพุทธพจน์ว่า “บุคคลชนะหมุ่มมนุษย์ตั้ง 1,000,000 คน ในสมรภูมียังไม่ชื่อว่า เป็นผู้ชนะสงครามอย่างเด็ดขาด คนที่ชนะตนเองได้เพียงคนเดียวนี้สิ จึงชื่อว่า เป็นผู้ที่ชนะสงครามได้เด็ดขาด” จากคำสอนของพระพุทธศาสนาดังกล่าว แสดงถึงการสร้างคุณลักษณะความเป็นผู้นำให้กับตนเองเป็นเบื้องต้นก่อนเป็นสิ่งสำคัญมาก เพราะหากผู้นำเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งคุณธรรมและความสามารถแล้ว การจะปกครองผู้อื่นก็จะเป็นเรื่องง่าย เพราะจะไม่ถูกติเตียนในคุณสมบัติความเหมาะสม อีกทั้งยังจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประชาชนให้ตั้งอยู่ในธรรมได้ง่ายด้วย นอกจากนี้เมื่อผู้นำปกครองด้วยคุณธรรมจริยธรรมแล้ว ก็ย่อมจะเอื้อประโยชน์ให้การบริหารบ้านเมืองเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนโดยฝ่ายเดียว ในทางตรงกันข้ามหากผู้นำซึ่งเป็นผู้มีสิทธิใช้อำนาจ ให้คุณให้โทษแก่ประชาชน ตลอดจนการนำพาสังคมไปสู่เป้าหมาย เป็นผู้ ที่ขาดคุณธรรมจริยธรรมในตนเอง แม้จะเก่งกาจสามารถในเชิงบริหารปกครองเพียงใด ก็คงไม่สามารถที่จะเอาชนะใจตนเองในเรื่องของความโลภ ความโกรธ ความหลงได้ ย่อมจะสามารถใช้อำนาจอย่างไม่เป็นธรรมและมีความเห็นแก่ตัวจนทุจริตคอร์รัปชันเพื่อหวังความสุขส่วนตัว เห็นแก่พวกพ้องและเครือข่ายมากกว่าความถูกต้องเป็นธรรม แล้วผลสุดท้ายเกิดเป็นความเดือดร้อนแก่ประชาชนอย่างมหาดศาล ฉะนั้นในเบื้องต้นพระพุทธศาสนาจึงกำหนดคุณลักษณะผู้นำสังคมให้เป็นคนที่มีคุณธรรมจริยธรรมในตนเองเสียก่อน แล้วค่อยยังผลไปสู่ประชาชนของตนต่อไป

✓ เหตุนี้ผู้นำที่เก่งและดีต้องมีผลหรือกำลังภายใน 4 ประการ คือ ความฉลาด ความขยัน ความสุจริต และมนุษยสัมพันธ์

ผู้นำต้องหมั่นพิจารณาตรวจสอบว่า มีผลครบทั้ง 4 ข้อหรือไม่ หากพบว่าคนขาดผลข้อใดต้องพัฒนาข้อนั้น แม้ผลทั้ง 4 ข้อจะมีความสำคัญเท่าเทียมกัน แต่ผลข้อที่ 4 คือ สังคหผลจะสำคัญมาก เนื่องจากผู้นำทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น ดังนั้น ผู้นำจะเสียเรื่องมนุษยสัมพันธ์ไม่ได้ นโปเลียนมหาราชกล่าวว่า "การจะเป็นผู้ยิ่งใหญ่ ท่านต้องมี 2 สิ่ง คือ (1) มีศัตรูที่กล้าแข็งที่สุดและ (2) มีมิตรที่ซื่อสัตย์ที่สุด" เพื่อจะขึ้นสูงท่านต้องผ่านด่านอันตรายให้ได้ นั่นคือ ต้องเอาชนะอุปสรรคหรือศัตรู ท่านจึงจะเป็นผู้ยิ่งใหญ่ แต่ท่านจะเอาชนะอุปสรรคหรือศัตรูหรือไม่ ถ้าท่านไม่มีกัลยาณมิตรที่ซื่อสัตย์ที่สุดไว้คอยช่วยเหลือท่าน ท่านจะมีกัลยาณมิตรได้ก็ด้วยสังคหผลต่อไปนี้ เราจะพิจารณาความหมายของผลแต่ละข้อและวิธีพัฒนาผลสำหรับผู้นำ

ปัญญาผล

ปัญญาผล หมายถึง กำลังแห่งความรู้ ความรู้มีหลายระดับ บางคนเห็นคำว่า "ปัญญาผล" ก็สะกดและอ่านได้แต่ไม่รู้ความหมายของคำ ในกรณีนี้ความรู้แค่อ่านออกจัดเป็นความรู้ระดับ "สัญญา" คือ ความจำได้หมายรู้ เมื่อตาเห็นภาพการรับรู้ภาพจัดเป็นรูปสัญญา เมื่อหูได้ยินเสียงการรับรู้จัดเป็นสัทสัญญา ฯลฯ สัญญา (Perception) จึงเป็นการรับรู้เฉพาะส่วน คือ เห็นแค่นั้น รับรู้แค่นั้น ได้ยินแค่นั้น เข้าใจแค่นั้น ฯลฯ แต่ปัญญารู้มากกว่านั้นเพราะปัญญาเป็นความรอบรู้ เช่น บางคนพอเห็นคำว่า "ปัญญาผล" ก็สามารถอธิบายความหมายได้ถูกต้องและจะพัฒนาขึ้นได้ด้วยวิธีไหน ความรู้ของเขาจัดเป็นปัญญา คือ รู้มากกว่าที่เห็นเข้าใจมากกว่าที่ได้ยิน เช่น เด็กของเราไม่สบาย เราจับตัวเด็ก ก็รู้ว่าเด็กตัวร้อนจึงพาไปหาหมอ พอหมอจับตัวเด็กตรวจดูอาการเท่านั้น หมอรู้ว่าเด็กป่วยเป็นโรคอะไรและสั่งยารักษาโรคได้ ความรู้ของเราว่าเด็กตัวร้อนเป็นความรู้ระดับสัญญา ส่วนความรู้ของหมอเป็นความรู้ระดับปัญญา

ผู้นำต้องมีปัญญา คือ ความรอบรู้เกี่ยวกับงานในหน้าที่และบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยสรุป ผู้นำต้องทำหน้าที่ปกครองคน ปกครองคนและปกครองงาน จึงต้องมีความรอบรู้เกี่ยวกับตนเอง คนอื่นและงานในความรับผิดชอบนั้น คือ ผู้นำต้องมีความรู้ 3 เรื่อง ได้แก่ รู้คน รู้คน รู้งาน

ก. รู้คน หมายความว่า ผู้นำต้องรู้จักความเด่นและความด้อยของตนเอง การรู้ความเด่นก็เพื่อทำงานที่เหมาะสมกับความสามารถของคน การรู้ความด้อยก็เพื่อแก้ไขข้อบกพร่องของคน ตามปกติผู้นำมักมองเห็นความผิดพลาดของลูกน้องได้ง่าย แต่มองข้ามความผิดพลาดของคน ดังพุทธพจน์ว่า "ความผิดพลาดของคนอื่นเห็นได้ง่าย แต่ความผิดพลาดของตนเองเห็นได้ยาก"

เมื่อผู้นำทำงานผิดพลาด ลูกน้องไม่กล้าบอกหรือแนะนำ ดังนั้นผู้นำต้องหัดมองตนเองและตักเตือนตนเอง ดังพุทธพจน์ที่ว่า “อคฺคณา โจทยคฺคตนา” จงเตือนตนด้วยตนเอง” เช่น ถ้าผู้นำสั่งการหลายครั้งแต่ลูกน้องไม่เข้าใจ ผู้นำก็อย่าตำหนิลูกน้องว่าโง่เง่า บางทีตัวเราเองอาจสั่งการไม่ชัดเจนก็เป็นได้

การที่ผู้นำมักมองไม่เห็นความผิดพลาดของคนนั้นเป็นเรื่องธรรมดา เพราะวันหนึ่งๆ ดวงตาของเรามีไว้สำหรับมองด้านนอก มันไม่ได้มองตัวเราเอง เวลาคนอื่นทำผิดพลาดเราจึงเห็นทันที แต่เวลาเราทำผิดพลาดเองกลับมองไม่เห็น ดังนั้นเพื่อสำรวจตนเอง ผู้นำต้องหัดมองด้านใน คือ เจริญวิปัสสนา ซึ่งแปลเป็นภาษาอังกฤษว่า Insight คือ มองด้านในนั่นเอง วิปัสสนากรรมฐานเน้นเรื่องการเจริญสติ พิจารณากาย เวทนา จิตและธรรมหรือความดีและความชั่วในใจของเรา

“โลกภายนอกกว้างไกลใครใครรู้ โลกภายในลึกซึ่งอยู่รู้บ้างไหม
จะมองโลกภายนอกมองออกไป จะมองโลกภายในให้มองเห็น”

ข. รู้คน หมายถึง ความรอบรู้เกี่ยวกับคนร่วมงาน ผู้นำต้องรู้ว่าใครมีความสามารถในด้านใด เพื่อจะได้ใช้คนให้เหมาะกับงาน นอกจากนั้นผู้นำต้องรู้จักจริตของคนร่วมงาน เพื่อใช้งานที่เหมาะสมกับจริตของเขา

จริต ได้แก่ คนที่ประพฤติบางอย่างเคยชินจนเป็นนิสัย จริตจึงหมายถึงประเภทนิสัยของคน มี 6 แบบด้วยกัน คือ

1) รากจริต คือ พวกรักสวยรักงาม มักทำอะไรประณีต เรียบร้อยและใจเย็น คนพวกนี้ชอบทำงานที่ต้องใช้ความละเอียดประณีต

2) โทสจริต คือ พวกใจร้อน ชอบความเร็วและมักหงุดหงิดง่ายถ้าถูกขัดใจ คนพวกนี้ชอบทำงานที่ต้องใช้ความเร็ว

3) โมหะจริต คือ พวกเขลาซึ่ม ขาดความกระตือรือร้น ทำงานอืดอาด เฉื่อยชา ชอบหลับในที่ทำงานเป็นประจำ

4) สัทธาจริต คือ พวกเชื่อง่าย เวลา มีข่าวเรื่องแปลกแต่จริง เชื่อหรือไม่ พวกนี้จะเชื่อก่อนใคร คนพวกนี้ถ้าชอบใครจะทำงานให้เต็มที่

5) พุทธิจริต คือ พวกใฝ่รู้ เป็นคนช่างสงสัย รักการศึกษาหาความรู้ มักต้องการรายละเอียดมากกว่าคนอื่น พวกนี้ถนัดทำงานด้านวิชาการ

6) วิดกจริต คือ พวกช่างกังวล เป็นคนไม่กล้าตัดสินใจ มักปล่อยเรื่องค้างไว้เป็นเวลานาน โดยไม่ยอมลงนามหรือดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง ถ้าเราต้องการคนใส่เบรคให้กับการตัดสินใจของเราบ้าง ลองปรึกษาคนพวกนี้

คนจริตใดเราก็พอทำงานร่วมกันกับพวกเขาได้ พวกที่ผู้นำต้องระวังให้มากก็คือพวกวิกลจริตที่แฝงเข้ามาในองค์กร

ค. **รู้งาน** หมายถึง ความรอบรู้เกี่ยวกับงานในความรับผิดชอบเพื่อประโยชน์ในการวางแผน บรรลุจุดลางกร อำนาจการและติดตามประเมินผล ความรู้เรื่องงานมี 2 ลักษณะ คือ **รู้เท่า**และ**รู้ทัน**

“รู้เท่า” คือ ความรู้รอบด้านเกี่ยวกับงานว่ามีขั้นตอนอย่างไรและมีส่วนเกี่ยวข้องกับคนอื่น ๆ อย่างไรและยังหมายถึงความรู้เท่าถึงการณ์ ในเมื่อเห็นเหตุแล้วคาดคะเนว่าผลอะไรจะตามมาแล้วเตรียมการป้องกันไว้ เหมือนคนขับรถลงจากภูเขาที่เขาชินกับเส้นทางว่าที่ใดมีเหวหรือเป็นโค้งอันตราย แล้วขับรถอย่างระมัดระวังเมื่อถึงที่นั้น ความรู้เท่าจึงช่วยให้มีการป้องกันไว้ก่อน

“รู้ทัน” หมายถึง ความรู้เท่าทันสถานการณ์ เมื่อเกิดปัญหาขึ้นก็สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ดี ดังกรณีของคนที่ขับรถลงจากภูเขาแล้วรถเบรคแตก เมื่อเจอกับสภาพปัญหาเช่นนั้น เขาตัดสินใจฉับพลันว่าจะทำอย่างไร นั่นเป็นความรู้ทันเพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้า

ความรู้เกี่ยวกับงานจึงได้แก่ ความรู้เท่าและความรู้ทัน **“รู้เท่าเอาไว้ป้องกัน รู้ทันเอาไว้แก้ไข”**

สิ่งที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ปัญญา คือ ความรู้คน รู้คนและรู้งานเป็นสิ่งสำคัญในการปกครอง ผู้นำต้องพัฒนาปัญญาอยู่เสมอด้วยวิธีพัฒนาปัญญา 3 ประการ ดังนี้

(1) **สุตมยปัญญา**

สุตมยปัญญา หมายถึง ความรอบรู้ที่เกิดจากสุตะ คือ การรับข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ คนที่มีปัญญาประเภทนี้จะต้องเป็นอ่านมากและฟังมาก ใครที่จดจำเรื่องราวที่อ่านและฟังแล้วได้มากมาย เรียกว่า พหูสูต

ผู้นำต้องพัฒนาปัญญาชั้นสุตะอยู่เสมอ นั่นคือเกาะติดสถานการณ์ ด้วยการขยันอ่านหนังสือ ใช้ข้อมูลจากงานวิจัยและฟังคำแนะนำของวิทยากรหรือผู้เชี่ยวชาญ ก่อนสั่งการแต่ละครั้ง ผู้นำต้องมีข้อมูลพร้อมเพื่อประกอบการตัดสินใจ

ผู้นำควรมีใจกว้าง รับฟังความคิดเห็นที่เสนอแนะจากทุกฝ่าย เขาไม่ควรปิดใจตัวเอง ไม่รับข้อมูลใหม่เพราะหลงผิดคิดว่าตนเองรู้ที่อยู่แล้ว เขาควรยึดแนวปฏิบัติของโสกราตีส ผู้กล่าวว่า “หนึ่งเดียวที่ข้าพเจ้ารู้ คือรู้ว่า ข้าพเจ้าไม่รู้อะไร” เมื่อรู้ตัวว่าขาดความรู้ในเรื่องใดโสกราตีสก็ศึกษาหาความรู้ในเรื่องนั้น

พระพุทธเจ้าเสนอคำสอนในทำนองเดียวกัน เมื่อพระองค์ตรัสไว้ว่า “คนโง่ (พาล) ที่รู้ตัวเองว่าเป็นคนโง่ยังพอเป็นคนฉลาด (บัณฑิต) ได้บ้าง แต่คนโง่ที่สำคัญผิดคิดว่าตัวเองเป็นคนฉลาด จัดเป็นคนโง่แท้ๆ “ ดังนั้น ผู้นำต้องรู้จักแก่งัดทำโง่เพื่อศึกษาหาความรู้จากผู้เชี่ยวชาญ

เวลาศึกษาหาความรู้เรื่องใหม่ผู้นำต้องเก็บความรู้เก่าใส่ลิ้นชักสมองไว้ชั่วคราว อย่าให้เรื่องเก่าครอบงำความคิด กลายเป็นอคติบังตาเสียจนไม่ยอมรับข้อมูลใหม่หรือไม่ยอมปรับเปลี่ยนความคิดให้ทันเหตุการณ์ ต้องมีความรู้เห็นตามความเป็นจริง ผู้นำต้องรู้จักคนที่ตามเขาเป็น ไม่ใช่ว่าชอบใครหลงใครก็ปกป้องคนนั้นทั้งๆ ที่เขาทำผิดมหันต์หรือเกลียดใครก็ตำหนิคนนั้นทั้งๆ ที่เขาไม่ได้ทำผิดอะไรเลย ผู้นำต้องมองคนตามที่เป็นจริงด้วยการถอดแว่นสีออกจากปัญญาจักษุ

อคติหรือความลำเอียงเปรียบเหมือนแว่นสีที่เราสวมใส่ ซึ่งกำหนดให้เรามองโลกไปตามสีของแว่น เราไม่สามารถมองเห็นสิ่งต่างๆ ตามที่เป็นจริง คนที่สวมแว่นสีเขียวจะมองเห็นทุกสิ่งเป็นสีเขียว คนที่สวมแว่นสีแดงจะมองเห็นทุกสิ่งเป็นสีแดง สีที่แท้จริงคืออะไรเราไม่มีทางทราบ ผู้นำที่ดีต้องมีความยุติธรรมในหัวใจ คัดสินคนตามที่เป็นจริง ไม่ยอมให้อคติมาเป็นมันบังตา ผู้นำจะทำอย่างนั้นได้ก็ต่อเมื่อรู้จักวิเคราะห์วิจารณ์เรื่องที่เราเห็นหรือได้ยินด้วยจิตตามปัญญา

(2) จินตามยปัญญา

จินตามยปัญญา หมายถึง ความรอบรู้ที่เกิดจากการคิด วิเคราะห์ข้อมูลที่เรารับมาจากการฟังหรือการอ่าน สุกมยปัญญาเปรียบเหมือนกับการรับประทานอาหารในขั้นดักใส่ปาก จินตามยปัญญาเปรียบเหมือนการเคี้ยวอาหารให้ละเอียดแล้วกลืนลงไป คนบางคนฟังเรื่องอะไรแล้วเชื่อทันทีโดยไม่ทันพิจารณา เหมือนกับคนที่กลืนอาหารโดยไม่ทันได้เคี้ยว การพิจารณาใคร่ครวญเรื่องที่ฟังหรืออ่าน รวมถึงการตรวจสอบแหล่งข่าวแหล่งข้อมูลหรือหนังสืออ้างอิง เหล่านี้เป็นกระบวนการของจินตามยปัญญา

คนบางคนจดจำเรื่องราวต่างๆ ได้มากแต่วิเคราะห์ไม่เป็น บางคนท่องกฎหมายได้ทุกมาตรา แต่ไม่สามารถตีความกฎหมายเหล่านั้น คนเหล่านี้ขาดจินตามยปัญญา

คนที่มีจินตามยปัญญา ได้แก่ คนที่คิดเป็นตามแบบโยนิโสมนสิการ

โยนิโส แปลว่า ถูกต้อง แยกคาย

มนสิการ แปลว่า ทำไว้ในใจหรือการคิด

ดังนั้น โยนิโสมนสิการ จึงหมายถึง การทำไว้ในใจโดยแยกคายหรือการคิดเป็นถูกต้องตรงตามความเป็นจริง

คนไทยโบราณเข้าใจความสำคัญของโยนิโสมนสิการ จึงกล่าวไว้ว่า

“สืบปากว่าไม่เท่าหนึ่งตาเห็น สืบตาเห็นไม่เท่าหนึ่งมือคลำ

สืบมือคลำไม่เท่าหนึ่งทำไว้ในใจ”

คำว่า “ทำไว้ในใจ” คือโยนิโสมนสิการ

การคิดแบบโยนิโสมนสิการ สรุปได้ 4 วิธี คือ

1) อุปายมนสิการ (คิดถุกวิธี) หมายถึง การคิดที่อาศัยวิธีการ (Methodology) อันสอดคล้องกับเรื่องที่ศึกษา เช่นเดียวกับการทำวิจัยต้องมีระเบียบวิธีวิจัยที่เหมาะสมหากใช้วิธีวิจัยผิดก็จะได้ไม่ได้รับความจริงในเรื่องนั้น การตรวจสอบความจริงบางเรื่องต้องใช้วิธีอุปนัย (Induction) บางเรื่องต้องใช้วิธีนรนัย (Deduction) แต่บางเรื่องต้องใช้ประสบการณ์ตรงเป็นเครื่องตรวจสอบยืนยันความจริง เช่น พระพุทธเจ้าทรงค้นพบว่าการทรมานคนหรือทุกรกิริยาไม่ใช่วิธีบำเพ็ญเพียรที่ถูกต้อง เมื่อพระองค์ทรงหันมาใช้วิธีบำเพ็ญเพียรทางจิตจึงตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

2) ปถมนสิการ (คิดมีระเบียบ) หมายถึง การคิดที่ดำเนินตามขั้นตอนของวิธีการนั้นๆ ไม่มีการลัดขั้นตอนหรือด่วนสรุปเกินข้อมูลที่ได้อามา การด่วนสรุปจัดเป็นเหตุผลวิบัติ (Fallacy) ประการหนึ่ง ดังกรณีที่เราหยิบส้มผลหนึ่งขึ้นมาชิม เมื่อส้มผลนั้นเปรี้ยวเราก็ด่วนสรุปว่า ส้มที่เหลือในลังทั้งหมดเปรี้ยว นอกจากนั้น การคิดต้องดำเนินตรงทางไปสู่เป้าหมายโดยไม่มีการฟุ้งซ่านออกนอกทาง นั่นคือ ผู้นำต้องมีสมาธิในการคิด บางคนค้นคว้าข้อมูลเพื่อทำวิจัยเรื่องน้ำท่วมอยู่ดี ๆ เมื่อพบข้อมูลที่น่าสนใจเกี่ยวกับเรื่องภัยแล้งก็ลืมหูลืมตาไปเสียเวลาอ่านข้อมูลเรื่องภัยแล้งซึ่งออกนอกทางไปเลย คนนี้ไม่มีปถมนสิการ

3) การณมนสิการ (คิดมีเหตุผล) หมายถึง การคิดจากเหตุโยงไปหาผล (ซิมมัญญตฺตา) และการคิดจากผลสาวกลับไปหาเหตุ (อัครัญญตฺตา) การคิดแบบนี้จะทำให้ผู้นำเป็นคนรู้เท่าทันเหตุการณ์ เมื่อจะสั่งการแต่ละครั้งต้องคาดได้ว่าผลอะไรจะตามมา หรือเมื่อเห็นความผิดปกติเกิดขึ้นในองค์กร ต้องสามารถบอกได้ว่ามาจากสาเหตุอะไร นอกจากนั้นผู้นำไม่กลัวความล้มเหลว อันที่จริงความล้มเหลวไม่มี สิ่งที่เรียกว่าความล้มเหลวนั้นแท้ที่จริง คือ วิกฤตหรือผลของกรรมที่ไม่ดี ถ้าเราอยากประสบความสำเร็จครั้งต่อไปเราต้องทำกรรม คือ เหตุที่ดีแล้ววิกฤตหรือผลที่ดีก็จะตามมา

4) อุปปาทกมนสิการ (คิดเป็นกุศล) หมายถึง การคิดสร้างสรรค์ (Creative Thinking) คือ คิดให้มี ความหวัง และได้กำลังใจในการทำงาน เมื่อเห็นหรือได้ยินอะไรก็เก็บมาปรับใช้ประโยชน์ในหน่วยงานของคน ดังที่ขงจื้อกล่าวว่า

“เมื่อข้าพเจ้าเห็นคนสองคนเดินสวนทางมา คนหนึ่งเป็นคนดี อีกคนหนึ่งเป็นคนเลว คนทั้งสองเป็นครูของข้าพเจ้าได้เท่ากัน เมื่อเห็นคนดีข้าพเจ้าพยายามเอาอย่างเขา เมื่อเห็นคนเลวข้าพเจ้าพยายามไม่เอาอย่างเขา”

คนที่คิดสร้างสรรค์จะรู้จักแสวงหาประโยชน์ แม้จากสิ่งที่คุณเหมือนไม่มีประโยชน์ เขาหาสาระแม้จากเรื่องที่ดูไร้สาระ เขาเห็นความงามในความน่าซึ้ง ดังคำประพันธ์ที่ว่า “ศิลปินอย่าดูหมิ่นศิลปะ กองขยะดูให้ดียังมีศิลป์”

(3) ภาวนามยปัญญา

ภาวนามยปัญญา หมายถึง ความรอบรู้ที่เกิดโดยประสบการณ์จากภาคปฏิบัติ หรือการลงมือทำจริง ๆ สุตมยปัญญาทำให้ผู้เราได้ข้อมูลใหม่ จินตามยปัญญาทำให้ได้ความคิดที่ดี ส่วนภาวนามยปัญญาทำให้มีผลงานเป็นรูปธรรม ผู้นำบางคนมีความรู้และความคิดดี แต่ไม่มีผลงานเพราะไม่ยอมลงมือทำตามความคิด ส่วนบางคนมีความรู้ดีแต่ไม่สามารถนำความรู้ ออกมาใช้ทันที่ที่ คนเหล่านั้นขาดความชำนาญในการปฏิบัติ ดังกล่าวที่ว่า “มีเงินให้เขากู้ มีความรู้อยู่ในตำรา” เมื่อเกิดความจำเป็นก็เรียกความรู้นั้นมาใช้ไม่ได้ ดังนั้น ภาวนามยปัญญาจึงมีความสำคัญในการปกครองเพราะเป็นความรอบรู้ที่แปรทฤษฎีสู่ภาคปฏิบัติ ดังกรณีต่อไปนี้

เมื่อพระเจ้าจันทรคุปต์ผู้ก่อตั้งราชวงศ์เมารยะของอินเดียยกทัพเข้าตีเมืองหลวงของกษัตริย์เชื้อสายกรีกผู้ปกครองภาคเหนือของอินเดียนั้น ปรากฏว่ากองทัพของพระเจ้าจันทรคุปต์ประสบความพ่ายแพ้ พระเจ้าจันทรคุปต์หนีเอาชีวิตรอดไปซ่อนพระองค์ด้านหลังกระท่อมชาวนาในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง ขณะที่หลบซ่อนอยู่นั้น พระองค์ได้ยินเสียงเด็กร้องและแม่ของเด็กได้กล่าวกับเด็กด้วยเสียงอันดังว่า “เจ้าโง่ ขนมห้างยังร้อนอยู่เจ้ากัดกินมันที่ตรงกลางได้อย่างไร ปากเจ้าก็พองหมดหรอก เจ้าควรกัดกินขนมห้างที่ร้อนโดยเริ่มจากมุมรอบ ๆ ก่อน มิใช่หรือ”

เมื่อได้ยินคำพูดประโยคนี้ พระเจ้าจันทรคุปต์ได้คิดว่าพระองค์เองก็ไม่ต่างจากเด็กคนนั้น การยกทัพเข้าตีเมืองหลวงในขณะที่ข้าศึกยังเข้มแข็ง ก็มีลักษณะการเหมือน การกัดกินขนมห้างร้อนๆที่ตรงกลาง พระองค์จึงประสบความพ่ายแพ้ ดังนั้นพระเจ้าจันทรคุปต์จึงคิดเปลี่ยนยุทธวิธีใหม่ โดยใช้ยุทธการ “ปาล้อมเมือง” คือ นำทัพยึดเมืองเล็กให้ได้ก่อนที่จะบุกตีเมืองหลวงเช่นเดียวกับการเริ่มกินขนมห้างจากมุมโดยรอบมาก่อน ในที่สุดพระเจ้าจันทรคุปต์ได้ประสพชัยชนะเพราะใช้ยุทธวิธีนี้ ซึ่งเกิดจากการได้ยินคำดำของหญิงชาวาคคนหนึ่ง ในกรณีนี้ พระเจ้าจันทรคุปต์ได้ปัญญาทั้ง 3 ประการ คือ พระองค์ได้สุตมยปัญญาจากการฟังคำพูดของหญิงชาวาค

ได้จินตามยปัญญาจากการนำคำพูดนั้นมาไตร่ตรองจนค้นพบยุทธวิธีใหม่และได้ภาวนามยปัญญาจากการแปรยุทธวิธีเป็นยุทธการในสนามรบ

ผู้นำบางคนมีความคิดแปลกใหม่ดีแต่ไม่ยอมนำความคิดนั้นไปปฏิบัติ เขาจึงไม่มีภาวนามยปัญญา ที่เป็นเช่นนั้นเพราะขาดกำลังใจในการปฏิบัติ คือ วิริยพละ

วิริยพละ

วิริยพละ หมายถึง กำลังความเพียรหรือความขยัน คนมีความขยันต้องมีกำลังใจเข้มแข็ง อาจกล่าวได้ว่า วิริยพละก็คือ กำลังใจนั่นเองกำลังใจต้องมากคู่กับกำลังปัญญาเสมอ

คนมีกำลังใจแต่ไม่มีกำลังปัญญาจะเป็น คนบ้าบิ่น คนมีกำลังปัญญาแต่ขาดกำลังใจจะเป็น คนขลาด คนที่มีทั้งกำลังใจและกำลังปัญญา จึงจะเป็น คนกล้าหาญ

ผู้นำที่มีกำลังปัญญาแต่ขาดกำลังใจมักถือนโยบายหลบภัย หนีปัญหาเหมือนกับนักมวยชั้นเชิงที่เอาแต่ถอยตลอด 12 ยก แม้ว่าคู่ต่อสู้เพลี้ยงพล้ำเขาก็ไม่กล้าใช้หมัดเด็ดเก็บคู่ต่อสู้ คนดูเบือนกมวยประเภทหนีจันใด ประชาชนก็เบือนผู้นำที่เอาแต่หลบภัยหนีปัญหาจันนั้น

นักมวยที่น่าสนใจ คือ นักมวยที่มีชั้นเชิงและหมัดหนักพอที่จะเก็บคู่ต่อสู้ ผู้นำที่ดีควรเป็นเช่นนั้น เขามีชั้นเชิง คือ กำลังปัญญาและมีหมัดหนัก คือ กำลังใจ รวมสองอย่างเข้าด้วยกัน เรียกว่า ความกล้าหาญ

ผู้นำที่ดีต้องเป็นคนกล้าตัดสินใจ กล้าได้กล้าเสีย ไม่กลัวความยากลำบากที่รอคอยอยู่เบื้องหน้า เขาจะถือคติที่ว่า "ล้มเพราะก้าวไปข้างหน้า ดีกว่ายืนเตะท่าอยู่กับที่" ใครที่ไม่ก้าวเดินไปข้างหน้าจะกลายเป็นคนล่าหลัง เพราะคนอื่น ๆ ได้แซงขึ้นหน้าไปหมด ผู้นำต้องกล้าลองผิดลองถูกถ้าทำผิดพลาดก็ถือว่าผิดเป็นครู ใครที่ถนอมตัวจนไม่กล้าทำอะไรเลยจัดเป็นคนขลาด เขาควรฟังคำเตือนของนโปเลียนมหาราชที่ว่า "คนที่ไม่ทำอะไรผิดคือคนที่ไม่ทำอะไรเลย"

ผู้ทำการใหญ่ย่อมต้องเจออุปสรรคเหมือนต้นไม้สูงใหญ่มักจะเจอลมแรง ผู้นำต้องกล้าจับทำโครงการใหญ่หรืองานใหญ่ ถือคติว่า "คนสร้างงาน งานสร้างคน" ถ้าขยันทำงานยาก ๆ ความชำนาญก็ตามมา คนที่ผ่านร้อนผ่านหนาวมามากจะฉลาดและแกร่งขึ้น ดังนั้น ผู้นำจะต้องไม่หลบเลี่ยงหน้าที่ที่ลำบากยากเย็น ถือภานิตีที่ว่า "ว่าวขึ้นสูงเพราะมีลมต้าน คนจะขึ้นสูงเพราะเผชิญอุปสรรค" พระพุทธเจ้ายังต้องรบกับมารก่อนตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ดังคำกล่าวที่ว่า "มารไม่มี บารมีไม่แก่" ไม่มีความสำเร็จอันใดที่ได้มาโดยไม่ต้องลงทุนลงแรง พระพุทธองค์ตรัสว่า

วิริเยน ทุกขมจเจติ คนละล้งทุกขีได้เพราะความขยัน" ดังภานิตีอุทานธรรมที่ว่า
 "อยากเป็นสุขก็ต้องทุกข์ลงทุนก่อน อยากเป็นกัณฑ์ละน้อยค่อยผสม
 อยากเป็นพระก็ต้องละกามารมณ์ อยากเป็นพรหมก็ต้องเพียรเรียนทำมาน"

วิริยะหรือความขยันมี 2 ประเภท คือ

1) สัจจวิริยะ ความขยันที่ต้องมีคนอื่นปลุกใจหรือมีสถานการณ์บังคับ ถ้าไม่มีคนปลุกใจหรือบีบบังคับ บางคนก็หมดกำลังใจและไม่ยอมทำอะไรต่อไป

2) อสังขวิริยะ ความขยันที่เกิดจากการปลุกใจตนเอง แม้คนอื่นจะหมดกำลังใจ ล้มเลิกการทำงานไปแล้ว แต่คนที่ปลุกใจตัวเองจะลุกขึ้นสู้ต่อไป

ในฐานะผู้นำคนอื่น ผู้นำจึงต้องมีสัจจวิริยะ คือ ไม่ยอมแพ้ง่ายๆ เมื่อเผชิญอุปสรรค เขาต้องปลุกใจตนเองและต้องปลุกกระตุ้นคนอื่นให้ทำงานต่อไป ถ้าหัวหน้ายอมแพ้เสียคนเดียวองค์กรทั้งหมดก็สิ้นฤทธิ์ เหตุนี้พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า “วายเมเถว ปุริโส ยาวอคฺคตฺสฺสนิปรุทา เกิดเป็นคนต้องพยายามร่ำไปจนกว่าจะได้สิ่งที่ปรารถนา”

แน่นอนว่าการที่ทำการใหญ่บางครั้งทานแรงต้านไม่ไหวก็ต้องถอยบ้าง แต่เป็นการถอยตั้งหลักแล้วค่อยรุกคืบหน้าไปใหม่ ถ้าจำเป็นต้องชวนเซกก็ประกองตัวไว้อย่าให้ล้ม ถ้าหากต้องล้มลงไปจงลุกขึ้นมาอีกและอย่าลุกขึ้นมามือเปล่า นั่นคือ ถ้าต้องพ่ายแพ้ผิดหวังต้องหาบทเรียนจากความผิดพลาดในอดีต เมื่อกลับคืนสังเวียนอีกครั้ง เขาต้องฉลาดกว่าเก่า สุขุมกว่าเก่าและเข้มแข็งกว่าเก่า

ผู้นำที่ยิ่งใหญ่หลายคนเคยล้มรสชาติของความพ่ายแพ้กันมาก่อน เมื่อคนที่มีวิริยะล้มลงเขาจะลุกขึ้นมาอีก เขาจะไม่มีวันได้เป็นผู้นำที่ยิ่งใหญ่ได้เลย ถ้าไม่รู้จักปลุกใจตัวเองด้วยอสังขวิริยะให้ลุกขึ้นเดินหน้าต่อไป ดังสุนทรภู่เขียนไว้ว่า

“จับให้มันคั้นหมายให้วายวอด
ตัดให้ขาดปรารถนาหาสิ่งใด

ช่วยให้รอดรักให้ชิดพิสมัย
เพียรจงได้ดังประสงค์ที่ตรงดี”

ผู้นำที่ประสบความสำเร็จจะต้องเป็นคนพากเพียรอย่างหนัก ข้อสำคัญเขาต้องพากเพียรเพื่อบรรลุถึงเป้าหมายที่ดี ดังคำกลอนของสุนทรภู่ นั้นความสำเร็จรวมทั้งชื่อเสียงเกียรติยศจึงคงทนถาวร นั่นคือ ผู้นำต้องมีผละข้อที่สาม คือ อดวัชชผละ

อดวัชชผละ

อดวัชชผละ แปลว่า กำลังแห่งการงานที่ไม่มีโทษหรือข้อเสียหาย หมายถึง ผู้นำต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ธมฺมญฺเจร สุจฺริตฺ บุคฺคลคฺวรปฺฏิบฺติธรรม (หน้าที่) ให้สุจริต”

ชีวิตคนเราเปรียบเสมือนเรือน้อยแล่นไปในท้องมหาสมุทร เรือส่วนมากอับปางก่อนถึงจุดหมายเพราะมีรูรั่วให้น้ำทะเลไหลเข้าข้างใน เรือจึงจมลงอย่างรวดเร็ว เหมือนผู้นำหลายคนเสียอนาคตเพราะถูกจับได้ว่าทุจริตต่อหน้าที่หรือมีประวัติต่างพร้อย เรือชีวิตของพวกเขาที่มีรูรั่วเรื่องต่อไปนี้ นับเป็นอุทาหรณ์ที่ดี

รูปร่างของชีวิตเช่นนี้พระท่านเรียกว่า อบายมุข แปลว่า ทางแห่งความเสื่อม ผู้นำหลาย ๆ คนเสียนาคตเพราะถูกมือบายมุขเข้าถึง ผู้นำต้องหลีกเลี่ยงอบายมุข พระท่านเตือนว่าไปงานศพครั้งใดเพื่อเผาศพทั้งที่ตมเผาผีเสียด้วย มิฉะนั้น ผีจะสิงเรากลับบ้านและทำให้คนเรามีอาการแปลกไป ถ้าผู้ใดมีสามารถถอนตัวออกจากมือบายมุขเหล่านั้นได้ เขาก็จะมีลักษณะเช่นเดียวกับช้างคดหล่มลึก ช้างตัวใหญ่มีน้ำหนักมาก ยิ่งช้างคดก็ยิ่งจมลงไป

ช้างคดหล่มมีวิธีขึ้นจากหล่มอยู่ 2 วิธีคือ

1) ช้างจะช่วยตัวเองก่อน ด้วยการเองวงจับกิ่งไม้หรือต้นไม้ใกล้ตัวเพื่อพยุงตัวไม่ให้จมลงไปอย่างรวดเร็ว

2) จากนั้นช้างจะร้องดังลั่นเรียกควาญให้มาช่วยดึงมันขึ้นจากหล่ม พระพุทธเจ้าสอนว่าคนที่ติดอบายมุขหากประสงค์จะถอนตัวออกมา ต้องใช้วิธีทั้งสองของช้างคดหล่มดังนี้

1) เขาจะต้องช่วยตนเองก่อนด้วย โยนิโสมนสิการ คือ การคิดถึงโทษภัยของอบายมุขและอธิษฐานจิตว่าจะต้องเลิกอบายมุขให้จงได้ วัดถ้ากระบอกรักษาคนคิดยาเสพติดด้วยการจัดพิธีสาบานคนในเมืองคนก่อนที่จะให้ยาบำบัดรักษา คนเราถ้าใจไม่คิดจะเลิกอบายมุขเสียแล้ว ไม่ช้าก็เร็วเขาต้องหวนกลับไปหามันอีก

2) เมื่ออธิษฐานจิตแน่วแน่แล้ว เขาต้องขอรับความช่วยเหลือจาก กัลยาณมิตร เช่น ขอรับการบำบัดรักษาด้วยยาจากแพทย์ในกรณีของคนคิดยาเสพติด ขอคำแนะนำจากพระสงฆ์หรือการปลุกปลอบให้กำลังใจจากสมาชิกในครอบครัว

ผู้นำที่ปลดอบายมุขจะไม่มีรูปร่างในเรือชีวิต เขาจึงไม่มีความจำเป็นที่เขาจะต้องทุจริตรื้อฟื้น เมื่อตนเองเป็นคนซื่อมือสะอาด เขาย่อมสามารถควบคุมคนอื่นให้สุจริตต่อหน้าที่ ผู้นำที่มีผลเต็มตัวจะไม่กล้าตำหนิหรือลงโทษใคร เขาทำนองว่า "ไก่เห็นตีนงู งูเห็นนมไก่"

เหตุนี้ ผู้นำต้องถนอมตัวไว้อย่าให้มีประวัติต่างพร้อยด้วยการรักษาศีล 5 และหลีกเลี่ยงจากอบายมุข ผู้นำผู้ประพฤติธรรมดำรงมั่นในความสุจริตเช่นนั้นย่อมเป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับผู้ร่วมงาน เมื่อมีผู้นำที่ดี คนอื่น ๆ ในองค์กรย่อมมีกำลังใจและคนชั่วก็ไม่กล้าทำชั่ว

พระพุทธเจ้าตรัสว่า คุณหญิงเจ อู๋ จจจติ ปุงคโว เป็นต้น แปลความว่า เมื่อฝูงโคข้ามแม่น้ำ ถ้าโคหัวใจข้ามไปตรง ลูกฝูงก็จะข้ามไปตรงตาม ถ้าโคหัวใจข้ามคดไปคดมา เช่นเดียวกับสังคมหรือประเทศชาติ ถ้าผู้นำประพฤติธรรม ผู้ตามก็จะประพฤติธรรมตาม ถ้าผู้นำไม่ประพฤติธรรม ผู้ตามก็จะไม่ประพฤติธรรม

“ยามฝูงโคข้ามฝาก	นที
โคโจกไปตรงดี	ไปเคียว
ฝูงโคล่องวาริ	รีบเร่ง
ทั้งหมดไปลดเลี้ยว	ไต่เต้าตามกัน”

ผู้นำผู้สุจริตยอมเป็นที่เคารพยำเกรงของคนร่วมงานก็จริง แต่เขาจะนั่งอยู่ในหัวใจของคนร่วมงานไม่ได้ถ้าขาดกำลังที่ 4 คือ สังคหผละ

สังคหผละ

สังคหผละ แปลว่า กำลังแห่งการสังเคราะห์หรือมนุษย์สัมพันธ์ ซึ่งเป็นธรรมชาติที่สำคัญมากผู้นำผู้ทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น ถ้าผู้นำบกพร่องเรื่องมนุษย์สัมพันธ์ก็จะมีคนมาช่วยทำงาน เมื่อไม่มีใครมาช่วยทำงานเขาก็เป็นผู้นำไม่ได้

พระพุทธเจ้าทรงสอนหลักการสร้างมนุษย์สัมพันธ์ไว้ เรียกว่า “สังคหวัตถุ” หมายถึง วิธีผูกใจคน พระองค์ตรัสว่า รถม้าแล่นไปได้เพราะมีลิมสลักคอยครึ่งส่วนประกอบต่างๆ ของรถม้าเข้าด้วยกันฉันใด คนในสังคมก็ฉันนั้น คือ รวมกันเป็นกลุ่มหรือองค์กรได้เพราะลิมสลักทำหน้าที่เป็นกาวยึดเชื่อมประสานคนทั้งหลายเข้าด้วยกัน ลิมสลักดังกล่าวนี้คือ สังคหวัตถุ

ผู้นำจะสามารถผูกใจเพื่อนร่วมงาน และผู้ใต้บังคับบัญชาไว้ได้ ถ้ามีสังคหวัตถุ 4 ประการ คือ

1. ทาน หมายถึง การให้ (โอบอ้อมอารี) ผู้นำที่ติดต้องมึน้ำใจรู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ให้ทานแก่เพื่อนร่วมงานและผู้ใต้บังคับบัญชา การให้ทานจะช่วยให้ผูกใจคนอื่นไว้ได้ การทำทานจะไม่สูญเปล่า ผู้ให้สิ่งที่ดีย่อมได้รับสิ่งที่ดีตอบแทน ผู้นำอาจให้ทานได้ 3 วิธี คือ

อามิสทาน หมายถึง การให้สิ่งของแก่เพื่อนร่วมงานและผู้ใต้บังคับบัญชา โดยเฉพาะการให้เพื่อผูกใจนี้สำคัญมากในยามที่เขาตกต่ำหรือมีความเดือดร้อน ดังภาษิตอังกฤษที่ว่า “เพื่อนแท้คือเพื่อนที่ช่วยเหลือในยามตกยาก” การให้รางวัลหรือขึ้นเงินเดือนก็เข้าในอามิสทาน

วิทยาทาน หรือธรรมทาน หมายถึง การให้คำแนะนำ หรือวิธีทำงานที่ถูกต้อง รวมถึงการจัดหลักสูตรพัฒนาบุคลากรหรือส่งไปศึกษาหรือดูงาน

อภัยทาน หมายถึง การให้อภัยเมื่อเกิดข้อผิดพลาดในการทำงาน หรือล่วงเกินซึ่งกันและกัน การให้อภัยไม่ทำให้ผู้อภัยต้องสูญเสียอะไร เป็นการลงทุนราคาถูกแต่ได้ผลตอบแทนราคาสูง นั่นคือ ได้มิตรภาพกลับคืนมาและมีคนสนองงานเพิ่มขึ้นอีกคนหนึ่ง มีภาษิตจีนว่า “มีมิตร 500 คน นับว่ายังมีน้อยเกินไป มีศัตรู 1 คน นับว่ามากเกินไป” อับราฮัม ลินคอล์น กล่าวว่า “วิธีการทำงานที่ดีที่สุดคือ เปลี่ยนศัตรูให้เป็นมิตร” เราจะทำอย่างนั้นได้ก็ต่อเมื่อเรารู้จักให้อภัย

2. ปิยวาจา หมายถึง การพูดด้วยคำไพเราะอ่อนหวาน (วจีไพเราะ) ผู้นำที่ดีจะรู้จักผูกใจคนด้วยคำพูดอ่อนหวาน คำพูดหยาบกระด้างผูกใจคนไม่ได้ ตามปกติคนเราจะมัดสิ่งของต้องใช้ของอ่อน เช่น เชือกหรือลวดมัด ในทำนองเดียวกัน เราจะมัดใจคนได้ก็ด้วยถ้อยคำอ่อนหวาน

3. อัถถจริยา หมายถึง การทำตัวให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น (สงเคราะห์ประชาชน) ตรงกับคำพังเพยที่ว่า “อยู่บ้านทำนองยานิ่งดูตาย ปันข้าวปั้นควายให้ลูกท่านเล่น” ผู้นำทำอัถถจริยาได้หลายวิธี เช่น บริการช่วยเหลือยามเขาป่วยไข้หรือเป็นประธานในงานพิธีของผู้ได้บังคับบัญชา

4. สมานัตตตา หมายถึง การวางตัวสม่ำเสมอ (วางคนพอดี) เมื่อผู้นำไม่ทอดทิ้งผู้ร่วมงานทั้งหลาย เขาจึงจะสามารถสร้างทีมงานขึ้นมาได้ นั่นคือถือคติว่า “มีทุกข์ร่วมทุกข์ มีสุขร่วมสุข” ผู้นำต้องกล้ารับผิดชอบในผลการตัดสินใจของตน ถ้าผลเสียตกมาถึงผู้ปฏิบัติตามคำสั่งของตน ผู้นำต้องออกมาปกป้องคนนั้น ไม่ใช่หนีเอาตัวรอดตามลำพัง (พระราชาวรมณี (ประยูร ฑมมจิตฺโต), 2551)

เมื่อผู้นำมีสังคหวัตถุทั้ง 4 ประการ คือ โอบอ้อมอารี วจีไพเราะ สงเคราะห์ประชาชนและวางคนพอดี เขามีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีสามารถผูกใจคนไว้ได้ แต่สังคหวัตถุเหล่านี้เป็นเรื่องพฤติกรรมภายนอกที่แสดงออกมาเพื่อให้แสดงพฤติกรรมเหล่านั้นมาโดยไม่ต้องฝืนใจ ผู้นำต้องมี พรหมวิหารธรรม คือ ธรรมสำหรับผู้ใหญ่ 4 ประการ คือ

1. เมตตา ได้แก่ ความรัก ความหวังดีที่ปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข ผู้นำต้องมีความรักและความหวังดีแก่เพื่อนร่วมงาน ความรักจะเกิดได้ได้ถ้าผู้นำรู้จักมองแง่ดีหรือส่วนที่ดีของเพื่อนร่วมงาน ถ้าพบส่วนเสียในตัวเขา ผู้นำต้องรู้จักมองข้ามและให้อภัย เมื่อพบส่วนดีก็จดจำไว้เพื่อจะได้ใช้คนให้เหมาะสมกับลักษณะที่ดีของเขา ดังนั้น เมตตาหรือความรักจึงเกิดจากการมองแง่ดีของคนอื่น ท่านพุทธทาสภิกขุประพันธ์ไว้ว่า

“เขามีส่วนเลวบ้างช่างหัวเขา
เป็นประโยชน์โลกบ้างยังน่าดู
การจะหาคนดีโดยส่วนเดียว
เหมือนมองหาหนวดเต่าตายเปล่าเอ๋ย

จงเลือกเอาส่วนดีเขามีอยู่
ส่วนที่ชั่วอย่าไปรู้ของเขาเลย
อย่ามัวเที่ยวค้นหาสหายเอ๋ย
ฝึกให้เคยมองแต่ดีมีคุณจริง”

2. **กรุณา** คือ ความสงสารเห็นใจ ปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ เมื่อเพื่อนร่วมงานประสบเคราะห์กรรม ผู้นำต้องมีความสงสาร ห่วงใจและคิดหาทางช่วยให้เขาพ้นทุกข์นั้น ความสงสารจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้นำเปิดใจกว้างรับฟังปัญหาของผู้อื่น

กรุณาต่างจากเมตตาตรงที่ว่า กรุณาเกิดขึ้นเมื่อมองจุดด้อยของผู้อื่น ส่วนเมตตาเกิดขึ้นเมื่อมองจุดดีของเขา เช่น เราเห็นเด็กน้อยหน้าตาน่ารักเดินมาเรามีจิตเมตตาเขา เมื่อเด็กนั้นหกล้มปากแตกเรามีจิตกรุณาเขา

3. **มุทิตา** หมายถึง ความรู้สึกพลอยชื่นชมยินดี เมื่อผู้อื่นได้ดีมีสุข ผู้นำจะต้องส่งเสริมให้คนทำงานมีโอกาสพัฒนาความรู้ความสามารถจนได้เลื่อนตำแหน่งสูงขึ้น โดยไม่กลัวว่าลูกน้องจะขึ้นมาทาบรัศมีเขา ไม่ก็คิดกันใครแต่เปิดโอกาสให้ทุกคนได้ทำงานแสดงความสามารถเต็มที่และพลอยชื่นชมยินดีในความก้าวหน้าของคนร่วมงาน มุทิตาจะทำลายความริษยาในใจผู้นำ ถ้าผู้นำมีจิตริษยาลูกน้องเสียแล้ว ลูกน้องจะรับรู้ความริษยานั้นและจะไม่ทุ่มเททำงานให้

4. **อุเบกขา** คือ ความรู้สึกวางเฉย เป็นกลาง ไม่ลำเอียงเข้าข้างคนใดคนหนึ่ง นั่นคือ มีความยุติธรรมในการรางวัลและลงโทษ ข้อสำคัญก็คือ ผู้นำต้องรู้เท่าทันคนร่วมงานทุกคน ผู้นำที่ไม่รู้เท่าทันสถานการณ์อาจจะวางเฉยด้วยเหมือนกัน แต่การวางเฉยเช่นนั้นเรียกว่า "อัญญาอุเบกขา" คือ วางเฉยเพราะโง่ซึ่งไม่ใช่สิ่งที่ดี

ผู้นำต้องวางเฉยด้วยปัญญา คือ มีอุเบกขาหยั่งรู้เท่าทันคน เมื่อทุกคนทำงานทำหน้าที่อย่างขยันขันแข็ง ผู้นำก็มองดูพวกเขาเฉยๆ ถึงคราวให้บำเหน็จรางวัลก็เฉลี่ยให้แก่ทุกคนอย่างถ้วนหน้า ถ้ามีการทะเลาะเบาะแว้งเกิดขึ้น ผู้นำต้องลงไปห้ามทัพทันทีและจัดการลงโทษคนผิดตามความเหมาะสม ผู้นำต้องไม่นิ่งดูลูกน้องทะเลาะกันแล้วเอาตัวรอดคนเดียว (พระไตรปิฎกภาษาไทย.ฉบับหลวง, 2530)

รวมไปถึงการที่ผู้นำต้องนำหลักธรรมไปใช้ในการปกครองผู้ใต้ปกครองและบริหารงานให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย อันได้แก่ ราชสังคหวัตถุ 4

ราชสังคหวัตถุ หมายถึง การทำนุบำรุงทวยราษฎร์ให้ประชาชาติดำรงอยู่ในเอกภาพและสามัคคี อันประกอบด้วย 4 ประการ ดังนี้

1. **สัสสมณะ** หมายถึง ฉลาดบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร รู้จักส่งเสริมการ-เกษตรกรรมให้อุดมสมบูรณ์ โดยเข้าไปศึกษาถึงสภาพปัญหาและความต้องการของราษฎร เพื่อแสวงหาแนวทางที่เหมาะสมและดำเนินการสงเคราะห์หรือช่วยเหลือให้เกิดผลต่อไป

2. **ปุริสเมระ** หมายถึง ความฉลาดบำรุงข้าราชการ ให้กำลังใจเจ้าหน้าที่ ข้าราชการ ผู้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ส่งเสริมคนดีมีความสามารถและจัดสวัสดิการที่ดี

3. **สัมมาปาสะ** หมายถึง ผูกสถานปวงประชา ฉลาดในการแก้ไขปัญหาสังคม รู้จักผูกน้ำใจประชาชนด้วยการส่งเสริมอาชีพ

4. วาชเปยะหรือวาจาเปยะ หมายถึง ความมีวาจาอันถูกต้องมีน้ำใจ รู้จักพูดจาปราศรัย ยกย่องเชิดชู ชี้นำ แนะนำ รู้จักถามทุกข์สุขของราษฎรทุกชั้น แม้ปราศรัยก็ไพเราะน่าฟัง ทั้งประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐาน มีประโยชน์ เป็นทางแห่งความสามัคคี ทำให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง, 2530)

ที่สำคัญจะเห็นได้ว่าผู้นำส่วนมากในปัจจุบัน จะไม่มีความละเอียดหรือเกรงกลัวต่อการทำบาป ดังนั้นหลักธรรมที่สำคัญในการปกครอง คือ หิริโอตตปปะนั้น เรียกรวมกันว่า ความละเอียดและความเกรงกลัวต่อบาป ถือว่าเป็นธรรมะสำคัญต่อการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันของคนในสังคมนี้มาก เพราะบุคคลที่ไม่ละเอียดแก่ใจต่อการกระทำผิด ไม่เกรงกลัวต่อผลของการกระทำผิดแล้วนั้น บุคคลนั้นสามารถทำสิ่งเลวร้ายได้ทุกชนิด สามารถสร้างความเดือดร้อน ความเสียหายให้แก่ตนเองและผู้คนในสังคมได้ไม่หยุดหย่อน เพราะเหตุนี้ โลกนี้ สังคมนี้ ต้องการธรรมะสองข้อนี้ปกป้องคุ้มครอง เรียกได้ว่าเป็นธรรมโลกบาลหรือธรรมะที่คุ้มครองโลกเลยทีเดียว

หิริ หรือความละเอียดแก่ใจในการทำบาป หากหิริเกิดขึ้นสามารถหยุดตัวเองไม่ให้ความชั่วชนะใจ เพราะมีความละเอียดที่จะคิด จะพูดหรือจะกระทำความชั่วเหล่านั้น หิริเกิดขึ้นได้จากการอบรมเลี้ยงดู ฝึกฝนตนเอง การคำนึงถึงชาติวงศ์ตระกูล คนในสมัยโบราณอบรมเลี้ยงดูลูกหลานให้เกรงกลัวต่อบาป ด้วยการเล่าถึงนรก ยมบาลและการลงทัณฑ์ในอเวจีขุมต่างๆ ทำให้คนเกรงกลัว ซึ่งไม่ใช่เรื่องเสียหายหรือมงาย หากเรื่องเล่าเหล่านี้ สามารถคุ้มครองสังคมให้อยู่ร่มเย็นเป็นสุขได้ ผิดกับสังคมอุคสมัยที่หาความละเอียดแก่บาปของคนในสังคมไม่ได้

โอตตปปะ หรือความเกรงกลัวต่อบาป หากคนกลัวแต่กฎหมาย ไม่กลัวกฎแห่งกรรม สังคมนี้จะมีแต่คนหาकिनกับ การหาช่องโหว่ของกฎหมาย โดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องเหมาะสม สังคมควรมีสวนรับผิดชอบในเรื่องนี้ คือคนในสังคมควรยกย่องผู้กระทำดีมีศีลธรรม และตำหนิผู้ประพฤติชั่ว ไม่ใช่ยกย่องผู้มีเงินมีอำนาจ โดยไม่สนใจที่มาของเงินและอำนาจเหล่านั้น ซึ่งหากสังคมให้ยอมรับผู้มีศีลธรรมเป็นสำคัญ สังคมนั้นก็จะสงบร่มเย็น

ทฤษฎีเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมทางการปกครอง

ในส่วนของทฤษฎีเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม ก็จะเป็นการนำเสนอมุมมองของนักปรัชญา นักจิตวิทยา นักจริยศาสตร์และอื่นๆ ที่ได้มีการกำหนดทฤษฎีเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมขึ้น เพื่อใช้ในการพิจารณาหลักคุณธรรมจริยธรรม โดยมีหลักการสำคัญ ดังนี้

1. ทฤษฎีเชิงจริยศาสตร์ของอริสโตเติล (Aristotle) มองในมิติที่เห็นว่า มนุษย์นั้นมักจะทำแต่สิ่งที่ดีงามเป็นผลจากพรทรมปัญญา ที่เกิดจากการอบรมสั่งสอนเพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมและพัฒนาที่มีอยู่ในคนให้สูงขึ้น ในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามมุมมองนี้ต้องอาศัยการอยู่ร่วมกัน เพื่อให้ทุกคนได้ประพฤติปฏิบัติออกมาในทางที่ดีและความเป็นกลางๆ ของการกระทำนั้นๆ ความดีที่กล่าวถึงนี้ คือ การทำความดี อยู่ดีและการประสบความสำเร็จของชีวิต ซึ่งทัศนะของอริสโตเติลนี้ก็จะมีความสอดคล้องกับทัศนะของจอห์น ล็อกและรูสโซที่ได้อ้างถึงความสำคัญของความชอบธรรมของการปกครองที่เกิดจากการมี "สัญญาประชาคม" โดยมนุษย์ทุกคนจะมีการสละเสรีภาพไปให้ชุมชน แต่การสละเสรีภาพนี้ก็ไม่ใช่ว่าเสรีภาพของแต่ละบุคคลจะสูญหายไป หากแต่จะเกิดเสรีภาพใหม่ขึ้นมาที่เรียกว่า "เสรีภาพร่วม" หรือเจตนารมณ์ร่วม (General Will) ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงความต้องการและมุ่งผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก โดยไม่ขัดแย้งกับผลประโยชน์ของผู้ที่สละเสรีภาพให้ชุมชน การดำเนินการต่างๆ ทั้งในรัฐและสังคมจึงต้องเป็นไปตามเสรีภาพร่วมหรือเจตนารมณ์ร่วมของประชาชน โดยมีหลักการสำคัญ คือ การเข้าร่วมสัญญาประชาคม ทำให้ผู้ร่วมสัญญาทั้งหมดกลายเป็นบุคคลร่วมที่มีความรับผิดชอบ มีความเป็นเอกภาพ มีจิตวิญญาณ มีชีวิตและมีเจตจำนงของตนเอง การเข้าร่วมเป็นประชาสังคมนี้ทำให้มนุษย์ได้เสรีภาพทางใจเพิ่มขึ้นด้วย เสรีภาพทางใจทำให้มนุษย์เราสามารถเป็นนายตัวเองได้อย่างแท้จริง การปล่อยตัวตามแรงกระตุ้นของตัณหาเท่ากับการตกเป็นทาส ดังนั้น หากมีการละเมิดข้อความหรือข้อตกลงในสัญญาประชาคม ผู้ที่ร่วมทำสัญญาก็จะกลับคืนสู่ฐานะเดิม คือ จะกลับไปมีเสรีภาพตามธรรมชาติ ไม่มีสิทธิและหน้าที่ตามสัญญานั้นอีกต่อไป ทั้งนี้เจตนารมณ์ร่วมนี้เป็นอันหนึ่งอันเดียว แบ่งแยกมิได้ แทนตัวกันมิได้และเป็นผลดีต่อทุกคน เจตนารมณ์ร่วมมาจากทุกคนและใช้บังคับกับทุกคน ถึงแม้ว่าเราจะไม่มองเจตนารมณ์ร่วมนี้ในแง่ของจำนวนน้อยหรือจำนวนมากของประชาชน แต่รูสโซก็ยอมรับว่าเจตนารมณ์ร่วมจะเกิดกับชนส่วนใหญ่ (Majority) ของสังคม โดยกฎหมายคืออำนาจของเจตนารมณ์ร่วมในการที่จะสร้างแบบแผนในการดำเนินชีวิตและบังคับใช้ให้ตรงตามเจตจำนงของเจตนารมณ์ร่วม

จึงสรุปได้ว่า ในทฤษฎีของจอห์น ล็อกและรูสโซ้นั้น ความชอบธรรมของการปกครองเกิดจากการมี "สัญญาประชาคม" ระหว่างผู้อยู่ภายใต้การปกครองที่ยินยอมมอบอำนาจอธิปไตยของตนเองให้กับผู้ปกครองนำไปใช้ในการตรากฎหมายและบทบัญญัติทางการปกครองขึ้น รวมทั้งใช้อำนาจนั้นสำหรับควบคุมคนไม่ดีให้อยู่ภายใต้กรอบแห่งความยุติธรรม (Justice) เพราะโดยธรรมชาติแล้ว อิศรเสรีภาพมักจะทำให้คนประพฤติทั้งด้านดีและไม่ดีควบคู่กันไป ดังนั้นสังคมจะร่มเย็นเป็นสุขได้ก็โดยการควบคุมคนไม่ดีให้ประพฤติอยู่ในกรอบกติกาทางสังคม ถ้าทำอย่างนี้ได้สังคมจะมีความสุข การจัดการปกครองก็จะมีคุณค่าต่อสังคมแต่ในทางตรงกันข้ามหากผู้ปกครองละเมิดทำสิ่งชั่วร้ายเสียเอง สังคมก็ควรลงโทษและเพิกถอนอำนาจของเขาเสีย มิฉะนั้นแล้วสังคมทั้งสังคมจะล่มสลายได้

2. ทฤษฎีสัมพัทธ์นิยม มองว่า คุณธรรมจริยธรรมขึ้นอยู่กับการยึดถือของบุคคลและสังคมนั้นๆ บุคคลในสังคมนั้นไม่อาจมีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรง ขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิตที่ยึดถือปฏิบัติกันมานาน เป็นตัวกำหนดความเป็นคุณธรรมจริยธรรมของแต่ละสังคม

3. ทฤษฎีอัตนิยม เป็นการเน้นในทางจริยธรรมที่ยึดตนเองและประโยชน์ส่วนตัวเป็นสำคัญแต่ต้องเชื่อมโยงกับคนส่วนใหญ่ก่อน ถ้าการยึดตนเองและประโยชน์ส่วนตัวไม่ทำให้คนส่วนใหญ่เดือดร้อนหรือสิ่งที่ตนชอบหรือเห็นว่าดีนั้น ต้องไม่ขัดหลักศีลธรรมอันดี

4. ทฤษฎีอัตประโยชน์ ทฤษฎีนี้มองที่การกระทำและเชิงระเบียบ การมองในเชิงกระทำนั้นมี 2 ประการ คือ การกระทำที่ถูกต้องกับการกระทำที่ผิด การกระทำใดก่อให้เกิดประโยชน์ต่อคนส่วนมาก เกิดจากความสุจริตจากความทุกข์ การกระทำนั้นก็ถือว่าถูกต้องและถือว่าเป็นการกระทำดี ส่วนการกระทำใดที่ทำแล้วเกิดความทุกข์เดือดร้อนมาสู่คนส่วนมาก ถือว่าเป็นการกระทำผิด ดังนั้นทฤษฎีนี้จึงมองว่าการกระทำทั้งหลายย่อมมีประโยชน์และโทษแก่ผู้กระทำเสมอ

5. ทฤษฎีสุนิยม ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ความสุขเป็นสิ่งที่ดีที่สุดของมนุษย์และสิ่งที่ดี คือ สิ่งที่น่าพาไปสู่ความสุขและความสุขดังกล่าวต้องเป็นความสุขที่สัมผัสได้เป็นรูปธรรม มี 2 ประการ คือ

ประการแรก คือ ความสุขส่วนตัวเป็นความสุขที่สนองตนเองเป็นสำคัญ สามารถสัมผัสได้ด้วย ดา หู จมูก ลิ้น และผิวหนังรับรู้ความรู้สึก

ประการที่สอง คือ ความสุขส่วนรวม เป็นความสุขที่สนองโดยคนส่วนรวมเป็นสำคัญ ความประพฤติและการแสดงออกของคนส่วนใหญ่จึงเป็นการที่ถูกต้องตามทฤษฎีนี้ และต้องเป็นความสุขกลางๆ เพื่อตอบสนองของคนส่วนมากที่มีความแตกต่างหลากหลาย ความประพฤติเพื่อให้เกิดความสุขตามทฤษฎีนี้จะเป็นการดำเนินการตามหลักศาสนาเป็นส่วนใหญ่

6. ทฤษฎีจริยธรรมของคานท์ (Kant) คุณค่าของการปฏิบัติตามทฤษฎีนี้อยู่ที่การปฏิบัติตามหลักจริยธรรมที่ต้องเกิดจากเจตนาที่ดีและเกิดจากความตั้งใจจริง ทำในสิ่งถูกต้อง มุ่งให้เกิดประโยชน์ มีลักษณะของการกระทำจะต้องเป็นการกระทำตามหน้าที่และการให้ความเคารพยำเกรงมีเงื่อนไขและมีความเด็ดขาด แต่อยู่บนพื้นฐานแห่งเจตนาดีเสมอ

7. ทฤษฎีอภิจริยศาสตร์ เป็นทฤษฎีที่มีการวิเคราะห์ในเชิงลึก ในสิ่งที่ปรากฏว่า คืออะไร เพื่อนำมากำหนดให้ชัดเจน เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาและความไม่เข้าใจที่ตรงกันโดยยึดตามธรรมชาติ คือ ความจริง คือความดี ความงาม เป็นคุณสมบัติของธรรมชาติและมีคุณค่าอยู่ในตัวเอง

8. ทฤษฎีแบบแผน เป็นทฤษฎียึดเอาหน้าที่เป็นหลักในการพิจารณา ดังนั้นตามทฤษฎีนี้จึงมองไปที่ความซื่อสัตย์สุจริต ความยุติธรรม ความเป็นธรรมและสิ่งใดๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติหน้าที่เป็นสำคัญ

9. ทฤษฎีอาเวค เป็นทฤษฎียึดเอาภาษาเป็นเครื่องมือที่สะท้อนความคิดและอารมณ์ จึงให้ความสำคัญต่อการใช้ภาษาที่แสดงถึงจริยธรรมทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน จะต้องแบ่งอารมณ์และความรู้สึกของคนด้วยคุณธรรมจริยธรรม

10. ทฤษฎีบัญญัตินิยม เป็นทฤษฎีที่ยึดการสื่อสารด้วยการใช้ภาษามบัญญัติเป็นกฎกติกาที่ควรทำ ไม่ควรทำร่วมกันของคนในสังคม

นอกจากนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิในสังคมไทยที่ได้ให้แนวความคิดและมีทักษะต่อความสำคัญของความเป็นผู้นำทุกระดับไว้อย่างน่าสนใจ เช่น พระพรหมคุณาภรณ์หรือพระธรรมปิฎก (2554) ได้กล่าวถึงความสำคัญของผู้นำว่า คือ บุคคลที่จะมาช่วยประสานให้คนทั้งหลายรวมกัน โดยทั้งที่เป็นการอยู่ร่วมกันหรือการทำงานร่วมกันเพื่อไปสู่จุดมุ่งหมายที่ดีงาม ส่วนท่านอานันท์ ปันยารชุน (2555) ก็ได้มีแนวคิดเพิ่มเติมเกี่ยวกับความสำคัญของผู้นำและกล่าวถึงบทบาทของผู้นำที่ดีว่า ผู้นำไม่ใช่ผู้นำคนอื่น แต่ผู้นำที่ดีคือผู้ที่ผู้อื่นอยากเดินตามและที่สำคัญ ผู้นำที่ดีจะต้องเป็นผู้ที่สามารถทำให้ผู้อื่นคลายความเพราะมีความศรัทธาต่อคนๆ นั้น นอกจากนี้ยังให้ความหมายของผู้นำไว้ว่า "ผู้นำคือ คนที่คิด คนที่พูด คนที่ทำอะไรแล้วคนอื่นเชื่อถือ อยากทำตาม อยากช่วยเหลือ อยากสนับสนุน" และในส่วนของท่านประเวศ วะสี (2555) ก็ได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับความเป็นผู้นำในเชิงขอบเขตที่กว้างขึ้นว่า ผู้นำ คือ ผู้ที่สามารถก่อให้เกิดสังคมมีจุดมุ่งหมายร่วมกันและรวมพลังกันปฏิบัติให้ประสบความสำเร็จตามจุดมุ่งหมาย ดังนั้นเพื่อให้เห็นภาพของผู้นำที่มีขอบเขตชัดเจนขึ้น จึงพอกกล่าวสรุปได้ว่า ผู้นำน่าจะเป็นไปในลักษณะของพฤติกรรม ความสามารถและคุณลักษณะ รวมถึงกระบวนการของการสร้างปฏิสัมพันธ์ที่สามารถมีอิทธิพลต่อผู้ตาม สามารถสร้างแรงบันดาลใจและสร้างความปรารถนา ที่ก่อให้เกิดความเชื่อถือศรัทธา การยอมรับและมีความสามารถที่จะอุทิศตนโดยใช้ความสามารถอย่างดีที่สุด ตลอดจนการช่วยเหลือเสริมพลังอำนาจของผู้ตาม เพื่อที่จะให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ (อ้างในรัตติกิรณ จงวิศาล : 2556)

อาจกล่าวได้ว่า ทฤษฎีเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมยังมีอีกมาก ซึ่งไม่ได้นำเสนอไว้ ณ ที่นี้ อย่างไรก็ตามการรู้ภาษาและเข้าใจในแต่ละทฤษฎีจะทำให้ทราบว่าคุณธรรมจริยธรรมของบุคคล มีแนวคิดหลายแนวคิดที่มาผนวกเป็นหลักยึดในหลักยึด 3 ข้อและขณะเดียวกัน เพื่อให้ทราบว่าคุณธรรมจริยธรรมของบุคคลก็มีหลายรูปแบบอยู่ในตัวคนเดียวกัน จึงมักจะพูดกันว่า คนมีความผิดชอบชั่วดีปะปนกันไป ดังนั้น การที่ผู้นำจะสามารถพัฒนาตนเองให้มีความเจริญทางด้านคุณธรรมจริยธรรมได้นั้น จะต้องยึดหลักของศีลธรรมเป็นหลักเสียก่อน เพราะไม่เช่นนั้น ก็จะไม่เกิดคุณธรรมจริยธรรมขึ้นได้ หลักการปฏิบัติทางศีลธรรมก็จะประกอบไปด้วยประเด็นที่สำคัญ ดังนี้

ประเด็นแรก คือ ขจัดความโลภ เป็นหลักศีลธรรมที่ต้องปฏิบัติเป็นประจำ เพราะความโลภ คือ ความอยากจะได้ อยากจะเป็น ในทรัพย์สินสิ่งของในตำแหน่งของผู้อื่นที่ไม่ควรจะได้ เป็นของตน ถ้าหากไม่พิจารณาข้อนี้แล้ว ความอยากได้ความอยากเป็นก็จะเพิ่มมากขึ้น และมีความอยากที่ขาดเหตุผล เป็นเหตุจูงใจให้เกิดกิเลสได้ทั้งกิเลสทางใจและกิเลสทางกาย

ประเด็นที่สอง คือ ละความโกรธ เป็นความขบขันขันเคือง เพราะไม่ได้ตั้งใจหรือไม่ถูกใจ ไม่ตรงใจ มีผลมาจากความโลภเป็นสำคัญ จะระงับความโกรธได้จะต้องลดความโลภให้ได้ก่อน ความโกรธจะลดตามไปด้วย

ประเด็นที่สาม คือ ขจัดความหลง เป็นการขาดปัญญา ไม่ใช่ปัญญาพินิจให้รู้เหตุผล เป็นผลมาจากความโลภ ความโกรธ เป็นฐานสำคัญมาครอบงำ ทำให้เกิดการหลงคน ไม่รู้จักตนเองตามจริง จึงไปถือเอาทางที่ผิดมายึดถือ ความหลงความไม่รู้เป็นมูลเหตุพื้นฐานให้เกิดความโลภวิธีที่จะลดความโลภโกรธหลง คือ ฝึกหัดใช้ปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้ที่รู้ชัดด้วยการใส่ใจพิจารณาโดยแยบคาย คือ โดยเหตุผลที่ไม่อยู่ในอำนาจของความโลภ โกรธ หลง การที่จะลดความโลภ โกรธ หลง ได้ดีมีมากน้อยเท่าใดขึ้นอยู่กับความตั้งใจจริงของแต่ละบุคคล (คณะกรรมการกลุ่มผลิตและบริหาร ชุดวิชาหลักการทฤษฎีการบริหารและการบริหารสถานศึกษาเพื่อความเป็นเลิศสำนักวิชาศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาการบริหารการศึกษามหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี, 2554)

ผู้นำผู้มีคุณธรรมอยู่ในหัวใจย่อมเป็นศูนย์รวมใจของคนร่วมงานและสามารถจัดการให้งานในหน้าที่ไปด้วยดี ดังพุทธศาสนสุภาษิตที่ว่า

“เอโส हि อุดฺคฺริตโศ ภาราวโห ชฺรฺนุชโร โย ปเรสธาธิปนฺนान° สย° สนนฺธาคุมฺรหติ

ผู้ใด เมื่อคนเหล่าอื่นขัดแย้งกันอยู่ คนเองเป็นผู้ประสานให้พวกเขาคืนดีกัน ผู้นั้นเป็นคนรับภาระและจัดการธุระที่ยอดเยี่ยม”

ซึ่งจากบริบทที่ผู้วิจัยได้กล่าวมาข้างต้นนั้น จะเห็นได้ว่า คุณลักษณะของผู้นำที่สำคัญที่จะทำหน้าที่ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี จะต้องประกอบไปด้วยคุณลักษณะ 3 ประการ ดังที่พระพุทธเจ้าดำรัสไว้ในทุติยปาปนิกสูตร ดังนี้

จักขุมา หมายถึง มีปัญญา มองการณ์ไกล เช่น ถ้าเป็นพ่อค้า หรือนักบริหารธุรกิจ ต้องรู้ว่าซื้อสินค้าที่ไหนได้ราคาถูก แล้วนำไปขายที่ไหนจึงได้ราคาแพง ในสมัยนี้ต้องรู้ว่าหุ้นจะขึ้นหรือจะตก ถ้าเป็นผู้นำทั่วไปต้องมสามารถวางแผนและฉลาดในการใช้คน คุณลักษณะข้อแรก นี้ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Conceptual Skill คือ ความชำนาญในการใช้ความคิด

วิบุโร หมายถึง จัดการธุระได้ดี มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เช่น พ่อค้าเพชร จะต้องคู่ออกว่าเป็นเพชรแท้หรือเพชรเทียมหรือแพทย์ หัวหน้าคณะผ่าตัดต้องเชี่ยวชาญการผ่าตัด คุณลักษณะที่สองนี้ตรงกับคำว่า Technical Skill คือ ความชำนาญด้านเทคนิค

นิสสยสัมปันโน หมายถึง ฟังพวาคายคนอื่นได้เพราะเป็นคนมนุษยสัมพันธ์ดี เช่น พ่อค้าเดินทางไปค้าขายต่างเมืองก็มีเพื่อนพ่อค้าในเมืองนั้นๆ ให้มีที่พักอาศัยหรือให้กู้ยืมเงิน เพราะมีเครดิตดี ผู้นำที่ดีต้องผูกใจคนไว้ได้ด้วย คุณลักษณะที่สามนี้สำคัญมาก “นกไม่มีขน คนไม่มีเพื่อน ขึ้นสู่ที่สูงไม่ได้” ข้อนี้ตรงกับคำว่า Human Relation Skill คือ ความชำนาญด้านมนุษยสัมพันธ์

คุณลักษณะทั้งสามประการมีความสำคัญมากน้อยต่างกัน นั้นขึ้นอยู่กับระดับของผู้นำ ถ้าเป็นผู้นำระดับสูงที่ต้องรับผิดชอบในการวางแผนและควบคุมคนจำนวนมาก คุณลักษณะข้อที่ 1 และข้อที่ 3 สำคัญมาก ส่วนข้อที่ 2 มีความสำคัญน้อยเพราะเขาสามารถใช้ผู้ใต้บังคับบัญชาที่มีความชำนาญเฉพาะด้านได้

สำหรับผู้นำระดับกลาง คุณลักษณะทั้ง 3 ข้อ มีความสำคัญพอๆกัน นั่นก็คือ เขาจะต้องมีความชำนาญเฉพาะด้านและมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อเพื่อนร่วมงานและผู้ใต้บังคับบัญชาในขณะเดียวกัน เขาก็ต้องมีปัญญา มองภาพกว้างและไกล เพื่อเตรียมตัวสำหรับขึ้นเป็นผู้นำระดับสูง ผู้นำระดับกลางบางคนไม่ได้เตรียมตัวให้พร้อมในด้านสติปัญญา เมื่อขึ้นสูงก็ถูกผู้ใต้บังคับบัญชานิพนทนาว่า “โง่แล้วยังขยัน” เหมือนกับภาษาอังกฤษที่ว่า “สติยชาติลิ่งยั้งปีนสูงขึ้นไปเท่าไร คนก็รู้ว่าเป็นลิงมากขึ้นเท่านั้น”

สำหรับผู้นำระดับต้นที่จะต้องลงมือปฏิบัติงานร่วมกับพนักงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างใกล้ชิดนั้น คุณลักษณะข้อที่ 2 และที่ 3 คือ ความชำนาญเฉพาะด้านและมนุษยสัมพันธ์ สำคัญมาก แต่กระนั้น เขาก็ต้องพัฒนาคุณลักษณะข้อที่ 1 คือ ปัญญาเอาไว้เพื่อเตรียมเลื่อนสู่ระดับกลางต่อไป

ขงจื้อเตือนว่า “อย่าหวังว่าใครไม่รู้ว่าคุณเก่ง หรือมีความสามารถ จงหวังแต่ว่าสักวันหนึ่งเมื่อเขายกย่องหรือเลื่อนตำแหน่งท่าน ท่านมีความเก่งและความสามารถสมกับที่เขายกย่องหรือเลื่อนตำแหน่งหรือเปล่า”

ความสำคัญของหลักคุณธรรมจริยธรรมทางการปกครองตามหลัก NPM

หากทำความเข้าใจให้กระจ่างชัด เราจะเห็นได้ว่าคุณธรรมจริยธรรมทางการปกครองของผู้นำสาธารณะก็คือ ความเป็นพลเมืองผู้ซึ่งได้รับการว่าจ้างให้ทำงานเพื่อประชาชน เจ้าหน้าที่ของรัฐจึงจะต้องเป็นพลเมืองมืออาชีพ (professional citizen) ที่ได้รับมอบหมายให้ทำงานในชุมชนการเมืองที่มีความซับซ้อนและทำงานแทนประชาชนผู้ซึ่งไม่สามารถทำงานด้วยตัวเองได้ ผู้นำสาธารณะจึงเปรียบเสมือนพลเมืองที่มีความรับผิดชอบเฉพาะด้านที่ได้รับ ความไว้วางใจให้ทำงานแทนผู้อื่นเช่นเดียวกับผู้พิทักษ์ทรัพย์สิน (trustees) และทำงานให้กับประชาชนหรือพลเมืองในองค์รวม (Cooper, 1991) ซึ่งคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นพื้นฐานและหลักจริยธรรมของการบริหารภาครัฐแบบใหม่ในรูปของการบริการสาธารณะแนวใหม่ ซึ่งเน้นความดีงาม ความชอบธรรมและความถูกต้องมาจากกระบวนการที่คนและหลักการของแนวคิดพลเมืองประชาธิปไตย ชุมชนและประชาสังคม มนุษย์นิยมในองค์การและรัฐประศาสนศาสตร์ ยุคหลังทันสมัย Denhardt and Denhardt, (2003) ได้ขยายความและสรุปเป็นกรอบชี้นำเชิงคุณธรรมจริยธรรมของการบริการสาธารณะแนวใหม่ดังนี้

1. **มีหัวใจมุ่งรับใช้ประชาชน** เพราะผลประโยชน์สาธารณะเป็นผลลัพธ์มาจากการโต้เถียงกันเกี่ยวกับคุณค่าหรือค่านิยมร่วม (shared values) มากกว่าเป็นการรวมตัวกันของคนที่มีผลประโยชน์ส่วนตัว ดังนั้น มาตรฐานจริยธรรมจึงเกี่ยวข้องกับประเด็นต่างๆ อาทิ เจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ควรตอบสนองเฉพาะความต้องการของลูกค้า แต่ควรเน้นการสร้าง ความสัมพันธ์เพื่อให้เกิดความไว้วางใจ (trust) และความร่วมมือ (collaboration) ทั้งกับพลเมือง และระหว่างพลเมืองด้วยกัน การส่งเสริมบทบาทพลเมืองประชาธิปไตย การสร้างการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนและการจัดบริการสาธารณะในฐานะการขยายบทบาทของความเป็นพลเมือง

2. **มุ่งแสวงหาผลประโยชน์สาธารณะ** ผู้บริหารสาธารณะต้องมีส่วนเกื้อกูลต่อการสร้างหลักการและพื้นฐานร่วมเกี่ยวกับผลประโยชน์สาธารณะ ดังนั้น คุณธรรมจริยธรรมของการบริหารสาธารณะของผู้นำจึงไม่ควรเน้นการหาทางแก้ปัญหาสังคมแบบรีบด่วนและผลึกตัน โดยทางเลือกส่วนบุคคล ควรให้ความสำคัญกับการสร้างหลักการร่วมที่ครอบคลุมทั้งร่วมผลประโยชน์และร่วมความรับผิดชอบส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนาและบริหารนโยบายสาธารณะ การมีส่วนร่วมเน้นความพร้อมในด้านข้อมูลสารสนเทศ การปรึกษาหารือและการเป็นหุ้นส่วน รวมทั้งการกระตุ้นบทบาทและความสำคัญของการโต้เถียงและวาทกรรมสาธารณะ (public discourse)

3. **ให้คุณค่ากับภาวะพลเมือง (citizenship)** มากกว่าภาวะการประกอบกร เพราะผลประโยชน์สาธารณะจะมีการก้าวรูดหน้าโดยความร่วมมือของเจ้าหน้าที่ของรัฐ และพลเมืองที่มีความผูกพัน (committed) ที่จะถือกุศลต่อสังคมมากกว่าการที่ผู้บริหารเล่นบทบาทผู้ประกอบกิจการและถือว่าเงินสาธารณะ (public money) เสมือนเงินของตนเอง

4. **คิดเชิงยุทธศาสตร์** แต่กระทำเชิงประชาธิปไตย ทั้งนโยบายและแผนงานที่ ตั้งใจตอบสนองความต้องการของสาธารณะ สามารถบรรลุความสำเร็จได้โดยอาศัย ความพยายามร่วมกันและบนพื้นฐานของกระบวนการความร่วมมือ (collaborative processes)

5. **ตระหนักถึงความรับผิดชอบ (accountability)** เจ้าหน้าที่ของรัฐควรมีขอบเขต ความสนใจไกลกว่าหรือมากกว่าตลาด (market) ในกรอบคุณธรรมจริยธรรม เขาควรใส่ใจ ในกฎหมาย ค่านิยมชุมชน บรรทัดฐานการเมือง มาตรฐานวิชาชีพและความสนใจของพลเมือง การสร้างพันธะผูกพันต่ออุดมการณ์ประชาธิปไตยการตัดสินใจบนฐานการใช้ดุลยพินิจที่มีความรู้ จากประสบการณ์ บรรทัดฐานชุมชน มาตรฐานวิชาชีพและกรอบจริยธรรม นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ ของรัฐควรมีความรับผิดชอบในทางกฎหมายการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตย ผลประโยชน์สาธารณะ ประเด็นจริยธรรมและวิชาชีพ

6. **มุ่งรับใช้ (serve)** มากกว่าการกำกับทิศทาง (steer) ภาวะผู้นำบนฐานค่านิยม และร่วมกัน (shared, value-based leadership) ในการให้ความช่วยเหลือให้ประชาชนสามารถ ผลักกำลังและสร้างผลประโยชน์ร่วม จะมีความสำคัญเพิ่มมากขึ้นสำหรับการทำงานในหน้าที่ ของเจ้าหน้าที่ของรัฐ แทนที่จะคอยกำกับและควบคุมทิศทางแต่เพียงอย่างเดียว คุณธรรม จริยธรรมสำหรับผู้นำสาธารณะจึงชี้ให้ความจำเป็นของการสร้างภาวะผู้นำในหลายรูปแบบ เช่น ภาวะผู้นำบนฐานค่านิยม (value-based leadership) ภาวะผู้นำร่วม (shared leadership) และ ภาวะผู้นำเป็นตัวกระตุ้น (catalytic leadership) เป็นต้น ภาวะผู้นำสาธารณะควรมีการหล่อ หลอมให้คิดและทำเชิงยุทธศาสตร์ มีทักษะด้านการส่งเสริม (facilitation) และการเข้าแทรกแซง (intervention) และทักษะการนำ

7. **มุ่งให้คุณค่ากับประชาชน** เพราะในอนาคตข้างหน้าองค์การสาธารณะและ เครื่องมือที่ทำงานร่วมกันจะประสบความสำเร็จ ถ้าองค์การเหล่านี้ปฏิบัติกรบนฐานคุณธรรม จริยธรรมที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการความร่วมมือ การสร้างภาวะผู้นำร่วมและการให้ ความเคารพต่อทุกฝ่ายทุกคนที่เกี่ยวข้อง

จึงกล่าวได้ว่า ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมยุคปัจจุบันที่มีผลกระทบต่อทุกด้านของสังคม ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมวัฒนธรรมและอื่นๆ ก่อให้เกิดความท้าทายต่อการจัดตั้ง (establishments) ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งครอบคลุมตั้งแต่ข้อสมมติพื้นฐาน หลักการและรูปแบบความคิด หลักเหตุผลและข้อเสนอ นโยบายสำคัญและการอ้างอิงต่างๆ กฎระเบียบการจัดสังคม ตลอดจนพฤติกรรมกรรมการแสดงออกของความเป็นคน ซึ่งผู้วิจัยก็ได้เล็งเห็นความสำคัญของผู้นำที่จะนำหลักคุณธรรมจริยธรรมมาใช้ในการปกครองว่ามีความเหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงอย่างไรและควรมีการปรับตัวให้สอดคล้องกับทิศทางการเปลี่ยนในอนาคตอย่างไร เพราะพื้นฐานและหลักคุณธรรมจริยธรรมการบริหารภาครัฐมักจะขึ้นอยู่กับบริบทปรัชญาวิถีคิดด้านสังคมและการเมืองที่เป็นกระแสหลัก ในแนวคิดเสรีนิยมแบบดั้งเดิม หลักคุณธรรมจริยธรรมการบริหารสาธารณะผูกติดอยู่กับหลักการแยกการเมืองและการบริหารออกจากกัน การบริหารเน้นรูปแบบและพฤติกรรมของระบบราชการเป็นรากฐานจริยธรรมการบริหารสาธารณะจึงอยู่ในกรอบของเป้าหมายการสร้างประสิทธิภาพ ต่อมามุมมองการบริหารในแนวธุรกิจเอกชนได้รับความน่าเชื่อถือและความไว้วางใจที่จะนำมาปรับใช้ในการบริหารภาครัฐ โดยเฉพาะข้อเสนอในรูปแบบของการบริหารสาธารณะใหม่ (NPM) ดังนั้นแนวความคิด หลักการและพฤติกรรมเน้นตลาดจึงกลายเป็นแม่แบบของการสร้างรูปแบบจริยธรรมการบริหารของภาครัฐ อย่างไรก็ตามหลักการจริยธรรมเน้นตลาดนี้ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างมาก โดยเฉพาะในด้านผลกระทบต่อหลักการและคุณค่าของระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตย การเคลื่อนไหวทางความคิดและข้อเสนอการบริการสาธารณะแนวใหม่ (NPS) จึงเกิดขึ้นเพื่อเป็นรูปแบบทางเลือกทั้งในด้านหลักการบริหารและคุณธรรมจริยธรรมที่การบริหารภาครัฐควรยึดถือเป็นสิ่งที่ดีงามและถูกต้อง เพราะรูปแบบของการปกครองในทุกๆ ระบบของบ้านเมืองเราสถานภาพของหลักการบริหารภาครัฐและคุณธรรมจริยธรรมที่เกี่ยวข้องกันยังอยู่ในภาวะสับสน รัฐบาลแต่ละยุคสมัยไม่มีความชัดเจนว่าประชาธิปไตยของไทยควรตั้งอยู่บนหลักการอะไรบ้างและหลักการบริหารสาธารณะควรยึดถืออะไรเป็นสาธารณะ สถาบันวิชาการที่จัดการเรียนการสอนด้านรัฐประศาสนศาสตร์เองก็ไม่ค่อยมีความสนใจหรือใส่ใจที่จะศึกษาค้นคว้าว่าการบริหารสาธารณะของไทยมีสภาพความเป็นจริงเช่นไรและควรปรับแก้ทิศทางและเนื้อหาอะไรบ้าง อาจจะเป็นไปได้ที่ปรากฏการณ์ความชั่วร้ายทางการบริหาร (administrative evils) ได้เกิดขึ้นในสังคมไทยมานานแล้ว แต่เจ้าหน้าที่ของรัฐยังไม่ได้ตระหนัก ขณะเดียวกันนักวิชาการเองยังคิดว่าไม่ใช่ธุระของตัวเอง ผู้ได้รับผลของความชั่วร้ายคือประชาชนที่ต้องทนรับกรรมที่สร้างโดยผู้ครองอำนาจรัฐต่อไป (โกวิทย์ กังสนันท์, 2546)

ดังนั้นจากคำกล่าวที่ว่า ผู้นำคือผู้มีความสำคัญมากที่สุดในการปกครองจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมียุทธศาสตร์ที่พึงประสงค์มากกว่าผู้ดำรงตำแหน่งอื่นๆ โดยเฉพาะคุณสมบัติด้านคุณธรรมจริยธรรมทางการปกครองของผู้นำ เนื่องจากจะเป็นคุณสมบัติที่จำเป็นของผู้นำที่จะนำไปใช้ในการปกครอง ดังนั้นการจะทำให้ทุกสิ่งอย่างเกิดความเข้าใจอย่างเป็นที่ประจักษ์จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการทำความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายทฤษฎีและหลักปฏิบัติทางคุณธรรมจริยธรรมของการปกครองที่จะทำให้เกิดความเข้าใจและกำหนดกรอบการประพฤติปฏิบัติได้ถูกต้องและการทำความเข้าใจในทฤษฎีจะทำให้เกิดความมั่นใจและเกิดความศรัทธาในการประพฤติปฏิบัติจนทำให้สามารถปฏิบัติตามหลักคุณธรรมจริยธรรมได้ถูกต้องโดยง่าย ผู้วิจัยจึงขอเสนอรายละเอียดที่สำคัญของแนวคิดเกี่ยวกับหลักคุณธรรมจริยธรรมทางการปกครองดังนี้

ความสำคัญของคุณธรรมจริยธรรม

การศึกษาศีลธรรมและหลักธรรมทางศาสนาได้รับการยอมรับว่า ทุกศาสนาในโลกนี้มุ่งสอนให้ผู้นับถือเป็นคนดีด้วยกันทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นหลักศาสนาหรือพิธีกรรม หลักศาสนาในหน่วยนี้จะมุ่งไปที่พระพุทธศาสนาเป็นหลัก เนื่องจากสามารถปรับใช้กับหลักการปกครองได้เป็นอย่างดีคตินุชย์ทุกรูปนามไม่สามารถจะดำรงคนอยู่ได้แค่ลำพัง แม้จะมีกำลังในด้านต่างๆ มากมายก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นกำลังกาย กำลังความคิด กำลังทรัพย์หรืออื่นๆ มนุษย์ก็ยังคงพึ่งพาคนอื่นอยู่เสมอ เพราะไม่สามารถทำอะไรทุกอย่างได้ด้วยตนเองเพียงลำพัง เช่น ต้องพึ่งพาพ่อแม่ พี่น้อง เพื่อน จนถึงคนรับใช้ จึงพูดได้อีกอย่างหนึ่งว่ามนุษย์จะต้องมีความสัมพันธ์กับคนอื่นเสมอ ความสัมพันธ์กันของมนุษย์ย่อมมีหลักการที่มีลักษณะเป็นแบบสองทาง ถ้าเป็นความสัมพันธ์ทางเดียวแล้วโลกของเราจะเป็นคามสภาพที่เป็นอยู่นี้ไม่ได้เลย สิ่งที่เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสัมพันธ์ เรียกกันว่า คุณธรรม จริยธรรม ซึ่งมีความสำคัญและจำเป็นที่จะทำให้อสังคมทุกภาคส่วน สามารถจะอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข

คุณธรรมจริยธรรม จึงเป็นธรรมะที่อยู่คู่กันมีความหมายใกล้เคียงกันและเมื่อนำไปใช้ก็ต้องใช้ควบคู่กันไป ถ้าแยกออกเป็นส่วนๆ จะทำให้ไม่สมบูรณ์นักและถ้ามองถึงความสำคัญก็ต้องมองที่คุณธรรมจริยธรรมพร้อมกันไป ซึ่งสามารถมองได้ว่า คุณธรรมจริยธรรมมีความสำคัญต่อบุคคล สังคมและประเทศชาติ สังคมใดถ้าขาดคุณธรรมมาก สังคมนั้นจะมีความสับสนวุ่นวายยากแก่การพัฒนา ในวงการของนักปกครองก็เช่นเดียวกัน ถ้าขาดคุณธรรมจริยธรรมจะทำให้การบริหารการปกครองเป็นไปด้วยความยากลำบาก ดังนั้นคุณธรรมจริยธรรมจึงมีความสำคัญในหลายๆ ประเด็น ดังนี้

✓ ความสำคัญต่อสังคม

สังคมถือเป็นแหล่งรวมกันของผู้คนที่มีความแตกต่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความแตกต่างทางความคิดเป็นความแตกต่างที่สำคัญ เพราะความคิดเป็นจุดเริ่มต้นของการกระทำ ถ้าคิดอย่างไรการกระทำก็มักจะเป็นอย่างนั้นเสมอ เมื่อความคิดของคนในสังคมแตกต่างกันก็จะเกิดการกระทำที่แตกต่างกันอย่างหลากหลายตามไปด้วย ซึ่งอาจจะทำให้เกิดความขัดแย้งต่างๆ ตามมา ดังนั้นสังคมต้องอาศัยคุณธรรมจริยธรรมเป็นเครื่องควบคุมความคิดและการปฏิบัติของผู้คนไม่ให้ไปคิดและกระทำอันเป็นการละเมิดผู้อื่น แต่ละคนต่างยึดถือในหลักศีลธรรมและคุณธรรมที่เป็นพื้นฐานของมนุษย์และยึดหลักกัลปียาณธรรมข้อที่เป็นจริยธรรมพื้นฐานแล้วสังคมก็จะอยู่เย็นเป็นสุขอย่างแท้จริง คุณธรรมธรรมกับจริยธรรมและศีลธรรมและกัลปียาณธรรมสามารถนำเสนอได้ดังนี้ ศีลธรรม กัลปียาณธรรมไม่ฆ่าสัตว์ เมตตากรุณาไม่ลักทรัพย์ สัมมาอาชีวะไม่ประพฤติผิดในกาม สारรวมในกาม ไม่พูดปด สัจจะไม่ดื่มน้ำเมา สติสัมปชัญญะถ้าในสังคมมีสมาชิกที่เต็มไปด้วย ศีลธรรม 5 กัลปียาณธรรม 5 ดังข้างต้นแล้ว ก็ยังประโยชน์สุขมาให้แก่สังคมนั้นๆ ตลอดไป

✓ ความสำคัญต่อหน่วยงาน

ถ้าหน่วยงานใดมีสมาชิกที่ประกอบไปด้วยคุณธรรมจริยธรรมแล้ว หน่วยงานนั้นก็จะเป็นหน่วยงานที่มีคุณภาพ ประสิทธิภาพ เพราะคุณธรรมที่ดีในตัวแต่ละคนนั้นจะเป็นตัวบ่งบอกถึงความเป็นผู้มีคุณภาพพร้อมที่จะดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนจริยธรรมนั้นเป็นตัวบ่งบอกถึงความเป็นผู้ที่สามารถในการปฏิบัติที่ดีที่ถูกต้อง ทำให้เกิดผลงงานที่มีคุณภาพ กล่าวอีกอย่างหนึ่งได้ว่า หน่วยงานที่มีบุคลากรที่มีคุณธรรมจริยธรรม ก็คือ มีปัจจัยตัวป้อนด้านบุคลากรที่ดีและเมื่อเข้าสู่กระบวนการก็จะได้ผู้ที่ควบคุมกระบวนการที่ดีและจะได้ผลงานออกมาที่ดีในที่สุด

✓ ความสำคัญต่อการบริหาร

การบริหารประกอบด้วย วัตถุประสงค์ขององค์การ กิจกรรมที่จะดำเนินการและทรัพยากรในการบริหาร ทรัพยากรบริหารนั้นประกอบด้วย คน เงิน วัสดุอุปกรณ์และวิธีการ ซึ่งคนเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญที่สุด ถ้าหากคนมีคุณธรรมจริยธรรมแล้ว การบริหารงานก็จะดำเนินไปได้และบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ถ้าหากคนไม่มีคุณธรรมจริยธรรมก็ยากที่จะดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์ได้

ความสำคัญต่อผู้บริหาร

คุณธรรมจริยธรรมเป็นคุณสมบัติที่ดีของทุกคนโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ดำรงตำแหน่งผู้นำหรือผู้บริหารจำเป็นต้องมีคุณธรรมจริยธรรมมากกว่าตำแหน่งอื่นๆ เนื่องจากผู้บริหารเป็นผู้ผลักดันให้เกิดการดำเนินงานขับเคลื่อนไปข้างหน้าตามวัตถุประสงค์ ซึ่งคุณธรรมจริยธรรมมีความสำคัญต่อผู้บริหาร ดังนี้

ความสำคัญต่อการสร้างภาวะผู้นำ

ผู้นำ คือ ผู้ที่แสวงหาความเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น ส่วนผู้บริหาร คือ ผู้ดำเนินงานตามการเปลี่ยนแปลงให้บรรลุผล ทั้งผู้นำและผู้บริหารจึงเป็นเสมือนหัวก้อยของเหรียญ แต่การที่จะได้รับการยอมรับเพื่อที่จะก้าวไปสู่ความเป็นผู้นำจะต้องอาศัยคุณธรรมจริยธรรม กล่าวคือ มีการบริหารงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริต โปร่งใส ให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมเป็นต้น คุณธรรมจริยธรรมเป็นลักษณะของความคิด ถ้าผู้บริหารมีความดีมีคุณธรรมจริยธรรมก็จะได้รับการยอมรับนับถือเท่ากับเป็นการสร้างภาวะผู้นำให้เกิดขึ้น

ความสำคัญต่อการจงใจ

การบริหารงานนอกจากจะวางระบบการบริหารงานที่ดีแล้ว ยังต้องพยายามสร้างแรงจูงใจเพื่อให้ผู้ได้บังคับบัญชาปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ ซึ่งการสร้างแรงจูงใจมีทั้งทางบวกและทางลบ เช่น การให้รางวัล หรือการลงโทษ เป็นต้น แต่ในความเป็นจริงในการสร้างแรงจูงใจที่ดีที่สุด คือ การทำให้ผู้ได้บังคับบัญชามีความรู้สึกว่าได้ปฏิบัติหน้าที่กับผู้บังคับบัญชาที่มีความซื่อสัตย์ สุจริต ยุติธรรม ดังนั้น ถ้าผู้บริหารมีคุณธรรมจริยธรรมก็จะเป็นการสร้างแรงจูงใจให้แก่ผู้ได้บังคับบัญชาได้เป็นอย่างดี

ความสำคัญต่อการสร้างผลงาน

การดำเนินงานโครงการหรืองานประจำใดๆ ที่ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับความไม่คุ้มค่าในการใช้งบประมาณ เป็นสิ่งที่เห็นได้ว่าขาดคุณธรรมจริยธรรม มีการทุจริตคอร์รัปชันแฝงอยู่ในกระบวนการดำเนินงาน ถ้าการบริหารไม่ว่าระดับใดหรือฝ่ายใดก็ตาม ยึดมั่นในคุณธรรมจริยธรรม ไม่โลภ ไม่อยากได้ในสิ่งที่ไม่ควรได้ เมื่อมีการบริหารงานด้วยความโปร่งใส ซื่อสัตย์สุจริตแล้ว การใช้งบประมาณก็จะทำได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย ผลงานต้องเกิดขึ้นและคุ้มค่ามากที่สุด (คณะกรรมการกลุ่มผลิตและบริหาร ชุดวิชาหลักการทฤษฎีการบริหารและการบริหารสถานศึกษาเพื่อความ เป็นเลิศ สำนักวิชาศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี, 2554)

หลักการมาภิบาลทางการปกครองกับการบริหารรัฐกิจแนวใหม่

ตามที่เราเข้าใจว่า การบริหารรัฐกิจแนวใหม่ ถือเป็นเรื่องของการทำงานที่รัฐบาลไม่ควรบริหารงานในลักษณะองค์กรธุรกิจ แต่เป็นการบริหารงานด้วยการยึดหลักประชาธิปไตยหลายประเทศในโลกกำลังดำเนินการอยู่บนพื้นฐานของหลักการนี้ และมีการยอมรับในแนวทางการทำงานที่ยึดหลักประชาธิปไตยมากขึ้น มีการให้ความสำคัญกับเรื่องต่างๆ หลายเรื่อง เช่น ความสนใจของสาธารณชน กระบวนการบริหารหรือการปกครองและการเป็นพลเมือง ตามระบอบประชาธิปไตย ข้าราชการมีการเรียนรู้ เสริมสร้างทักษะใหม่ในการพัฒนา นโยบาย และปฏิบัติตามนโยบาย มีการรับรู้ มีการเคารพและยอมรับศักดิ์ศรีของการเป็นพลเมืองมากขึ้น

โดยปกติข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐจะรู้สึกว่าคุณค่ามากขึ้น เมื่อมีการเพิ่มหรือขยายการให้บริการของคนและมีการติดต่อกับประชาชนมากขึ้น ผู้บริหารจะรู้สึกว่าคนได้ประโยชน์จากการรับฟังประชาชนมากขึ้นและจากการบริการมากกว่าการกำกับดูแลเท่านั้น ประชาชนและข้าราชการจึงทำงานร่วมกันและระบุปัญหาและแนวทางแก้ไขร่วมกันด้วยทัศนคติ ที่กล่าวมาแล้วเหล่านี้เป็นสิ่งที่ดีที่กำลังเกิดขึ้น อย่างไรก็ตามก็เนื่องจากปัญหาในการบริหารงานมีความซับซ้อนและทรัพยากรมีจำนวนจำกัด ทั้งยังมีสาธารณชนคอยวิพากษ์การทำงานของข้าราชการอยู่เสมอ หน่วยงานราชการควรจะดำเนินการอย่างไร คำตอบในเรื่องนี้อาจไม่ง่ายแต่ การยอมรับที่จะทำงานเพื่อบริการสาธารณะอาจจะจะเป็นปัจจัยที่ช่วยทำให้การทำงานประสบความสำเร็จได้ สิ่งที่ยังขาดอยู่คือหลักการที่จะแสดงถึงผลของการมีค่านิยมของการให้บริการสาธารณะ ที่ผ่านมาก็มีการเคลื่อนไหวเพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการทำงานของหน่วยงานราชการอยู่มาก เช่น เรื่องของการบริหารรัฐกิจแนวใหม่ การทบทวนการทำงาน การบริหารที่มุ่งผลลัพธ์และการบริหารคุณภาพ เป็นสำคัญ อย่างไรก็ตามก็ในการบริหารรัฐกิจสิ่งที่จัดว่ามีค่ามากที่สุดก็คือ การบริการประชาชน

การบริหารรัฐกิจแบบเดิมๆ เป็นเรื่องที่รัฐบาลให้ความสนใจอยู่ที่การให้บริการโดยผ่านหน่วยงานของรัฐ มีการกำหนดนโยบายสาธารณะ มีการบริหารงานและมีการปฏิบัติตามนโยบาย ที่อาจมีเรื่องทางการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้องและนักบริหารรัฐกิจจะเป็นเพียงผู้มีบทบาทในการปฏิบัติตามนโยบายเสียมากกว่า ผู้บริหารจะรับผิดชอบต่อนักการเมืองที่ถูกเลือกเข้ามาตามวิถีประชาธิปไตยมากกว่ารับผิดชอบต่อประชาชน มีเรื่องของการรายงานตามลำดับชั้นในการทำงานตามแผนงานและโครงการต่างๆ มีการควบคุมโดยผู้บริหารระดับสูงๆ ต่อไปค่านิยมสาธารณะจะเป็นเรื่องของประสิทธิภาพและการมีเหตุผล องค์กรจะดำเนินการไปด้วยระบบปิดเพื่อให้มีประสิทธิภาพสูงสุด การเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนมีจำกัด บทบาทของนักบริหารจึงเป็นเพียงการวางแผน จัดองค์กร การจัดหาบุคลากร การสั่งการ การประสานงาน การรายงานและการทำงบประมาณ ซึ่งสิ่งที่กล่าวมานี้ล้วนเป็นสิ่งที่ผู้บริหารในองค์กรของรัฐต่างดำเนินการกันอยู่เป็นปกติ

บัดนี้การมีกระแสการบริหารรัฐกิจแนวใหม่ที่สำคัญกับหลักการของประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม การให้ความสำคัญกับประชาชน การมุ่งให้เกิดการบริหารจัดการที่ดีตามแนวคิดของการบริหารแนวใหม่จึงเกิดขึ้น การบริหารรัฐกิจแนวใหม่เป็นการรวมกลุ่มของแนวคิดและการปฏิบัติ เป็นหลักการที่ใช้การดำเนินงานแบบเอกชนและธุรกิจในภาครัฐการหรือทำราชการให้เหมือนธุรกิจแต่ไม่ใช่ให้เป็นองค์กรทางธุรกิจ นักทฤษฎีที่ศึกษาเรื่องของการเป็นพลเมือง เรื่องของชุมชน ประชาสังคม มานุษยวิทยาองค์การและการบริหารรัฐกิจแนวใหม่เป็นผู้ที่ได้มีส่วนในการผลักดันให้เกิดการอภิปรายกันถึงหลักการบริหารแนวใหม่ ๆ ขึ้น ซึ่งอาจมีหลักการหลากหลายแตกต่างกันออกไป อาทิ

- การมุ่งให้บริการแก่ประชาชนไม่ใช่การกำกับ ข้าราชการจึงไม่เพียงแต่ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนแต่ต้องสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับประชาชนด้วย
- การสำรวจความสนใจและความต้องการของสาธารณชน เพื่อสร้างความสนใจร่วมและรับผิดชอบร่วมกัน
- การให้คุณค่าแก่ประชาชนในฐานะของการเป็นพลเมืองมากกว่าการเป็นผู้ประกอบการ โดยข้าราชการจะยอมรับที่จะเป็นผู้ช่วยเหลือสังคมมากกว่าการเป็นผู้จัดการธุรกิจที่คิดและทำเสมือนเงินหลวงเป็นเงินของตนเอง
- การคิดอย่างมีกลยุทธ์ แต่ปฏิบัติอย่างเป็นประชาธิปไตย นโยบายและโครงการต่าง ๆ จะสนองความต้องการของสาธารณชนได้อย่างมีประสิทธิภาพหากมีการทำงานร่วมกัน
- การตระหนักว่าการมีสำเนียงรับผิดชอบไม่ใช่เรื่องง่าย ข้าราชการไม่ควรสนใจแค่เรื่องของการทำงานตามนโยบายหรือเรื่องการตลาดและการอยู่รอดของคน แต่ต้องสนใจเรื่องของกฎหมาย รัฐธรรมนูญ ค่านิยมของชุมชน สังคม บรรทัดฐานทางการเมือง มาตรฐานวิชาชีพ และความสนใจสาธารณะด้วย
- การบริการมากกว่ากำกับ มีการสร้างค่านิยมร่วม การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการทางนโยบายถือเป็นการสร้างความสัมพันธ์และค่านิยมร่วมกันด้วย
- การคำนึงว่าประชาชนเป็นผู้มีคุณค่าไม่ใช่แค่ผลผลิต หน่วยงานราชการต่าง ๆ จะประสบความสำเร็จในระยะยาวหากดำเนินการด้วยการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนและสร้างการเป็นผู้นำร่วมกันกับประชาชนบนพื้นฐานของการเคารพประชาชน

เมื่อพิจารณาหลักการบริหารรัฐกิจแนวใหม่ที่กล่าวแล้วจะพบว่าประชาชนเป็นปัจจัยสำคัญ เป็นหัวใจของการบริหารรัฐกิจแนวใหม่นี้ เพราะประชาชนมีฐานะของการเป็นพลเมืองและการเป็นหุ้นส่วนในการดำเนินกิจกรรมเป็นสิ่งสำคัญ เมื่อเป็นพลเมืองและหุ้นส่วน การปรึกษาหารือ การเปิดเผยข้อมูล การมีส่วนร่วม การทำงานอย่างโปร่งใส การทำงานที่มีหลักการ การยึดหลักนิติธรรมจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 จัดเป็นคัมภีร์สำคัญของการบริหารรัฐกิจแนวใหม่ที่ครอบคลุมประเด็นต่างๆทั้งหมด โดยพิจารณาได้จากการมีเจตนารมณ์ที่มุ่งส่งเสริมสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีของการเป็นมนุษย์ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน การตรวจสอบอำนาจรัฐ การสร้างความโปร่งใสในการปฏิบัติหน้าที่และส่งเสริมการกระจายอำนาจเป็นสำคัญ ทั้งนี้จึงกล่าวได้ว่ารัฐธรรมนูญฉบับนี้ นอกจากมุ่งก่อให้เกิดการปฏิรูปทางการเมืองแล้วยังมุ่งให้เกิดการปฏิรูปทางการบริหารราชการแผ่นดินโดยยึดหลักการบริหารแนวใหม่อีกด้วย อนึ่งหลักการการบริหารแนวใหม่ที่กำลังเป็นกระแสอยู่ในขณะนี้ คือ การบริหารจัดการที่ดีหรือธรรมาภิบาล (Good Governance) ซึ่งองค์การภาครัฐและเอกชนให้ความสนใจและพยายามที่จะนำมาใช้เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ของการทำงานที่ดีที่สุด โดยอยู่บนพื้นฐานของการมีหลักการดังกล่าว

ธรรมาภิบาลกับการบริหารแนวใหม่

ธรรมาภิบาลจัดเป็นแนวคิดสำคัญในการบริหารงานและการปกครองในปัจจุบัน เพราะโลกปัจจุบันได้หันไปให้ความสนใจกับเรื่องของโลกาภิวัตน์และธรรมาภิบาลหรือการบริหารจัดการที่ดีมากขึ้น แทนการสนใจเรื่องการพัฒนาอุตสาหกรรมดังแต่ก่อน เพราะกระแสการพัฒนาเศรษฐกิจมีความสำคัญกระทบถึงกัน การติดต่อสื่อสาร การดำเนินกิจกรรมในที่หนึ่งมีผลกระทบต่อกันที่หนึ่ง การพัฒนาเรื่องของการเมืองการปกครองได้มุ่งให้ประชาชนเป็นศูนย์กลางมากขึ้น หากจะให้ประเทศมีการเจริญเติบโตอย่างยั่งยืน การมุ่งดำเนินธุรกิจหรือปฏิบัติราชการต่างๆ โดยไม่ให้ความสนใจถึงเรื่องของสังคม ประชาชนและสิ่งแวดล้อมจึงเป็นไปไม่ได้อีกต่อไป การมีการบริหารจัดการที่ดีจึงเข้ามาเป็นเรื่องที่ทุกภาคส่วนให้ความสำคัญและเริ่มมีการนำไปปฏิบัติกันมากขึ้น

ดังกล่าวแล้วธรรมาภิบาลหรือการบริหารจัดการที่ดี เป็นประเด็นที่อยู่ในความสนใจของประชาชน โดยเฉพาะข้าราชการและพนักงานบริษัทเอกชนเพราะธรรมาภิบาลเป็นการบริหารงานให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ดังนั้นอยู่บนหลักการบริหารงานที่เที่ยงธรรม สุจริต โปร่งใส ตรวจสอบได้ มีจิตสำนึกในการทำงาน มีความรับผิดชอบในสิ่งที่ได้กระทำ พร้อมตอบคำถามหรือตอบสนองต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและพร้อมรับผิดชอบ มีศีลธรรมจริยธรรมในการทำงาน การคำนึงถึงการมีส่วนร่วมในการรับรู้ ตัดสินใจ ดำเนินการและประเมินผล ตลอดจนจนร่วมรับผลจากการตัดสินใจร่วมกัน มีการส่งเสริมสถานภาพหญิงชายและการให้ความสำคัญกับกลุ่มต่างๆ รวมทั้งคนด้อยโอกาส ตลอดจนการสร้าง ความเท่าเทียมกันทางสังคมในการรับโอกาส

ต่าง ๆ ที่ประชาชนพึงจะได้รับจากรัฐอีกด้วย ธรรมนูญเป็นทั้งหลักการ กระบวนการและเป็นเป้าหมายไปในตัว การมีธรรมนูญอาจนำมาสู่การมีประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ได้ที่สุดในที่สุดและการมีประชาธิปไตยก็นำมาสู่การมีผลทางสังคม คือ การมีการพัฒนาประเทศไปในทางที่สร้างความสงบสุขอย่างต่อเนื่องและสถาพร ตลอดจนนำมาสู่การแก้ปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นได้โดยสันติวิธี

ในส่วนของเอกชนก็มีการมีการนำหลักธรรมนูญมาใช้ซึ่งมีการเรียกว่า เป็น corporate governance หรือบรรษัทภิบาล เป็นการสร้างหลักของการเติบโตของบริษัท เพื่อความอยู่รอดในโลกของการแข่งขัน ซึ่งต้องมีแนวปฏิบัติสำหรับบุคคลากร เช่น ความโปร่งใส ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบและแข่งขันได้ เป็นต้น การมีบรรษัทภิบาลเป็นการดำเนินการไปด้วยหลักธรรมที่ถูกต้อง เพื่อเสริมศักยภาพในการแข่งขันและเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการที่ดี ช่วยให้ระบบถ่วงดุลที่เกิดขึ้นในองค์กรดีขึ้น ระบบตรวจสอบจะทำได้ดีด้วย เป็นการให้หลักการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุล ให้สิ่งที่ไม่ดีถูกขจัด คงไว้แต่สิ่งที่ดี ตามหลักธรรมะของพระพุทธเจ้า คือ "มัชฌมาปฏิปทา"

ธรรมนูญมาจากไหน

ธรรมนูญไม่ใช่เรื่องใหม่แต่มีสอนอยู่ในหลักศาสนาต่าง ๆ แต่มิได้เรียกอย่างที่เราเรียกกันในปัจจุบันนี้ ในพุทธศาสนามีการสอนเรื่องธรรมนูญหรือการบริหารจัดการที่ดีกันมาตั้งแต่พุทธกาล โดยหากเราพิจารณาคำสอนของพระพุทธเจ้าจะเห็นว่าเป็นหลักธรรมที่สอดคล้องกับเรื่องของการบริหารรัฐกิจแนวใหม่และมีการนำมาใช้ในการบริหารงานอย่างต่อเนื่องแม้กระทั่งในศาสนาอื่น ๆ ก็คิดว่ามิได้แตกต่างกันมากนัก มีคำสอนมากมายที่ระบุชัดเจนถึงหลักการธรรมนูญหรือการบริหารจัดการที่ดี อาทิการเป็นคนสมบูรณ์แบบหรือ ideal person นั้นจะนำหมู่ชนและสังคมไปสู่สันติสุขและสวัสดิ โดยประกอบไปด้วยคุณสมบัติ 7 ประการ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2541) ตามหลักสัปปริสธรรม ซึ่งเป็นธรรมของคณิน การรู้หลักและรู้จักเหตุ เป็นการรู้จักแก่นของสิ่งทั้งหลาย หน้าที่ของตนเอง อันจะทำให้ปฏิบัติงานตรงตามหน้าที่ มีความสำนึกรับผิดชอบ ความมุ่งหมายและรู้จักผล เข้าใจวัตถุประสงค์ของงานที่ทำให้ทำงานแล้วเกิดผลสัมฤทธิ์ ก่อให้เกิดประสิทธิผล รู้ตน รู้จักตนเองว่าโดยฐานะ เพศ กำลังความรู้ ความสามารถ เป็นอย่างไรและทำการต่าง ๆ ให้สอดคล้อง รู้ประมาณ รู้จักพอดี รู้กาล รู้กาลเวลาที่เหมาะสม ระยะเวลาที่พึงใช้ในการประกอบกิจการหน้าที่การงาน รู้ว่าเวลาไหนควรทำอะไร อย่างไร วางแผนการใช้เวลา เป็นการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลนั่นเอง รู้ชุมชน รู้จักถิ่น ที่ชุมชนชุมชน การอันควรประพฤติในที่ชุมชน รู้ระเบียบวินัย ประเพณี วัฒนธรรม ทำให้ประพฤติตัวถูกหลักนิคธรรม คุณธรรมจริยธรรมของท้องถิ่นนั้น รู้บุคคล รู้จักและเข้าใจความแตกต่างแห่งบุคคล เป็นการทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสันติสุขและเกิดสัมฤทธิ์ผลของงานได้ในที่สุด นอกจากนี้ยังมีหลักธรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องอีกมากมาย จึงอาจ

กล่าวได้ว่า ธรรมาภิบาลสำหรับคนไทยแล้วมิใช่เรื่องใหม่แต่อย่างไร เพียงแต่มิได้นำมาปฏิบัติให้เกิดผลเป็นรูปธรรม

ในช่วงปี พ.ศ. 2539-2540 แนวคิดเรื่องการบริหารจัดการที่ดีได้เผยแพร่สู่สังคมไทย โดยองค์กรพัฒนาในประเทศและต่างประเทศ รวมทั้งนักวิชาการที่ตระหนักถึงความสำคัญของการบริหารจัดการที่ดีในการสนับสนุนการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยได้หยิบยกปัญหาที่เป็นผลกระทบจากการมีระบบบริหารจัดการที่ไม่ดีและแนวทางสร้างระบบที่ดีขึ้นมาเป็นประเด็นในการสร้างความเข้าใจและระดมความเห็นจากประชาชนในภาคส่วนต่างๆ ของสังคมเป็นผลให้ภาคประชาชน ภาคประชาสังคมเกิดการตื่นตัวในเรื่องดังกล่าวอย่างกว้างขวาง องค์กรต่างประเทศที่ให้เงินกู้และเงินช่วยเหลือเช่นธนาคารโลกและกองทุนการเงินระหว่างประเทศ ได้นำหลักธรรมาภิบาลมาใช้เพื่อให้ประเทศกำลังพัฒนาเป็นแนวปฏิบัติ เพื่อการนำเงินไปใช้อย่างโปร่งใส มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยมีหลักการของการมีธรรมาภิบาลหลายหลักการแตกต่างกันออกไป แต่ก็มักมีหลักการพื้นฐานคล้ายกัน หลักการพื้นฐานที่สำคัญ คือ หลักการมีส่วนร่วม หลักความโปร่งใส สำเนียงรับผิดชอบและประสิทธิภาพประสิทธิผล

คำว่า ธรรมาภิบาล เกิดจากคำว่า “ธรรม” บวกกับ “อภิบาล” (การรักษายิ่งธรรม) มาจากคำภาษาอังกฤษว่า good governance โดยคำว่า governance (การอภิบาล) คือ วิธีการใช้อำนาจเพื่อการบริหารทรัพยากรขององค์กร good governance (ธรรม + อภิบาล = ธรรมาภิบาล) จึงเป็นวิธีการที่ดีในการอำนาจ เพื่อบริหารจัดการทรัพยากรขององค์กร (โดยศาสตราจารย์ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ ได้ทำการให้คำจำกัดความสั้นๆ นี้ไว้ในการบรรยายนักศึกษาที่สถาบันพระปกเกล้า) อย่างไรก็ตาม คำว่า good governance นี้คณะกรรมการบัญญัติศัพท์รัฐศาสตร์ของราชบัณฑิตยสถาน ได้บัญญัติว่า “วิธีการปกครองที่ดี” แต่นักวิชาการบางท่านใช้คำว่า “ธรรมรัฐแห่งชาติ” ซึ่งไม่ตรงกับความหมายในภาษาอังกฤษ เพราะ “ธรรมรัฐ” แปลว่า “รัฐที่มีธรรม” แต่มีการให้ความหมายโดยทางกรมการข้าราชการพลเรือนว่า “สุประศาสนการ” ซึ่งต่อมาศาสตราจารย์บวรศักดิ์ อุวรรณโณ ได้นำเสนอคำว่า “ธรรมาภิบาล” และทางสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้ใช้คำว่า “การบริการกิจการและสังคมที่ดี” ขณะที่ทางคณะกรรมการพัฒนาระบบงาน ใช้คำว่า “การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี” ดังปรากฏในพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการและมูลนิธิสถาบันวิจัยกฎหมาย, 2546) อย่างไรก็ตามในที่นี้จะขอใช้คำว่า “ธรรมาภิบาล” เพราะมีการนำมาใช้กันอย่างแพร่หลาย กระชับและเข้าใจกันอยู่มากแล้ว

ในส่วนของประเทศไทยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้ตระหนักถึงความสำคัญของการสร้างระบบบริหารจัดการที่ดีให้เกิดขึ้นในสังคมไทย โดยในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ได้กำหนดแนวทางเพื่อสร้างการบริหารจัดการที่ดีในยุทธศาสตร์การพัฒนาประชาธิปไตย โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาประสิทธิภาพของภาคราชการ การสร้างความเข้มแข็งแก่ภาคประชาชน เพื่อให้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาได้อย่างเต็มศักยภาพ ตลอดจนการเสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างภาครัฐกับประชาชน เพื่อให้เกิดการประสานร่วมมือกันในการพัฒนาประเทศ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 ยังคงให้ความสำคัญอย่างต่อเนื่องกับการสร้างระบบบริหารจัดการที่ดี โดยได้ขยายกรอบการดำเนินงานให้ครอบคลุมทุกภาคส่วนของสังคม ได้แก่ การสร้างระบบบริหารจัดการที่ดีในภาครัฐกิจเอกชน การส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินงานของกลไกตรวจสอบ ทั้งที่จัดตั้งขึ้นตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และกลไกตรวจสอบสาธารณะในภาคประชาชน รวมทั้งการปลูกจิตสำนึกของประชาชน ในเรื่องคุณธรรม จริยธรรม ความพอดีเพื่อเป็นรากฐานสำคัญของการสร้างระบบบริหารจัดการที่ดีในสังคมไทย

ผลการดำเนินงานในช่วงที่ผ่านมาของหน่วยงานราชการจัดว่ามีความสอดคล้องกับทิศทางของแผนพัฒนาฯ ในหลายส่วน โดยเฉพาะเรื่องการปฏิรูประบบราชการที่ได้มีการจัดทำแผนปฏิรูประบบบริหารภาครัฐ รวมทั้งระบบงบประมาณและระบบกฎหมาย ให้มีประสิทธิภาพ โปร่งใส ตรวจสอบได้และเป็นเครื่องมือสนับสนุนการพัฒนาประเทศอย่างแท้จริง และมีการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนและท้องถิ่นตามแนวทางการกระจายอำนาจ แต่ยังไม่สามารถบอกได้อย่างชัดเจนถึงประเด็นสำคัญในเรื่องของการบริหารจัดการที่ดี แต่ได้มีระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ที่ได้ระบุแนวทางในการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดีไว้ 6 ประการ คือ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักความมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ หลักความคุ้มค่า ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 และ 9 และใช้เป็นหลักการในการดำเนินการให้มีผลในทางการสร้างการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี

✓ ธรรมชาติของธรรมาภิบาลคืออะไร

แนวคิดของ “การปกครอง” “การบริหารจัดการ” หรือ governance ไม่ใช่เรื่องใหม่ แต่เป็นสิ่งที่มีความพร้อมกับการมีอารยธรรมของมนุษย์ ดังนั้นเราอาจให้ความหมายของ “การปกครอง” หรือ “การบริหารจัดการ” ว่าเป็นกระบวนการของการตัดสินใจและกระบวนการ ที่มีการนำผลของการตัดสินใจไปปฏิบัติ คำว่าการปกครองหรือการบริหารจัดการอาจถูกใช้ไปในหลายสถานะ เช่น ในเรื่องของการปกครองหรือการบริหารงานเอกชน การปกครองหรือการบริหารงานในระดับนานาชาติ ระดับชาติหรือระดับท้องถิ่น

อย่างไรก็ดี มีคนจำนวนมากที่ไม่เข้าใจเรื่องของธรรมาภิบาลแม้กระทั่งคำจำกัดความของธรรมาภิบาล ซึ่งไม่ใช่เรื่องแปลกแต่อย่างใด คำว่า governance เป็นเรื่องของ การอภิบาล เป็นวิธีการใช้อำนาจ ขณะที่ good governance เป็นการรวมคำของ ธรรม และ อภิบาลเป็นธรรมาภิบาล เป็นวิธีการที่ดีในการใช้อำนาจเพื่อบริหารจัดการทรัพยากรขององค์กร โดยหลักธรรมาภิบาลสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในภาคต่างๆ อาทิ ภาครัฐ ธุรกิจ ประชาสังคม บัณฑิตและองค์กรระหว่างประเทศ โดยมีเป้าหมายของการใช้หลักธรรมาภิบาล คือ เพื่อการมี ความเป็นธรรม ความสุจริต ความมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ซึ่งวิธีการที่จะสร้างให้เกิดมี ธรรมาภิบาลขึ้นมาได้ก็คือ การมีความโปร่งใส มีความรับผิดชอบ ถูกตรวจสอบได้และการมี ส่วนร่วมเป็นสำคัญ แต่อาจประกอบไปด้วยหลักการอื่นๆ อีกได้ด้วยแล้วแต่ผู้นำไปใช้โดย สภาพแวดล้อมของธรรมาภิบาล อาจประกอบไปด้วยกฎหมาย ระเบียบต่างๆ ประมวลจริยธรรม ประมวลการปฏิบัติที่เป็นเลิศและวัฒนธรรม (บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, 2545) ซึ่งล้วนเอื้อหรือไม่เอื้อ ต่อการบริหารจัดการที่ดี ธรรมาภิบาลจึงเป็นเรื่องของหลักการบริหารแนวใหม่ที่มุ่งเน้นหลักการ โดยมีใช้หลักการที่เป็นรูปแบบทฤษฎีการบริหารงาน แต่เป็นหลักการการทำงาน ซึ่งหากมี การนำมาใช้เพื่อการบริหารงานแล้ว จะเกิดความเชื่อมั่นว่าจะนำมาซึ่งผลลัพธ์ที่ดีที่สุด คือ ความเป็นธรรม ความสุจริต ความมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล (ถวิลวดี บุรีกุลและคณะ, 2545)

✓ ธรรมาภิบาล ประกอบไปด้วยหลักการสำคัญหลายประการ แล้วแต่วัตถุประสงค์ ขององค์กรที่นำมาใช้ หลักการที่มีผู้นำไปใช้เสมอ คือ การมีส่วนร่วมของประชาชน การมุ่ง ด้้นทามติ การมีสำนึกรับผิดชอบ ความโปร่งใส การตอบสนอง ประสิทธิผลและประสิทธิภาพ ความเท่าเทียมกันและการคำนึงถึงคนทุกกลุ่มหรือพหุภาคีและการปฏิบัติตามหลักนิติธรรม แต่ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดีนั้นได้ระบุไว้ 6 หลักการดังกล่าวมาแล้วและกลายเป็นหลักการสำคัญ ที่มีการนำมาใช้ในประเทศไทยอย่าง กว้างขวางอยู่ในปัจจุบันนี้ แต่ก็มีคำถามว่าหลักการต่างๆ นี้หมายถึงอะไร แล้วจะทราบได้ อย่งไรว่ามีธรรมาภิบาลแล้วหรือยัง มีมากหรือน้อย ต้องปรับปรุงอะไรอีกบ้าง คำตอบที่อาจ เป็นไปได้ก็คือการจัดทำตัวชี้วัดเพื่อผู้ใช้จะได้เข้าใจและนำไปใช้ตรวจสอบตนเองและผู้อื่นหรือ หน่วยงานอื่นได้

ทำอย่างไรธรรมาภิบาลจึงจะยั่งยืน

เพื่อให้องค์กรของรัฐ เอกชนและทุก ๆ ส่วนนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ให้กว้างขวาง และยั่งยืนจำเป็นต้องมีปัจจัยสำคัญหลายปัจจัย ที่นอกเหนือจากความตระหนักของบุคลากรใน หน่วยงานและผู้บริหารแล้ว คือ ความต่อเนื่องหรือความยั่งยืนของการเป็นประชาธิปไตยและ ความมั่นคงของประเทศ (sustainability of democracy and national security) เพราะ ประชาธิปไตยค่อนข้างเป็นพลวัต เพราะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาและตามการ- เปลี่ยนแปลงของสังคมและยังมีการอภิปรายกันถึงความหมายที่แท้จริงอยู่อย่างกว้างขวาง แต่

มิติที่สำคัญของประชาธิปไตยก็คือ การแข่งขัน การมีส่วนร่วมและเสรีภาพในทางการเมือง การเป็นประชาธิปไตยและความยั่งยืนของประชาธิปไตยจึงเป็นสิ่งที่จะทำให้การบริหารจัดการที่ดีหรือธรรมาภิบาลคงอยู่ได้ เนื่องจากตราบไคที่ไม่เป็นเผด็จการ ประชาชนย่อมมีโอกาสแสดงความคิดเห็น มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย มีการตรวจสอบการดำเนินการของรัฐ ทำให้เกิดความโปร่งใส ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ของรัฐและเอกชนตลอดหน่วยงานต่างๆ มีสำนึกรับผิดชอบ ประชาธิปไตยจึงมีข้อดี คือ เป็นวิธีส่งเสริมการมีส่วนร่วมของบุคคลกลุ่มต่างๆ เพื่อหาแนวทางแก้ไขความขัดแย้งแทนการใช้ความรุนแรง กระบวนการเป็นประชาธิปไตยนำมาสู่การส่งเสริมสันติวิธีในชาติและระหว่างชาติได้ ประชาธิปไตยเปิดโอกาสให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างมีประสิทธิภาพ มีการลงคะแนนเสียงโดยเท่าเทียมกัน มีการสร้างความเข้าใจร่วมกัน มีการควบคุมทางนโยบายประชาธิปไตยนำมาสู่การหลีกเลี่ยงทรราช การมีสิทธิเสรีภาพ มีการแสดงความคิดเห็นของตนเอง มีความอิสระทางความคิด มีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ปกป้องความสนใจส่วนบุคคล มีความเท่าเทียมกันทางการเมืองและประชาธิปไตยแนวใหม่นำมาสู่การแสวงหาเสรีภาพและความเจริญและที่สำคัญกระบวนการประชาธิปไตยนำมาสู่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นการสร้างการเจริญเติบโตในด้านการสร้างความรับผิดชอบและสร้างปัญญา ขณะเดียวกันก็นำมาซึ่งแนวทางที่สำคัญที่สุดสำหรับประชาชนในการปกป้องและนำเสนอความสนใจของพวกเขา การใช้กระบวนการประชาธิปไตยเพื่อผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางกฎหมาย การบริหารและทางสังคม ตลอดจนการมีความเป็นธรรมมากขึ้นจัดเป็นเรื่องยาก แต่ก็เป็นที่เข้าใจกันว่า การเมืองแบบประชาธิปไตยทำให้เกิดนิติธรรมเป็นส่งเสริมเสรีภาพทางการเมืองและเสรีภาพของประชาชน เกิดการเลือกตั้งได้ผู้จะทำหน้าที่ในกระบวนการนิติบัญญัติได้อย่างเสรีและเป็นธรรม

จะเห็นได้ว่า หลักของประชาธิปไตยนั้น ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดประการหนึ่งของการมีธรรมาภิบาล อันที่จริงแล้วธรรมาภิบาลและประชาธิปไตยเป็นสิ่งที่เกื้อหนุนกันอยู่ ประเทศใดที่มีได้เป็นประชาธิปไตย การมีธรรมาภิบาลคงเกิดขึ้นได้ยากยิ่ง เพราะไม่มีปัจจัยสำคัญของการเป็นธรรมาภิบาลหรือไม่สามารถที่จะเกิดขึ้นหรือทำให้เกิดขึ้นได้ อาทิเช่น หลักของนิติธรรม นิติรัฐ ผู้มีอำนาจจะใช้กฎหมายเพื่อประโยชน์ของตนเองและพวกพ้องมากกว่าเพื่อประชาชนโดยรวม ทั้งนี้เพื่อให้คงความมีอำนาจของตนและพวกต่อไป กฎหมาย กฎระเบียบต่างๆ จึงเป็นไปเพื่อกำจัดฝ่ายตรงข้ามเสียมากกว่า หลักการมีส่วนร่วมของประชาชนจะเกิดขึ้นยากมาก เพราะตราบไคที่ประชาชนสามารถแสดงความคิดเห็นต่อการทำงานของภาครัฐได้ ตราบนั้นผู้มีอำนาจสามารถทำงานได้ยากยิ่ง เพราะต้องคอยตอบคำถาม ต้องให้ข้อมูลให้ประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ตลอดจนกลุ่มต่างๆ มาร่วมรับรู้ คัดสนใจและที่สำคัญหากใช้หลักการนี้มาก ๆ การมีส่วนร่วมในการเลือกตั้งหรือถอดถอน อาจนำมาสู่การหลุดจากอำนาจได้ อนึ่งธรรมาภิบาลจะยั่งยืนต้องมีประชาธิปไตยที่ยั่งยืนและความยั่งยืนของประชาธิปไตยจะต้องมีประชาชนมีจิตสำนึกและพฤติกรรมในการเป็นประชาธิปไตย มีความเชื่อมั่นสถาบันประชาธิปไตย มี

ประสิทธิภาพทางการเมืองของประเทศ มีทุนทางสังคมสูง มีการมีส่วนร่วมทางการเมืองสูง มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม ผู้นำเป็นผู้แทนประชาชนอย่างแท้จริงมาจากการเลือกตั้งของประชาชน

จึงกล่าวได้ว่า จากบริบทข้างต้น ทั้งการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องกับผู้นำในอุดมคติ ความต้องการของประชาชนต่อผู้นำในอุดมคติ แนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมในการปกครอง ความสำคัญของหลักคุณธรรมจริยธรรมทางการเมืองปกครองตามหลัก NPM และหลักธรรมาภิบาลกับการบริหารรัฐกิจแนวใหม่ นั้น จะเห็นได้ว่า ผู้นำในยุคปัจจุบันนี้ถือว่าการจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างองค์ความรู้ในทุกๆ ด้านให้เกิดขึ้น รวมทั้งจะต้องเป็นผู้ที่สามารถครองคน ครองคน ครองงานได้เป็นอย่างดี ประกอบกับการมีคุณธรรมจริยธรรมทางการเมืองปกครองที่สูง ซึ่งจะต้องมองไปถึงอนาคตที่ว่า ผู้นำรุ่นใหม่จะต้องเป็นผู้ที่กล้าคิด กล้าทำ กล้านำและกล้าที่จะเปลี่ยนแปลง เพราะการพัฒนาชุมชนที่ถือเป็นรากฐานที่สำคัญในการพัฒนาประเทศ หากรากฐานมีความเข้มแข็ง ท้ายที่สุดก็จะส่งผลให้ประเทศมีความเข้มแข็ง เจริญมั่นคง และยั่งยืนตามไปด้วย ดังนั้นการศึกษาค้นคว้าความต้องการของประชาชนต่อผู้นำในอุดมคติ ตามหลักคุณธรรมจริยธรรมทางการเมืองปกครอง ต้องใช้หลักธรรมาธิปไตยในการปกครองที่พึงเอาความสำเร็จของงานเป็นที่ตั้งเพื่อทำงานให้สำเร็จ เพื่อให้การศึกษาสามารถขับเคลื่อนสู่แนวทางที่ก่อประโยชน์ได้อย่างแท้จริง ประกอบกับการควบคุมปัจจัยภายนอก หรือสังคหวัดดู 4 อันเป็นธรรมที่เป็นที่ตั้งแห่งการสงเคราะห์กัน ธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวนำใจกันและการควบคุมปัจจัยภายในหรือพรหมวิหาร 4 เป็นหลักธรรมประจำใจที่จะช่วยให้เราดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างประเสริฐและบริสุทธิ์ รวมไปถึงการที่ผู้นำต้องนำหลักธรรมไปใช้ในการปกครองผู้ใต้ปกครองและบริหารงานให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย อันได้แก่ ราชสังคหวัดดู 4 อันเป็นหลักการสงเคราะห์ประชาชนของผู้นำ ดังนั้นกระบวนการของการพัฒนาที่สำคัญ ทุกๆ สังคมก็ล้วนแต่ที่จะไฝหาผู้นำที่ดี มีความรู้ความสามารถและส่งผลให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนสืบไป

ข้อมูลและลักษณะทั่วไปขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าโพธิ์

คำขวัญ/วิสัยทัศน์

คำขวัญ

ชุมชนสองฝั่งน้ำ	เลิศล้ำแหล่งศึกษา
โพธิ์ใหญ่ดงงามดา	ภูมิปัญญามังคละไทย
ขึ้นชื่อดันยางใหญ่	ปลามากมายไก่อชนดี
สูงค่าประเพณี	มังมีเกษตรกรรม

วิสัยทัศน์การพัฒนา

“การศึกษาก้าวไกล ใส่ใจคุณภาพชีวิต พลิกฟื้นเศรษฐกิจพอเพียง
หล่อเลี้ยงภูมิปัญญา พัฒนาตามหลักธรรมาภิบาล”

ตำบลท่าโพธิ์ มีพื้นที่โดยประมาณ 31.300 ไร่ หรือประมาณ 50.7 ตาราง
กิโลเมตร ตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก อยู่ห่างจากอำเภอเมืองพิษณุโลก ไปทาง
ทิศใต้ ประมาณ 12 กิโลเมตร มีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ	จดตำบลท่าทอง	อำเภอเมือง	จังหวัดพิษณุโลก
ทิศใต้	จดตำบลวัดพริก	อำเภอเมือง	จังหวัดพิษณุโลก
ทิศตะวันออก	จดตำบลบึงพระ	อำเภอเมือง	จังหวัดพิษณุโลก
ทิศตะวันตก	จดตำบลบางระกำ	อำเภอบางระกำ	จังหวัดพิษณุโลก

ประวัติหมู่บ้านของตำบลท่าโพธิ์ ได้รับการบอกเล่ามาจากอดีตกำนันตำบลท่าโพธิ์ คือ
นายเกรียงนุช ท่าโพธิ์ ซึ่งเป็นบุคคลที่ชาวบ้านได้ให้ความเคารพและนับถือเป็นอย่างมาก
กำนันเกรียงได้เล่าประวัติของหมู่บ้านให้ฟังว่า สมัยก่อนนั้นการคมนาคมทางรถยังไม่มี ต้อง
อาศัยการคมนาคมทางเรือแทน ซึ่งแสนตามแม่น้ำน่านเป็นแม่น้ำสายหลักของการคมนาคม
ดังนั้นการที่จะเรียกว่าท่าเรือและใช้สัญลักษณ์ของท่าหน้าเป็นหลัก บ้านท่าโพธิ์จะมีต้นโพธิ์ขนาด
ใหญ่ตั้งอยู่ตรงที่ท่าเรือ คนที่ทำเรือและคนที่ผ่านมาแถวนี้จึงเรียกว่า “ท่าโพธิ์” และเรียกบ้านแถว
นั้นว่าบ้านท่าโพธิ์ตลอดมาจนถึงปัจจุบันนี้

สมัยก่อนนั้นบ้านท่าโพธิ์มีชีวิตความเป็นอยู่ของบ้านท่าโพธิ์มีลักษณะที่เรียบง่ายและไม่วุ่นวาย มีอาชีพในด้านเกษตรกรรม ทำไร่ ทำนา ปลูกถั่ว ปลูกงา ทำกันเพื่อพออยู่พอกินเท่านั้น ที่นาไม่ต้องไปเช่า ส่วนใหญ่ที่นาของตนเอง ไม่มีรายจ่ายมากอย่างสมัยนี้ ซึ่งถ้าเปรียบเทียบค่าเงินสมัยก่อนกับสมัยนี้นั้นจึงผิดกันมาก ประชาชนส่วนใหญ่จะเป็นคนที่มาจากที่อื่นไม่ได้มีประชากรที่บ้านท่าโพธิ์อย่างเดียว ซึ่งได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานที่บ้านท่าโพธิ์ จำนวนหนึ่งและเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนถึงปัจจุบันเมื่อมีผู้คนเริ่มมากขึ้น จึงทำให้มีการปรับปรุงถนนหนทางบริเวณบ้านท่าโพธิ์มากขึ้น เพื่อให้ติดต่อสื่อสารกับหมู่บ้านอื่น ๆ และมีผู้คนจะเรียกว่าบ้านท่าโพธิ์มาจนถึงปัจจุบัน

ตำบลท่าโพธิ์ มีพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำน่านไหลผ่าน แบ่งพื้นที่ตำบลท่าโพธิ์ออกเป็น 2 ส่วน ที่ราบสองฝั่งเกิดจากการคดตะกอนหรือการทับถมประกอบขึ้นเป็นคันดินธรรมชาติบริเวณสองฟากลำน้ำน่านถัดจากคันดินธรรมชาติบริเวณชายฝั่งแม่น้ำออกไปจะเป็นที่ราบน้ำท่วม โดยมีหนอง บึงหรือที่ลุ่มน้ำขังกระจายอยู่ทั่วไป ลักษณะดินตะกอนที่ทับถมมีทั้งดินร่วน ดินร่วนปนทรายแฉะ ดินร่วนเหนียวปนทรายแฉะจนถึงดินเหนียว ระดับความสูงของพื้นที่ตำบลท่าโพธิ์ จะลาดเอียงจากทางทิศเหนือและทิศตะวันออกของตำบล ซึ่งมีความสูงประมาณ 40 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลางลาดเอียงไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้และทางทิศใต้ของตำบล ซึ่งมีระดับสูงประมาณ 33 เมตรจากระดับทะเลปานกลาง อันเป็นบริเวณพื้นที่ชุ่มน้ำของตำบลท่าโพธิ์ติดต่อกับเขตอำเภอบางระกำ ซึ่งอาจพิจารณาแบ่งรายละเอียดได้ 3 เขต คือ

1) เขตคันดินธรรมชาติ ได้แก่สองฝั่งแม่น้ำน่าน ซึ่งเกิดจากการทับถมของตะกอนดินและอินทรีย์วัตถุต่าง ๆ ที่แม่น้ำพามาทับถมกัน

2) เขตที่ราบน้ำท่วม ได้แก่บริเวณที่อยู่ถัดจากเขตหมู่บ้านหรือห่างจากแม่น้ำน่านออกไปทั้งสองฝั่ง มีลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม ในฤดูฝนหรือน้ำหลากจะมีน้ำท่วมขังเป็นประจำ เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการทำนามากกว่าการเพาะปลูกพืชชนิดอื่น ๆ

3) หนอง บึงหรือที่ลุ่มน้ำขัง ในบริเวณที่ราบน้ำท่วมที่กล่าวถึงมานั้น จะมีพื้นที่ลุ่มต่ำเป็นหนองบึงแทรกปนอยู่หลายแห่ง เช่นทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของตำบลท่าโพธิ์ มีลึงทุ่งโตกา ส่วนทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ก็มี หนองอ้อ คลองหนองเหล็ก บึงจวน หนองหลวง เป็นต้น หนองบึงดังกล่าวจะมีน้ำท่วมขังอยู่เกือบตลอดปี จึงเป็นแหล่งรองรับน้ำธรรมชาติและแหล่งสัตว์น้ำที่สำคัญในอดีต ปัจจุบันนี้ที่เหล่านี้จะเป็นแหล่งดินเขิน บางส่วนก็มีหน่วยงานทางราชการนำไปใช้ประโยชน์ อาทิเช่น ทุ่งหนองอ้อเป็นที่ตั้งของมหาวิทยาลัยนเรศวร ทุ่งโตกาเป็นที่ตั้งค่ายพระยาจักรี เป็นต้น นอกจากการใช้พื้นที่ในลักษณะดังกล่าวแล้ว การขุดคลองระบายน้ำ คลองส่งน้ำ ชลประทานและการก่อสร้างทางหลวงผ่านพื้นที่ทำให้ระบบนิเวศของพื้นที่เปลี่ยนแปลงไปมากมาย

จำนวนหมู่บ้าน

มีจำนวนหมู่บ้านทั้งหมด 11 หมู่บ้าน เป็นหมู่บ้านที่อยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล ทั้ง 11 ได้แก่

หมู่ที่ 1	บ้านวังส้มซ่า
หมู่ที่ 2	บ้านวังส้มซ่า
หมู่ที่ 3	บ้านวังวน
หมู่ที่ 4	บ้านคลองคู
หมู่ที่ 5	บ้านยาง
หมู่ที่ 6	บ้านยางเอน
หมู่ที่ 7	บ้านท่าโพธิ์
หมู่ที่ 8	บ้านแขก
หมู่ที่ 9	บ้านคลองหนองเหล็ก
หมู่ที่ 10	บ้านหัวกระทิง
หมู่ที่ 11	บ้านโนไร่

สำนักงานวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ
มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรญาณอุบลสงคราม

ตาราง 1 จำนวนประชากร

ประชากรทั้งสิ้น 19,449 คน แยกเป็นชาย 7,992 คน หญิง 11,457 คน มีความหนาแน่นเฉลี่ย 384 คน/ตารางกิโลเมตร

ลำดับ	ชื่อหมู่บ้าน	จำนวน หลังคาเรือน	จำนวนประชากร (คน)		
			ชาย	หญิง	รวม
1	บ้านวังส้มซ่า	259	358	407	765
2	บ้านวังส้มซ่า	373	510	572	1,082
3	บ้านวังวน	554	682	702	1,384
4	บ้านคลองคู	189	270	282	552
5	บ้านยาง	448	534	542	1,076
6	บ้านยางเอน	457	513	601	1,114
7	บ้านท่าโพธิ์	3,910	1,022	1,175	2,197
8	บ้านแขก	1,184	732	814	1,546
9	บ้านคลองหนองเหล็ก	253	2,885	5,873	8,758
10	บ้านหัวกระตึง	195	283	284	567
11.	บ้านโนไร่	133	203	205	408
รวม	11 หมู่บ้าน	7,955	7,992	11,457	19,449

ที่มา แผนพัฒนาสามปี (2557 – 2559) องค์การบริหารส่วนตำบลท่าโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

ด้านโครงสร้างพื้นฐาน (ระบบบริการสาธารณสุขبودขั้นพื้นฐาน) การคมนาคมและขนส่ง

ถนนภายในตำบล

ถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก	113	สาย
ถนนลาดยาง	17	สาย
ถนนลูกรัง	59	สาย
สะพานคอนกรีต	10	แห่ง
สะพานไม้	-	แห่ง
กระเช้าข้ามแม่น้ำน่าน	-	แห่ง

ถนนสายหลักที่ตัดผ่านตำบลท่าโพธิ์ จำนวน 5 สาย

1. ทางหลวงหมายเลข 117 (สายพิษณุโลก – นครสวรรค์) จากตัวเมืองพิษณุโลก ตัดผ่านตำบลท่าโพธิ์ทางด้านฝั่งตะวันตกของแม่น้ำน่าน ผ่านหน้ามหาวิทยาลัยนเรศวร เป็นถนนคอนกรีตเสริมเหล็กขนาด 4 ช่องจราจร สามารถติดต่อกับจังหวัดพิจิตร นครสวรรค์และจังหวัดอื่นๆ ได้สะดวก

2. ทางหลวงหมายเลข 1065 (สายพิษณุโลก – บางระกำ) จากตัวเมืองพิษณุโลก ตัดผ่านเข้าเขตตำบลท่าโพธิ์ทางด้านทิศเหนือ บริเวณพื้นที่หมู่ 4 บ้านคลองคู ไปสู่ที่ตั้งอำเภอบางระกำ สามารถติดต่อไปจนถึงจังหวัดกำแพงเพชรและจังหวัดสุโขทัยได้

3. เส้นทางสายพิษณุโลก – กำแพงดิน เส้นทางนี้เป็นเส้นทางคมนาคมสายหลักของพื้นที่ตำบลท่าโพธิ์ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำน่านมาตั้งแต่อดีต เส้นทางตัดผ่านบริเวณพื้นที่หมู่ 5 บ้านยาง หมู่ 6 บ้านยางเอน หมู่ 7 บ้านท่าโพธิ์และหมู่ 8 บ้านแขกไปเชื่อมกับทางหลวงหมายเลข 1065 (พิษณุโลก – บางระกำ)

4. ทางหลวงหมายเลข 1063 (สายพิษณุโลก – บางกระทุ่ม) จากตัวเมืองพิษณุโลกตัดผ่านเขตตำบลท่าโพธิ์ ด้านฝั่งตะวันออกของแม่น้ำน่าน ในเขตพื้นที่หมู่ 1 และหมู่ 2 บ้านวังส้มซ่าและหมู่ 3 บ้านวังวน ไปสู่ที่ตั้งอำเภอบางกระทุ่ม

5. ทางหลวงหมายเลข 12 (สายเสียงเมือง – ไปอุตรดิตถ์) จากอำเภอบางระกำ ตัดผ่านเขตตำบลท่าโพธิ์ ด้านฝั่งตะวันตก พื้นที่หมู่ 2,3,5,6,7 สามารถใช้เป็นเส้นทางติดต่ออำเภอวัง-ทอง ไปจังหวัดอุตรดิตถ์และจังหวัดอื่นๆ ในภาคเหนือได้

การไฟฟ้า

ตำบลท่าโพธิ์มีไฟฟ้าเข้าถึงทั้ง 11 หมู่บ้าน แต่ยังไม่ครบทุกหลังคาเรือนและยังขาดไฟฟ้ารายทางสาธารณะหลายจุดในตำบล

แหล่งน้ำ

แหล่งน้ำธรรมชาติ

- แม่น้ำน่าน	1	สาย
- ลำน้ำ, ลำห้วย, ลำคลอง	8	สาย
- บึง, หนองน้ำและอื่น ๆ	4	แห่ง

แหล่งน้ำที่สร้างขึ้น

- คลองชลประทาน	1	สาย
- บ่อน้ำตื้น (ใช้การได้)	38	บ่อ
- บ่อน้ำบาดาล (ใช้การได้)	447	บ่อ
- ประปาหมู่บ้าน	11	แห่ง
- ประปาส่วนภูมิภาค	1	แห่ง

โทรศัพท์

ตำบลท่าโพธิ์มีระบบการสื่อสารและโทรคมนาคมที่มีบริการในพื้นที่ มีโทรศัพท์สาธารณะให้บริการทุกหมู่บ้าน และมีการให้บริการโทรศัพท์เคลื่อนที่ซึ่งมีเครือข่ายสัญญาณครอบคลุมทุกหมู่บ้านในพื้นที่ตำบลท่าโพธิ์

การโทรคมนาคม

- ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข	5	แห่ง
- สถานีวิทยุกระจายเสียง ม.นเรศวร	1	แห่ง
- หอกระจายข่าวในหมู่บ้าน	13	แห่ง

ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

- สถานีตำรวจชุมชน	1	แห่ง
- สถานีดับเพลิง	1	แห่ง
- ที่พักสายตรวจ	2	แห่ง

ความสำคัญขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับการพัฒนาชุมชน

ในฐานะที่องค์การบริหารส่วนตำบลท่าโพธิ์ เป็นองค์กรปกครองท้องถิ่นรูปแบบหนึ่งของประเทศไทย จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ.2537 โดยให้อำนาจหน้าที่ในการพัฒนาตำบลทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรม ซึ่งมีนายกองค์การบริหารส่วนตำบลมาจากการเลือกตั้งของประชาชนโดยตรงและถือเป็นตัวแทนของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การปกครองท้องถิ่น ก็คือ การปกครองที่รัฐบาลมอบอำนาจให้ประชาชนในท้องถิ่นจัดการปกครองโดยดำเนินการกันเอง มีอำนาจอิสระในการปฏิบัติหน้าที่ตามความเหมาะสมเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการปฏิบัติหน้าที่อย่างแท้จริง กล่าวคือ อำนาจของหน่วยการปกครองท้องถิ่นจะต้องมีขอบเขตพอควร เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการปฏิบัติหน้าที่ของหน่วยการปกครองท้องถิ่นอย่างแท้จริง หากมีอำนาจมากเกินไปไม่มีขอบเขต หน่วยการปกครองท้องถิ่นนั้นก็กลายเป็นรัฐอธิปไตยเอง เป็นผลเสียต่อความมั่นคงของรัฐบาล อำนาจของท้องถิ่นนี้มีขอบเขตที่แตกต่างกันออกไป ตามลักษณะความเจริญและความสามารถของประชาชนในท้องถิ่นนั้น ซึ่งหน่วยการปกครองท้องถิ่นจะมีสิทธิตามกฎหมายที่จะดำเนินการปกครองตนเอง สิทธิตามกฎหมายสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

- หน่วยการปกครองท้องถิ่นมีสิทธิที่จะตรากฎหมายหรือระเบียบข้อบังคับต่างๆ เอง เพื่อประโยชน์ในการบริหารตามหน้าที่และเพื่อใช้บังคับประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆ เช่น เทศบัญญัติ ข้อบัญญัติข้อบังคับ สุขาภิบาล เป็นต้น

- สิทธิที่เป็นหลักในการดำเนินการบริหารท้องถิ่น คือ อำนาจในการกำหนดงบประมาณ เพื่อบริหารกิจการตามอำนาจหน้าที่ของหน่วยการปกครองท้องถิ่นนั้นๆ

ทั้งนี้ หน่วยการปกครองท้องถิ่นจะเป็นองค์กรที่จำเป็นในการบริหารและการปกครองตนเองจัดแบ่งเป็นสองฝ่าย คือ องค์กรฝ่ายบริหารและองค์กรฝ่ายนิติบัญญัติ เช่น การปกครองท้องถิ่นแบบองค์การบริหารส่วนตำบลจะมีคณะผู้บริหารเป็นฝ่ายบริหารและสภาองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นฝ่ายนิติบัญญัติ

ปัจจุบันราชการส่วนท้องถิ่น มีอยู่ 5 รูปแบบ คือ กรุงเทพมหานคร (กทม.) เมืองพัทยาเทศบาลองค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) และองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) (ชูวงศ์ ฉายะบุตร, 2539)

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความสำคัญหลายประการต่อการพัฒนาประเทศ ดังนี้

- การปกครองท้องถิ่น คือ รากฐานของการปกครองระบอบประชาธิปไตย (Basic Democracy) เพราะการปกครองท้องถิ่นจะเป็นสถาบันฝึกสอนการเมืองการปกครองให้แก่ประชาชน ให้ประชาชนรู้สึกว่าคุณมีความเกี่ยวข้องกับส่วนได้ส่วนเสียในการปกครอง การบริหารท้องถิ่นเกิดความรับผิดชอบและหวงแหนต่อประโยชน์อันพึงมีต่อท้องถิ่นที่ตนเองอยู่อาศัย อันจะนำมาซึ่งความศรัทธาเลื่อมใสในระบอบการปกครองประชาธิปไตยในที่สุด โดยประชาชนจะมีโอกาสเลือกตั้งฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร การเลือกตั้งจะเป็นการฝึกฝนให้ประชาชนใช้ดุลพินิจเลือกผู้แทนที่เหมาะสม สำหรับผู้ที่ได้รับเลือกตั้งเข้าไปบริหารกิจการของท้องถิ่นนับได้ว่าเป็นผู้นำในท้องถิ่นจะได้ใช้ความรู้ความสามารถบริหารงานท้องถิ่น เกิดความคุ้นเคยมีความชำนาญในการใช้สิทธิและหน้าที่ของพลเมือง ซึ่งจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับชาติต่อไป

- การปกครองท้องถิ่นทำให้ประชาชนในท้องถิ่นรู้จักการปกครองตนเอง (Self - Government) หัวใจของการปกครองระบอบประชาธิปไตยประการหนึ่งก็คือ การปกครองตนเองมิใช่เป็นการปกครองอันเกิดจากคำสั่งเบื้องบน การปกครองตนเอง คือ การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครอง ซึ่งผู้บริหารท้องถิ่นนอกจากจะได้รับเลือกตั้งมาเพื่อรับผิดชอบบริหารท้องถิ่นโดยอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากประชาชนแล้ว ผู้บริหารท้องถิ่นจะต้องฟังเสียงประชาชนด้วยวิถีทางประชาธิปไตยต่างๆ เช่น เปิดโอกาสให้ประชาชนออกเสียงประชามติให้ประชาชนมีอำนาจถอดถอน ซึ่งจะทำให้ประชาชนเกิดความสำนึกในความสำคัญของตนเองต่อท้องถิ่นประชาชนจะมีส่วนร่วมรับรู้ถึงอุปสรรคปัญหาและช่วยกันแก้ไขปัญหามาของท้องถิ่นของตน นอกจากนี้ การปกครองตนเองในรูปของการปกครองท้องถิ่นอย่างแท้จริงหรือการกระจายอำนาจไปในระดับต่ำสุด ซึ่งเป็นฐานสำคัญของพัฒนาระบบการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

- การปกครองท้องถิ่นเป็นการแบ่งเบาภาระของรัฐบาล เนื่องจากความจำเป็นบางประการ ดังนี้

1. ภารกิจของรัฐบาลมีอยู่อย่างกว้างขวาง นับวันจะขยายเพิ่มขึ้น ซึ่งจะเห็นได้จากงบประมาณที่เพิ่มขึ้นในแต่ละปีตามความเจริญเติบโตของบ้านเมือง

2. กิจการบางอย่างเป็นเรื่องเฉพาะท้องถิ่นนั้นไม่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นอื่นและไม่มีส่วนได้ส่วนเสียต่อประเทศโดยส่วนรวม จึงเป็นการสมควรที่จะให้ประชาชนในท้องถิ่นดำเนินการดังกล่าวเอง

- การปกครองท้องถิ่นสามารถสนองความต้องการของท้องถิ่นตรงเป้าหมายและมีประสิทธิภาพ เนื่องจากท้องถิ่นมีความแตกต่างกันไม่ว่าทางสภาพภูมิศาสตร์ ทรัพยากร ประชาชน ความต้องการและปัญหาย่อมต่างกันออกไป ผู้ที่ให้บริการหรือแก้ไขปัญหาให้ถูกจุดและสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนก็ต้องเป็นผู้ที่รู้ถึงปัญหาและความต้องการของประชาชนเป็นอย่างดี การบริหารงานจึงจะเป็นไปอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ

- การปกครองท้องถิ่นจะเป็นแหล่งสร้างผู้นำทางการเมือง การบริหารของประเทศ ในอนาคต ผู้นำหน่วยการปกครองท้องถิ่นย่อมเรียนรู้ประสบการณ์ทางการเมือง การได้รับเลือกตั้ง การสนับสนุนจากประชาชนในท้องถิ่นย่อมเป็นพื้นฐานที่ดีต่ออนาคตทางการเมืองของตนและยังฝึกฝนทักษะทางการบริหารงานในท้องถิ่นอีกด้วย

- การปกครองท้องถิ่นสอดคล้องกับแนวความคิดในการพัฒนาชนบทแบบพึ่งตนเอง การปกครองท้องถิ่นโดยยึดหลักการกระจายอำนาจ ทำให้เกิดการพัฒนาชนบทแบบพึ่งตนเอง ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม การดำเนินงานพัฒนาชนบท ที่ผ่านมายังมีอุปสรรคสำคัญประการหนึ่ง คือ การมีส่วนร่วมจากประชาชนในท้องถิ่นอย่างเต็มที่ ซึ่งการพัฒนาชนบทที่สัมฤทธิ์ผลนั้นจะต้องมาจากการริเริ่มช่วยตนเองของท้องถิ่นทำให้เกิดความร่วมมือร่วมแรงกัน โดยอาศัยโครงสร้างความเป็นอิสระในการปกครองตนเอง (อนันต์ อนันตกุล, 2521)

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีวัตถุประสงค์ในการพัฒนาประเทศหลายประการ ดังนี้

- ช่วยแบ่งเบาภาระของรัฐบาล เป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดว่าในการบริหารประเทศ จะต้องอาศัยเงินงบประมาณเป็นหลัก หากเงินงบประมาณจำกัดภารกิจที่จะต้องบริการให้กับชุมชนต่างๆ อาจไม่เพียงพอ ดังนั้น หากจัดให้มีการปกครองท้องถิ่น หน่วยการปกครองท้องถิ่นนั้นๆ ก็สามารถมีงบประมาณของตนเองเพียงพอที่จะดำเนินการสร้างสรรค์ความเจริญให้กับท้องถิ่นได้

- เพื่อสนองตอบต่อความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นอย่างแท้จริง เนื่องจากประเทศมีขนาดกว้างใหญ่ ความต้องการของประชาชนในแต่ละท้องถิ่นย่อมมีความแตกต่างกัน การรอรับการบริการจากรัฐบาลแต่อย่างเดียวอาจไม่ตรงตามความต้องการที่แท้จริงและล่าช้า หน่วยการปกครองท้องถิ่นที่มีประชาชนในท้องถิ่นเป็นผู้บริหารจึงจะสามารถตอบสนองความต้องการนั้นได้

- เพื่อความประหยัด โดยที่ท้องถิ่นแต่ละแห่งมีความแตกต่างกัน สภาพความเป็นอยู่ของประชาชนก็ต่างไปด้วย การจัดตั้งหน่วยปกครองท้องถิ่นขึ้นจึงมีความจำเป็น โดยให้อำนาจหน่วยการปกครองท้องถิ่นจัดเก็บภาษีอากร ซึ่งเป็นวิธีการหารายได้ให้กับท้องถิ่นเพื่อนำไปใช้ในการบริหารกิจการของท้องถิ่น ทำให้ประหยัดเงินงบประมาณของรัฐบาลที่จะต้องจ่ายให้กับท้องถิ่นทั่วประเทศเป็นอันมากและแม้จะมีการจัดสรรเงินงบประมาณจากรัฐบาลไปให้บ้างแต่ก็มีเงื่อนไขที่กำหนดไว้อย่างรอบคอบ

- เพื่อให้หน่วยการปกครองท้องถิ่นเป็นสถาบันที่ให้การศึกษาการปกครองระบอบประชาธิปไตยแก่ประชาชน จากการศึกษาการปกครองท้องถิ่นเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองตนเอง โดยการสมัครรับเลือกตั้งเพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นเลือกเข้าไปทำหน้าที่ฝ่ายบริหารหรือฝ่ายนิติบัญญัติ การปฏิบัติหน้าที่ที่แตกต่างกันมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการเรียนรู้ถึงกระบวนการปกครองระบอบประชาธิปไตยในระดับชาติได้เป็นอย่างดี (ชูวงศ์ ฉายะบุตร, 2539)

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีหน้าที่ในการพัฒนาประเทศหลายประการ ดังนี้

- ช่วยแบ่งเบาภาระของรัฐบาล ทั้งทางด้านการเงิน ด้วบุคคล ตลอดจนเวลาที่ใช้ในการดำเนินการ

- เพื่อสนองตอบต่อความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นอย่างแท้จริง

- เพื่อให้หน่วยการปกครองท้องถิ่นเป็นสถาบันที่ให้การศึกษาการปกครองระบอบประชาธิปไตยแก่ประชาชน (ชูวงศ์ ฉายะบุตร, 2539)

จึงกล่าวได้ว่า ผู้นำนั้นถือเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นต่อการพัฒนาในระดับต่าง ๆ และการพัฒนาในระดับชุมชนก็เช่นเดียวกัน ถ้าผู้นำมีคุณสมบัติที่พึงประสงค์ สามารถใช้คุณสมบัติที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชน สังคมและประเทศชาติ ก็จะเป็นการสร้างความสุขหรือสร้างความสำเร็จให้เกิดขึ้นและที่สำคัญอำนาจของผู้นำจะต้องมีการใช้ให้ถูกต้องเพราะอำนาจเป็นสิ่งที่สร้างหายนะหรือก่อให้เกิดอันตรายแก่ชุมชนได้ การเลือกสรรผู้นำของชุมชน สังคมและประเทศชาติก็เป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งและมากกว่าคุณสมบัติที่ผู้นำมีการศึกษาความต้องการของประชาชนต่อผู้นำในอุดมคติ ตามหลักคุณธรรมจริยธรรมทางการปกครอง จึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะสามารถนำกระบวนการที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาไปเป็นส่วนหนึ่งของการเสริมสร้างบทบาทผู้นำในอุดมคติ ตามหลักคุณธรรมจริยธรรมทางการปกครอง เพื่อที่จะตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างเป็นรูปธรรม ตลอดจนมุ่งไปสู่การสร้างความสุขดี มีสุข ให้กับชุมชน สังคมและประเทศชาติได้อย่างยั่งยืน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในส่วนของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนี้ เพื่อให้การศึกษาความต้องการของประชาชนต่อผู้นำ ในอุดมคติ ตามหลักคุณธรรมจริยธรรมทางการปกครอง กรณีศึกษานายกองค้การบริหาร- ส่วนตำบลท่าโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก สามารถขับเคลื่อนไปในแนวทางที่ก่อให้เกิด ประโยชน์อย่างแท้จริงและกระบวนการดังกล่าวสามารถสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นภายใน ชุมชน คนในชุมชนพึ่งตนเองได้ เกิดกระบวนการที่มุ่งไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนที่สุดนั้น ผู้วิจัย จึงขอเสนอผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้ คือ

มนตรี อธิธรรมพิพัฒน์ (2540) ได้เสนอปริญญาานิพนธ์เรื่อง จริยธรรมกับภาวะผู้นำ : ศึกษาทัศนะของนักวิชาการรัฐศาสตร์ในมหาวิทยาลัยแห่งประเทศไทยที่มีต่อผู้นำทางการเมือง พบว่า ลักษณะผู้นำที่พึงประสงค์ คือ ผู้นำแบบประชาธิปไตย วิธีการให้ได้มาซึ่งผู้นำที่มีความชอบธรรม คือ วิธีการแบบประชาธิปไตยและจริยธรรมของผู้นำจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัย โครงสร้าง ระบบกลไก วิธีการปกครองที่ถูกต้องชอบธรรม จริยธรรมเป็นหลักควบคุมพฤติกรรม ของผู้นำในการบริหารงาน ดังนั้น จริยธรรมกับภาวะผู้นำจึงเป็นการรวมหลักด้านคุณภาพ ทางด้านจิตใจและศักยภาพในการบริหาร เป็นแนวคิดทางตะวันตกกับหลักสัปปุริสธรรมซึ่งเป็น คุณธรรม 7 ประการ สำหรับบุคคลที่เป็นผู้นำในทางพระพุทธศาสนา

นันทวรรณ อิศรานุวัฒน์ชัย (2550) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำที่พึง ประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ : ศึกษาจากหลักพุทธธรรม จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า บทบาทผู้นำที่ ติดตามแนวคิดทฤษฎีตะวันตกต้อง ประกอบด้วย บทบาทพื้นฐานสำคัญ 4 ประการ คือ (1) การ- กำหนดทิศทาง (Pathfinding) เป็นการกำหนดทิศทางขององค์กรให้เป็นไปตามวิสัยทัศน์ที่ได้ วางไว้ (2) การจัดการระบบการทำงาน (Alignment) (3) การมอบอำนาจ (Empowerment) เป็น การมอบหมายอำนาจ ความรับผิดชอบให้แก่บุคคลที่เหมาะสม เพื่อให้การทำงานเป็นไปอย่างมี ประสิทธิภาพ (4) แบบอย่างการเป็นผู้นำ (Modeling) สำหรับภาวะผู้นำที่ติดตามหลักพุทธธรรม ผู้นำที่ดีจะต้องยึดหลัก "ธรรม" เช่น พรหมวิหาร 4 ธรรมาธิปไตย พละ 4 และสัปปุริสธรรม 7 เป็นต้น เป็นคุณธรรมสำคัญสำหรับการปฏิบัติหน้าที่ของตน เพื่อให้สามารถดำเนินกิจการงาน ทุกอย่างให้บรรลุผลสำเร็จที่วางไว้และนำพาหมู่คณะและสังคมไปสู่ความสงบสุขและมั่นคง ตลอดไป

พระมหาจรรยา จันทสาโร (ลินลา) (2552) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์หลักอริปไตยตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความเป็นมาคุณลักษณะและความสำคัญของหลักอริปไตย ความหมาย แนวคิดและประเภทของหลักอริปไตยตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท และเพื่อประยุกต์ใช้หลักอริปไตย ตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาทในสังคมไทย ผลการศึกษาพบว่า ความเป็นมาของหลักอริปไตยเกิดจากการรวมตัวกันของคนในสังคมขนาดเล็ก คือ ครอบครัวซึ่งถือว่าเป็นหน่วยสังคมที่เล็กที่สุดและพัฒนาเป็นสังคมที่ใหญ่ขึ้นเรื่อยๆ จนกลายเป็นชุมชนทางการเมือง ดังนั้นหลักอริปไตยหรืออำนาจอริปไตยจึงเกิดขึ้นมาพร้อมๆ กับการเริ่มก่อตั้งรัฐ ซึ่งมีคุณลักษณะสำคัญอยู่ ๔ ประการ คือ มีความเด็ดขาดเป็นการทั่วไป เป็นความถาวรและไม่สามารถแบ่งแยกได้และมีความสำคัญต่อรัฐซึ่งทำให้รัฐมีอำนาจบังคับให้มีการปฏิบัติตามกฎหมายและมีอำนาจในการดำเนินกิจการระหว่างประเทศ ประชาชนใช้เพื่อตรวจสอบรัฐบาล เพื่อการเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารประเทศ

กาญจนา ทิมพ์สุข (2555) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้หลักสาราณียธรรม 6 ในการบริหารสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษaxonแก่น เขต 1 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้ เปรียบเทียบการประยุกต์ใช้และเพื่อศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักสาราณียธรรม 6 ในการบริหารสถานศึกษาเขตพื้นที่อำเภอเมืองxonแก่น สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษaxonแก่น เขต 1 ผลการศึกษาพบว่า แนวทางการประยุกต์ใช้หลักสาราณียธรรม 6 ในการบริหารสถานศึกษา ตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน โรงเรียนในเขตพื้นที่ อำเภอเมืองxonแก่น สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษaxonแก่น เขต 1 ควรส่งเสริมวัฒนธรรมที่ดีในสถานศึกษา โดยเฉพาะการเคารพซึ่งกันและกัน ความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อกันและกัน ความสามัคคี ความประพฤติดุจจริตดงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น สร้างขวัญและกำลังใจ การแสดงออกถึงความซื่อสัตย์ ซื่อตรงต่อหน้าที่ช่วยเหลือผู้ร่วมงานด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกัน ในการทำงานร่วมกันในสถานศึกษา อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ในการนำไปปรับปรุงและพัฒนาการทำงานของผู้บริหารสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ไกรฤกษ์ ศิลาคม (2555) ได้ทำการศึกษาเรื่อง คุณลักษณะผู้นำสังคมในอุดมคติ ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่อง “ผู้นำสังคมในอุดมคติ” ในคำสอนเชิงปรัชญาของพระพุทธศาสนา โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา คือ เอกสารคำสอนของพุทธปรัชญาในคัมภีร์พระไตรปิฎก รวมถึงอรรถาธิบายและทัศนะของนักคิดนักวิชาการยุคหลังที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่า ผู้นำสังคมในอุดมคติเชิงพุทธที่จะสามารถแก้ปัญหาวิกฤติสังคมได้นั้น ต้องมีคุณลักษณะของความเป็นผู้นำที่เข้มแข็ง ประกอบด้วยปัญญาและคุณธรรมอย่างสูง สามารถแสวงหาที่มงานที่ดีมีประสิทธิภาพได้ เมื่อผู้นำระดับสูงมีความเข้มแข็งในความซื่อสัตย์สุจริตแล้ว ผู้นำระดับกลางและผู้นำระดับล่างก็จะเข้มแข็งตามไป เมื่อผู้นำเข้มแข็ง ชุมชนก็เข้มแข็งและความเข้มแข็งในทางคุณธรรมจริยธรรมนี้ก็จะกลายเป็นกระแสหลักของสังคมตั้งแต่ระดับบุคคล ระดับครอบครัว ระดับชุมชน ระดับสังคม และระดับประเทศชาติ อันจะเป็นการแก้ปัญหาและพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน

จึงกล่าวได้ว่า การศึกษาความต้องการของประชาชนต่อผู้นำในอุดมคติตามหลักคุณธรรมจริยธรรมทางการปกครองให้เกิดผลได้เป็นอย่างดีเป็นรูปธรรม หัวใจสำคัญที่ผู้นำต้องตระหนักและใส่ใจ คือ การมุ่งพัฒนาศักยภาพของตนเองในทุกๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านความรู้ ความสามารถ การนำหลักคุณธรรมจริยธรรม ทั้งด้านหลักธรรมาธิปไตย ด้านหลักสังคหวัตถุ 4 ด้านพรหมวิหาร 4 ด้านราชสังคหวัตถุ 4 ด้านทริโอดัตตปะ ด้านหลักการบริหารทาง NPM และหลักธรรมาภิบาลกับการบริหารรัฐกิจแนวใหม่ ที่จะต้องมุ่งเสริมและสร้างให้เกิดผลได้อย่างแท้จริง ทั้งนี้แม้ในหลักความเป็นจริงเรื่อง “ผู้นำในอุดมคติ” จะเป็นเพียงสิ่งที่เป็นไปได้ยากและเป็นเรื่องของอนาคต แต่นั่นก็เป็นสิ่งที่สังคมในยุคปัจจุบันมีความต้องการผู้นำลักษณะเช่นนี้ อย่างเร่งด่วน

ดังนั้น แนวทางการพัฒนาผู้นำในอุดมคติตามหลักคุณธรรมจริยธรรมทางการปกครองให้เกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง จึงขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายๆ ปัจจัยที่ทุก ๆ ภาคส่วนในสังคมจะต้องเร่งสร้างและปลูกฝังค่านิยมที่ดีงามเหล่านี้ให้ก่อเกิดขึ้นแก่ผู้นำทุก ๆ ระดับที่จะเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาสังคมให้มีความเจริญรุ่งเรือง มั่งคั่งและยั่งยืนสืบไป

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ตัวแปรต้น

ตัวแปรตาม

ภาพ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย